

ภาระหนี้สินของครัวเรือนเกษตรทำนาเปรียบเทียบกับหนี้สิน
ของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพอื่น

อารีรัตน์ ลุนลาด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์การเงิน)

คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

2563

ภาระหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรทำนาเปรียบเทียบกับหนี้สิน
ของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพอื่น
อารีรัตน์ ลุนลาด
คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.อมรรัตน์ อภินันท์มหกุล)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์การเงิน)

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.เอื้อมพร พิชัยสนธิ์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อมรรัตน์ อภินันท์มหกุล)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิรมล อริยาภาภมล)

..... คณบดี
(รองศาสตราจารย์ ดร.อมรรัตน์ อภินันท์มหกุล)

_____/_____/_____

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	ภาระหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรทำนาเปรียบเทียบกับหนี้สินของ ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพอื่น
ชื่อผู้เขียน	นางสาวอารีรัตน์ ลุนลาด
ชื่อปริญญา	เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์การเงิน)
ปีการศึกษา	2563

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาหนี้สินประเภทต่าง ๆ ของครัวเรือนทั่วประเทศ โดยอาศัยข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน (Socio Economic Survey : SES) ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2558 โดยมุ่งศึกษาประเด็นสำคัญในเรื่องหนี้สินด้านการเกษตร เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยสำคัญอันเป็นสาเหตุของปัญหาหนี้สินของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนที่ทำนาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรอย่างยั่งยืน โดยการสร้างสมการหาค่าความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือน 4 ประเภทคือ หนี้สินรวม หนี้สินด้านการเกษตร หนี้สินด้านการอุปโภคบริโภค และหนี้สินอื่น ๆ โดยเปรียบเทียบกลุ่มครัวเรือนที่ทำนากับครัวเรือนอื่นอีก 4 กลุ่ม คือ ครัวเรือนทั้งหมด ครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ใช่ทำนา ครัวเรือนภาคการเกษตรและครัวเรือนนอกภาคการเกษตร ใช้วิธีการประมาณค่าด้วยแบบจำลองถดถอยโทบิต (Tobit Regression) ที่สามารถแก้ปัญหาข้อจำกัดของข้อมูลแบบ Censoring Data ที่ใช้ในการวิจัยได้ เนื่องจากข้อมูลหนี้สินทุกประเภทล้วนมีขีดจำกัดล่างคือมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับศูนย์ ทั้งนี้อาจมีครัวเรือนเกษตรสองกลุ่ม ที่มีลักษณะครัวเรือนเหมือนกัน แต่ครัวเรือนกลุ่มหนึ่งมีหนี้ ขณะที่ครัวเรือนอีกกลุ่มหนึ่งไม่มีหนี้ หากใช้แบบจำลองถดถอยเชิงเส้นด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Square (OLS) Linear Regression Analysis) ในการประมาณการผลที่ได้จากการประมาณการจะเกิดปัญหา Selection Bias คือสามารถอธิบายได้เฉพาะกลุ่มที่มีหนี้ แต่ไม่สามารถอธิบายว่า ทำไมเกษตรกรกรอีกกลุ่มที่มีลักษณะส่วนบุคคลคล้ายคลึงกันจึงไม่มีหนี้สินเลย แบบจำลองถดถอยโทบิต (Tobit Regression) จึงมีความเหมาะสมเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาอันเนื่องจากขีดจำกัดล่างของข้อมูลดังกล่าว สำหรับตัวแปรอิสระที่นำมาวิเคราะห์แบ่งออก 2 หมวดใหญ่ คือ ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทั่วไปของครัวเรือน และตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจของครัวเรือน

ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรสำคัญที่อธิบายภาระหนี้สินของครัวเรือน ตัวแปรแรกคือการมีสมาชิกที่จบปริญญาตรีขึ้นไปส่งผลให้ครัวเรือนมีมูลค่าหนี้สินประเภทต่าง ๆ ลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนี้สินด้านการเกษตรลดลงอย่างมีนัยสำคัญเมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนที่ไม่มีสมาชิกที่จบปริญญาตรี สะท้อน

ว่าการศึกษาที่สูงนั้นสามารถสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพได้ ดังนั้นการก่อกำเนิดเพื่อประกอบการเกษตรจึงลดลง เนื่องจากอาชีพด้านการเกษตรทุกประเภทนั้นมีต้นทุนการดำเนินการที่สูงและต้องแบกรับความเสี่ยงในเรื่องของสภาพอากาศอันส่งผลโดยตรงต่อปริมาณผลผลิตและรายได้ การมีรายได้ต่อหัวของครัวเรือนเพิ่มขึ้นก็ทำให้หนี้สินรวมและหนี้สินด้านการเกษตรของครัวเรือนลดลงอย่างมีนัยสำคัญเช่นกัน เพราะการมีรายได้ที่สูงนั้นถือเป็นกุญแจสำคัญในการชำระหนี้ ต่อมาเป็นตัวแปรมูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมดของครัวเรือนพบว่า หากครัวเรือนมีมูลค่าสินทรัพย์สูงทำให้หนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้นด้วย เนื่องจากสินทรัพย์สามารถใช้เป็นหลักค้ำประกันเงินกู้ได้ ยิ่งมีมูลค่าสินทรัพย์ค้ำประกันสูงเงินกู้ก็จะสูงขึ้น การมีมูลค่าเงินรับโอนในรอบปีสูงสะท้อนว่าความยากจนของครัวเรือนได้เป็นอย่างดี มักเกิดกับครัวเรือนในต่างจังหวัดที่พ่อแม่จะส่งเงินให้บุตรหลานและปู่ย่าตายายที่บ้าน เรียกครอบครัวลักษณะนี้ว่าครอบครัวแหวกกลาง (Skipped Generation Family) เพราะความไม่เพียงพอด้านรายได้จึงต้องดิ้นรนหางานทำต่างถิ่นและอาศัยโอนเงินมาจุนเจือครัวเรือน ดังนั้นหากครัวเรือนที่มีเงินรับโอนในรอบปีสูงทำให้มูลค่าหนี้สินของครัวเรือนสูงขึ้นเช่นกัน ตัวแปรต่อมาคือค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคหากมีมูลค่าสูงขึ้นทำให้มูลค่าหนี้สินของครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ค่าใช้จ่ายสูงในขณะที่รายได้เท่าเดิม มีความเป็นไปได้สูงมากที่รายได้จะไม่ครอบคลุมค่าใช้จ่ายทั้งหมด ส่งผลให้ครัวเรือนต้องกู้หนี้ยืมสินมากขึ้นเพื่อมาใช้จ่ายส่วนนี้

ในประเด็นต่อมา ผู้วิจัยมุ่งประเด็นไปที่ครัวเรือนทำนาและครัวเรือนเกษตรอื่น ๆ ภายใต้อ้อมูลที่มีอยู่แบ่งกลุ่มครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรตาม Quintile Group ออกเป็น 5 กลุ่มและใช้ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุดเป็นกลุ่มอ้างอิง ผลการศึกษายืนยันชัดเจน ว่าด้วยครัวเรือนที่ทำนาหรือทำการเกษตรอื่น ๆ หากมีพื้นที่ทำการเกษตรมากขึ้นหนี้สินครัวเรือนจะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย โดยสัดส่วนหนี้สินจะลดหลั่นตามพื้นที่ทำการเกษตร เพราะครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรมากและประกอบการเกษตรมากย่อมมีภาระค่าใช้จ่ายที่มากขึ้น ส่งผลให้มีหนี้สินด้านการเกษตรโดยตรงมากกว่าครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินน้อย สะท้อนการเป็นเกษตรรายใหญ่จะมีหนี้สินด้านการเกษตรมากตามสัดส่วนพื้นที่การประกอบการเกษตรเนื่องจากการทำการเกษตรไม่ว่าเป็นการเกษตรประเภทใดก็ตามจะมีต้นทุนสูงเพราะมีค่าใช้จ่ายตั้งแต่ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย ค่าจ้างแรงงาน ตลอดจนการเก็บเกี่ยว และในปัจจุบันแหล่งเงินกู้เพื่อการเกษตรมีหลากหลายและมีความสะดวกสบาย รวดเร็ว ปลอดภัยมากขึ้น การมีที่ดินมากสามารถใช้เป็นหลักค้ำประกันเงินกู้ที่ดีและวงเงินกู้จะสูงตามมูลค่าหลักค้ำประกัน ด้วยเหตุนี้ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุดจึงมักจะมีหนี้สินด้านการเกษตรมากที่สุดเช่นกัน

จากผลการวิจัยทั้งหมดน่าจะขอเสนอแนะจากผลการศึกษา คือรัฐบาลควรส่งเสริมการศึกษาให้มากขึ้น โดยเฉพาะครัวเรือนที่ทำนา ตัวแปรด้านการศึกษาที่มีความสัมพันธ์ทางลบกับหนี้สินเกษตรโดยตรง การทำเกษตรต้องแบกรับต้นทุนสูงและความเสี่ยงหลายประการ การส่งเสริมการศึกษาแก่ครัวเรือน

เกษตรกรรายย่อยที่มีรายได้จากอาชีพเกษตรเพียงทางเดียวถือเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นในอนาคต ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาคุณภาพชีวิต นอกจากนี้รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับการให้ความรู้พื้นฐานแก่ประชาชนในการบริหารการเงินและการบริหารหนี้สินของครัวเรือน สร้างความตระหนักรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) สามารถประเมินความสามารถในการชำระหนี้ของตนและมีความหยิ่งคิดก่อนที่จะสร้างภาระหนี้สินในครัวเรือน ด้วยเหตุนี้การส่งเสริมให้ความรู้กับครัวเรือนเกษตรกร โดยเฉพาะความรู้พื้นฐานในเรื่องการบริหารการเงินในครัวเรือน และจะเป็นการแก้ไขปัญหาในระยะยาว เมื่อมีการสนับสนุนให้สมาชิกในครัวเรือนเกษตรกรได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรีเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ครัวเรือนนั้นมีหนทางการทำงานหลากหลายด้านอื่น ๆ เพื่อลดความเสี่ยงในครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยที่มีอาชีพการเกษตรเพียงอย่างเดียว และการนำความรู้ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ

ABSTRACT

Title of Thesis	Debt Burden of Farmers' Households as Compared to Households of Other Careers
Author	Areerat Lunlald
Degree	Master of Economics (Financial Economics)
Year	2020

This research aims to examine debt burdens of Thai households using the 2015 Socio-Economic Survey (SES) data conducted by the National Statistics Office (NSO). The study wants to find major factors that explain household debts especially those of farmer' households, and to define some guidelines that might help to solve debt problems of farmer's households. Four types of household debt are analyzed, i.e., (1) total household debts, (2) debts in doing agricultural business, (3) debts of household consumption, and (4) other debt burdens besides (2) and (3). The surveyed samples also divided into 4 groups, namely, (i) the whole sample of total households, (ii) rice farming households, (iii) other agricultural households, and (iv) non-agricultural households, respectively. Tobit regression model was used in this study to resolve the selection-bias problem. For the value of debt, in general, is always greater than or equal to zero indicating that there could be two groups of households with similar household's characteristics but one with debt burdens, while another without. An Ordinary Least Square (OLS) regression could explain only the in-debt group but could not explain why

another group is debt free. Therefore, Tobit regression would be more suitable for resolving the selection bias due to the lower bound of data on household debts. Independent variables used in the analysis were divided into 2 major categories consisting of the general characteristics of households and the economic status of households, respectively.

Major findings revealed that household's debt burdens depend, firstly on whether there is any household member holding a bachelor's degree or higher. For all types of debt particularly debts in running the agricultural business, it turns out that households with a bachelor graduate have a lower debt burdens than their counterpart with no bachelor member. It reflects that a higher education can offer other job opportunities outside the agricultural sector to household members. Consequently, household member with a higher education helps to reduce debts of farmers. Since all types of agriculture require a high operating cost. Agricultures also need to bear the risk of weather conditions that have a direct effect on the quantity of products and the amount of revenue. An increase in household income per capital significantly could decrease total liabilities and agricultural debt of households because higher income is a key to pay off debts. In addition, while the value of household total assets increased, all type of household debts increased also since value of assets could be used as collateral for loans. The higher the value of assets used as collateral; the higher the amount of loans households could borrow. On the contrary, the amount of annual remittance reflects

household's poverty, as this often occurred in rural households where parents sent money to their children and grandparents living in rural area. This type of family is called skipped generation family. Due to income insufficiency, people who struggled to make a living choose to migrate to work in urban area and send their income home. Therefore, the higher the remittance income, the higher the household's debts. Consumption expenditure also is a major cause of household debts. Given other factors do not change (*Ceteris paribus*), when expense increase while income remains unchanged, there was a high possibility that household will need to ask for more loans for spending.

For an in-depth analysis on farmer's household debts, given the data availability, agricultural lands used were classified into quintile groups in which household with the largest area of

lands for agriculture was used as the reference group. The study finds an interesting result that the more lands used for agriculture, the higher the household debts. For households with lots of agricultural lands and doing farming would have higher business expense, resulting in more agricultural debts than households with smaller agricultural lands. This reflected that agricultural debts grows in proportion with farmers' agricultural lands. For running agricultural business, regardless of rice or non-rice farming, there would incur high operating costs ranging from purchasing seeds, fertilizer, wages for workers, including other expenditure for harvesting. Currently, there are many sources of loan for agriculture. Agriculturers could access the loans more easily and safely. Together with

the fact that value of lands is a type of assets that can be used as a collateral for loans, households with the highest amount of agricultural lands thus will have the highest level of agricultural debt accordingly.

Based on all these findings, this study would like to suggest that government should promote higher education, especially to farmer's households. Since households with a higher education graduate have lower agricultural debts. While running farming business bears a high operating costs and risks, promoting higher education for agricultural households with small amount of lands owned is considered as an important tool for providing them with job opportunity in other sector and a better quality of life in the future. Moreover, government should provide household with a principle knowledge on how to manage their debts by raising the awareness of household's financial literacy that could help them to estimate their ability to pay off the debts and be more careful in incurring any debt burdens.

Once members of agricultural households are supported to have at least a bachelor education, they will have more choices for making a living. Higher education hence reduce risks in poor agricultural households with small amount of lands but have to adhere to their agriculture business with no other job opportunity. Furthermore, a higher education would help to bring various knowledge to future agriculture business in an efficient manner.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่อง ภาระหนี้สินของครัวเรือนเกษตรทำนาเปรียบเทียบกับหนี้สินของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพอื่น ได้สำเร็จลุล่วงได้ เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือในการให้ข้อมูล คำปรึกษา คำแนะนำต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ให้ข้อคิดเห็นและกำลังใจจากบุคคลหลายท่าน ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อมรรัตน์ อภินันทมกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำปรึกษา ให้ข้อชี้แนะ คำแนะนำและข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำวิทยานิพนธ์ในทุกขั้นตอน เพื่อวิทยานิพนธ์ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอขอบพระคุณบุคลากรทุกท่านของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ที่ให้คำปรึกษาและบริการข้อมูลอย่างดียเยี่ยม

ขอบพระคุณเจ้าหน้าที่สำนักงานสถิติแห่งชาติ ที่กรุณาให้ข้อมูลที่สำคัญในการศึกษางานวิจัย และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ขอขอบคุณเพื่อน ๆ พี่ ๆ ร่วมสถาบันที่คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจเสมอมา และสำคัญอย่างยิ่ง ขอกราบขอบพระคุณพ่อ แม่ ครอบครัว ที่ให้การสนับสนุนในทุก ๆ ด้าน ให้กำลังใจและกำลังใจทรัพย์ จนสำเร็จการศึกษาในครั้งนี้

อารีรัตน์ ลุนลลาด
ธันวาคม 2563

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
ABSTRACT	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	จ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามการวิจัย	6
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	6
1.4 ขอบเขตการศึกษา	6
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม.....	8
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	8
2.1.1 ทฤษฎีวิถีจักรชีวิต	8
2.1.2 ทฤษฎีรายได้สมบูรณ์.....	10
2.1.3 ทฤษฎีรายได้เปรียบเทียบ	11
2.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมการกู้ยืม.....	12
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	35

3.1 แบบจำลองทางเศรษฐมิติที่ใช้ในการศึกษา	35
3.2 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา.....	36
3.2.1 คำอธิบายตัวแปรตามทั้งหมดที่ใช้ในสมการ.....	37
3.2.2 คำอธิบายตัวแปรอิสระทั้งหมดที่ใช้ในสมการ.....	38
บทที่ 4 ผลการศึกษา.....	43
4.1 การวิเคราะห์ค่าสถิติเชิงพรรณนา	43
4.1.1 ค่าเฉลี่ยของตัวแปรตามจาก 4 สมการ	43
4.1.2 ค่าเฉลี่ยของตัวแปรอิสระทั้งหมด.....	45
4.2 ผลการประมาณค่าจากแบบจำลองโทบิต.....	52
4.2.1 หนี้สินรวมทั้งหมด	52
4.2.2 หนี้สินด้านการเกษตร.....	68
4.2.3 หนี้สินด้านการอุปโภคบริโภค	79
4.2.4 หนี้สินอื่น ๆ.....	89
บทที่ 5 สรุปผล.....	98
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	99
5.2 ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยนี้.....	106
บรรณานุกรม.....	109
ประวัติผู้เขียน.....	111

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1.1 สัดส่วนหนี้สินต่อรายได้.....	3
ตารางที่ 1.2 สัดส่วนหนี้สินแยกตามวัตถุประสงค์.....	3
ตารางที่ 2.1 สรุปลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	24
ตารางที่ 4.1 ค่าเฉลี่ยของตัวแปรตามทั้งหมดแบบมีการถ่วงน้ำหนัก.....	43
ตารางที่ 4.2 ค่าเฉลี่ยของตัวแปรอิสระทั้งหมดแบบมีการถ่วงน้ำหนัก.....	45
ตารางที่ 4.3 ผลการประมาณค่าโทบิทหนี้สินรวมทั้งหมด.....	52
ตารางที่ 4.4 ผลการประมาณค่าโทบิทหนี้สินด้านการเกษตร.....	68
ตารางที่ 4.5 ผลการประมาณค่าโทบิทหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภค.....	79
ตารางที่ 4.6 ผลการประมาณค่าโทบิทหนี้สินอื่น ๆ.....	89
ตารางที่ 5.1 การมีสมาชิกที่จับตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป.....	101
ตารางที่ 5.2 รายได้ต่อหัวของครัวเรือน.....	102
ตารางที่ 5.3 ค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือนต่อปี.....	103
ตารางที่ 5.4 หนี้สินรวมทั้งหมด.....	105
ตารางที่ 5.5 หนี้สินด้านการเกษตร.....	105
ตารางที่ 5.6 หนี้สินด้านการอุปโภคบริโภค.....	105
ตารางที่ 5.7 หนี้สินอื่น ๆ.....	106

สารบัญภาพ

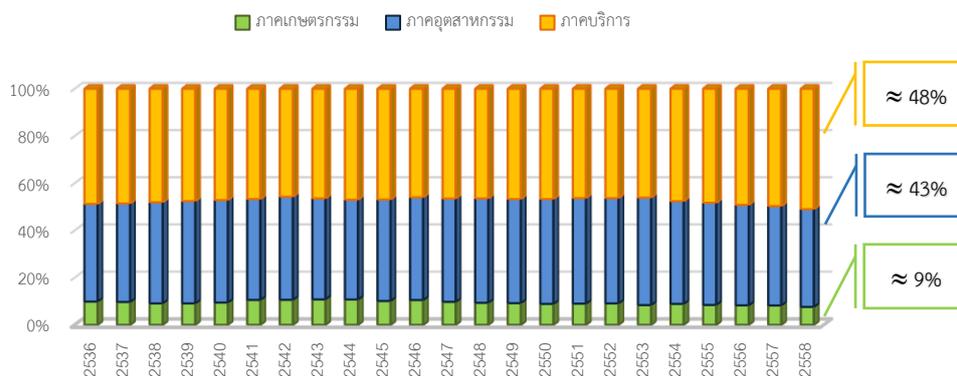
	หน้า
ภาพที่ 1.1 ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ.....	2
ภาพที่ 1.2 ร้อยละจำนวนแรงงานแยกตามภาคการผลิต.....	2
ภาพที่ 2.1 วัฏจักรชีวิต	9
ภาพที่ 2.2 ปริมาณข้าว.....	22
ภาพที่ 2.3 ราคาข้าว.....	22

บทที่ 1

บทนำ

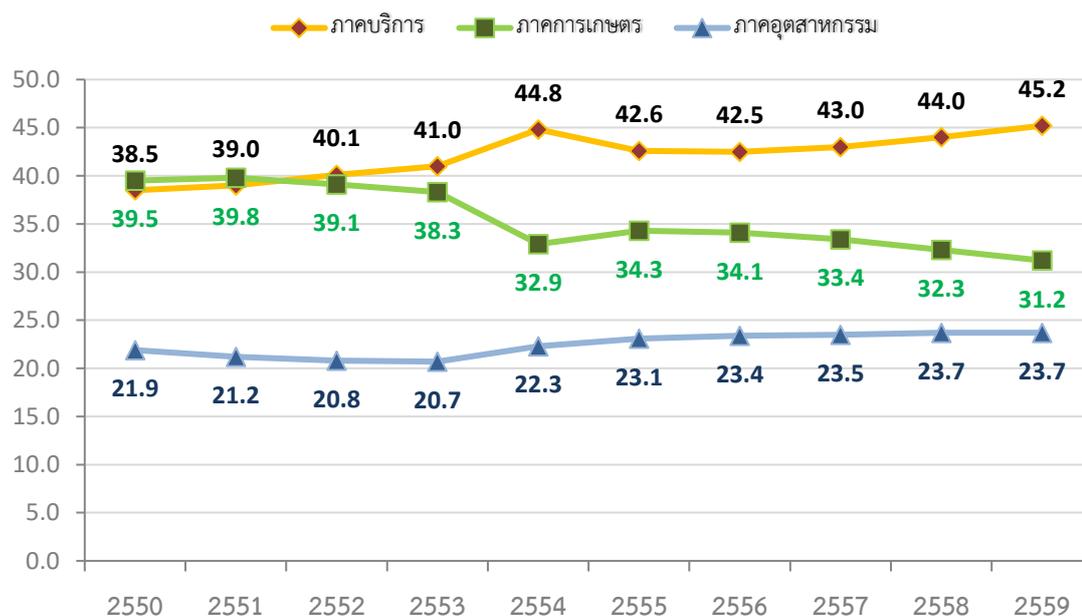
1.1 ความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยนับว่าเป็นอีกหนึ่งประเทศที่มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ จะเห็นได้ว่าประชากรในประเทศส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพด้านการเกษตรเป็นสัดส่วนมากกว่าทุกอาชีพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และสินค้าเกษตรก็นับว่าเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศไทยด้วย ถึงแม้ว่าอาชีพเกษตรกรรมมีสัดส่วนมากที่สุด แต่ก็ยังคงมีปัญหาในหลายๆ ด้าน และปัญหาที่สำคัญ คือ หนี้สิน ที่ส่งผลกระทบกลายเป็นความยากจนของเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรที่ทำนา เพราะทุกภาคในประเทศไทยมีการทำนามากที่สุด ยกเว้นภาคใต้ที่มีการปลูกยางพารามากที่สุด ดังนั้นการทำนาจึงเปรียบเสมือนเป็นเสาหลักของการเกษตรในประเทศไทย เพื่อสะท้อนปัญหาของเกษตรกรยากจน โดยใช้ข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) เมื่อมีการแบ่งภาคการผลิตออกเป็น 3 หมวดหลัก คือ ภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคการบริการ จะเห็นได้ว่า ภาคการเกษตรมีสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเพียงร้อยละ 9-10 เท่านั้นในช่วงเวลากว่า 20 ปีที่ผ่านมา แต่มีแรงงานคนภาคการเกษตรมากถึงร้อยละ 31.2 ของภาคการผลิตทั้งหมด ส่งผลให้รายได้ต่อหัวของภาคการเกษตรต่ำกว่าทุกภาคการผลิต ดังข้อมูลสรุปจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2558) ด้วยเหตุนี้รายได้ต่อหัวของแรงงานในภาคเกษตรจึงต่ำสุด เมื่อเปรียบเทียบกับภาคการผลิตอื่น

ภาพที่ 1.1 ผลิตภัณ์รวมภายในประเทศ

แหล่งที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563

ภาพที่ 1.2 ร้อยละจำนวนแรงงานแยกตามภาคการผลิต

แหล่งที่มา: รายงานตัวชี้วัดแรงงาน โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563

ตารางที่ 1.1 สัดส่วนหนี้สินต่อรายได้

หน่วย : บาท

ภาคการผลิต	รายได้เฉลี่ย ต่อเดือน	หนี้สินเฉลี่ย ต่อเดือน	สัดส่วนหนี้สิน ต่อรายได้
ภาคการเกษตร	17,603	9,378	53.28%
ภาคบริการ	33,358	17,058	51.14%
ภาคอุตสาหกรรม	22,334	7,980	35.73%

แหล่งที่มา: การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน, 2563

ในด้านหนี้สิน จากตาราง 1.1 พบว่า โดยเฉลี่ยทั่วประเทศภาคการเกษตรและภาคบริการมีสัดส่วนหนี้สินต่อรายได้ค่อนข้างสูง และภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนดังกล่าวที่น้อยที่สุด โดยภาคการเกษตรมีสัดส่วนหนี้สินสูงที่สุดเพราะมีระดับรายได้ต่ำที่สุด ความไม่เพียงพอของรายได้จึงอาจเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของปัญหาหนี้สินของเกษตรกร และเมื่อพิจารณาข้อมูลในเรื่องวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมของทั้ง 3 ภาคการผลิต พบดังนี้

ตารางที่ 1.2 สัดส่วนหนี้สินแยกตามวัตถุประสงค์

หน่วย : บาท

วัตถุประสงค์ของการกู้ยืม	หนี้สินเฉลี่ย		หนี้สินเฉลี่ย		หนี้สินเฉลี่ย	
	ภาคการเกษตรต่อเดือน		ภาคบริการต่อเดือน		ภาคอุตสาหกรรมต่อเดือน	
ใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน	655	6.98%	6,831	40.05%	3,177	39.81%
ใช้ในการศึกษา	85	0.91%	217	1.27%	101	1.27%
ใช้จ่ายอุปโภคบริโภค	2,907	30.99%	7,356	43.12%	3,904	48.92%
ใช้ในการทำธุรกิจ	463	4.94%	1,723	10.10%	145	1.82%
ใช้ในการทำการเกษตร	5,236	55.83%	853	5.00%	593	7.43%
อื่น ๆ	32	0.34%	78	0.46%	60	0.75%
หนี้สินเฉลี่ยต่อเดือน	9,378	100%	17,058	100%	7,980	100%

แหล่งที่มา: การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน, 2563

ตารางที่ 1.2 แสดงวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมของทั้ง 3 ภาคการผลิต มูลค่าหนี้และสัดส่วนของหนี้ที่ถูกใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ พบว่า ภาคบริการและภาคอุตสาหกรรมมีวัตถุประสงค์

หลักของการกู้ยืมที่คล้ายคลึงกัน คือ ใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน วัตถุประสงค์รองคือ ใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้าน/หรือที่ดิน ส่วนภาคเกษตรมีวัตถุประสงค์หลักของการกู้ยืม คือ ใช้ในการทำการเกษตร มากถึงร้อยละ 55.83 ของการกู้ยืมทั้งหมดและวัตถุประสงค์รองลงมาคือ การใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภคอื่น ๆ ในครัวเรือน จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นว่า หนี้สินของภาคการเกษตรมีความแตกต่างจากหนี้สินของภาคการผลิตอื่น ๆ เพราะถึงแม้ว่า ภาคเกษตรจะมีสัดส่วนหนี้สินต่อรายได้สูง แต่วัตถุประสงค์ของการกู้ยืมใหญ่ใช้ลงทุนในการทำการเกษตร ซึ่งหากมองในมุมทางเศรษฐกิจ ถือว่าเป็นการใช้จ่ายเงินเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน แต่หากพิจารณาในอีกมุมหนึ่ง คือ ภาคการเกษตรใช้เงินจากการกู้ยืมไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ เพราะแม้จะลงทุนกับการเกษตรมากที่สุด แต่กลับมีรายได้ต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ หรืออาจเป็นเพราะมีการบริหารจัดการหนี้สินที่ไม่ถูกต้อง หรือมีพฤติกรรมการใช้จ่ายที่ไม่เหมาะสม หรือขาดความรู้ในเรื่องของการบริหารหนี้และความเสี่ยง หรือเกิดจากโครงสร้างเชิงระบบ เพราะการมีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ หรือการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านก็มีส่วนส่งเสริมให้เกษตรกรกู้ยืมเงินเพื่อการประกอบการเกษตรมากขึ้น เราจึงไม่สามารถบอกเหตุผลได้ว่าปัญหาหนี้สินมาจากสาเหตุใดมากที่สุด

อย่างไรก็ตามภาครัฐไม่ได้เพิกเฉยกับปัญหาความยากจนของเกษตรกร ทั้งยังได้ดำเนินนโยบายและมาตรการต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกร อาทิเช่น นโยบายขึ้นทะเบียนคนจน, กองทุนหมู่บ้าน, โครงการจำนำข้าว, โครงการประกันราคาสินค้าเกษตร และอื่น ๆ อีกมากมาย แต่ปัญหาความยากจนก็ยังคงอยู่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการประกอบการเกษตรมีความเสี่ยงสูง จากความผันผวนของสภาพอากาศที่ส่งผลโดยตรงกับผลผลิตการเกษตร และไม่สามารถควบคุมได้ หากปีใดเกิดอุทกภัยหรือภัยแล้ง จะทำให้พืชผลเกิดความเสียหายและขาดทุน เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องกู้หนี้ยืมสินมาเพื่อเป็นทุนในการทำการเกษตรในปีถัดไป นอกจากนี้ยังมาจากสาเหตุที่สำคัญอื่น ๆ อีก เช่น ราคาผลผลิตตกต่ำ, ต้นทุนการผลิตสูง, ระบบชลประทานไม่ทั่วถึง เป็นต้น อย่างไรก็ตามหนี้สินของภาคเกษตรไทยส่วนใหญ่เป็นหนี้ในระบบ แหล่งเงินกู้หลักๆ คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.), สหกรณ์การเกษตรและหน่วยงานราชการอื่น ๆ การก่อหนี้ดังกล่าวจะไม่เป็นปัญหาหากนำไปใช้ในการลงทุนอย่างมีประสิทธิภาพ แต่พบว่าเกษตรกรไทยยังคงขาดความรู้เรื่องการบริหารการเงินและความเสี่ยง จึงทำให้ไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนดและกลายเป็นหนี้สินเรื้อรังในที่สุด จากงานวิจัยในอดีต อาทิเช่น นิโบล นวลอินทร์ (2550), พระคมสัน เจริญวงศ์ (2554), วิทยา เจียรพันธุ์และคณะ (2551), มูลนิธิสถาบันการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2558), สำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2555) และสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) พบว่า หากมองไปที่สาเหตุหลักๆ ของปัญหาหนี้สินแล้ว อาจแบ่งได้ 3 ปัจจัยหลัก ดังนี้

ประการแรก คือ ปัจจัยด้านความผันผวนของรายได้ ซึ่งเกิดได้จากหลากหลายสาเหตุ อาทิ เช่น สภาพอากาศที่แปรเปลี่ยนตลอดเวลา ทั้งยังไม่สามารถควบคุมหรือคาดการณ์ได้ บางปีอาจจะมีแล้ง บางปีอาจเกิดอุทกภัย ส่งผลกระทบต่อแปลงเกษตร ผลผลิตเกิดความเสียหาย ขายไม่ได้ราคา รายได้จึงไม่บรรลุผลตามที่คาดการณ์ไว้ หรืออีกสาเหตุที่ส่งผลให้รายได้เกิดความผันผวน นั่นคือ ปริมาณผลผลิตที่ผลิตได้ไม่คงที่ในแต่ละปี หรือเป็นช่วงของฤดูกาลเก็บเกี่ยว ผลผลิตจะมีมากขึ้น พอค้าคนกลางจะมีอำนาจการต่อรองสูง ส่งผลกระทบต่อให้ราคาตกต่ำ และอื่น ๆ อีกหลายสาเหตุ ทั้งโรคระบาด,ภาวะเศรษฐกิจชะลอตัว ล้วนแล้วทำให้รายได้ของเกษตรกรมีความผันผวนไม่คงที่ สุดท้ายอาจส่งผลให้ไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนด

ประการที่สอง เป็นปัจจัยเฉพาะตัวของเกษตรกรเอง ซึ่งนั้นรวมถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของเกษตรกร อาทิเช่น มาจากการที่เกษตรกรมีความรู้ที่น้อย เพราะมีการศึกษาในระดับค่อนข้างต่ำ (ประถมศึกษา) และมาจากวิถีการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่, การมีค่าใช้จ่ายฉุกเฉิน, การมีพื้นที่ถือครองทำการเกษตรน้อย หรือแม้กระทั่งกองทุน, สหกรณ์หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่ให้ความช่วยเหลือเกษตรกรก็อาจมีผล เพราะการให้บริการมีความสะดวกสบายมากขึ้น ง่ายต่อการเข้าถึงแหล่งเงินทุน เกษตรกรอาจขาดความหึงหวงหรือขาดความรู้ในการศึกษาข้อมูล ก่อนตัดสินใจ นอกจากนี้การประกอบอาชีพทางการเกษตรมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานสูง และค่าใช้จ่ายเหล่านี้จะเพิ่มขึ้นตามอัตราของปริมาณการทำการเกษตร เช่น ค่าไถพรวน ค่าปุ๋ย ค่าเมล็ดพันธุ์ และอื่น ๆ อีกมากมายตั้งแต่เริ่มต้นเพาะปลูก การดูแลรักษาระหว่างการเพาะปลูก ตลอดจนการเก็บเกี่ยวล้วนมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ ส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรรายย่อยไม่สามารถดำเนินการทุกอย่างเองได้หมด ดังนั้นจึงต้องมีการว่าจ้าง หากไม่มีทุนมากพอการกู้ยืมจึงเป็นทางออกที่สำคัญ นี่จึงเป็นอีกสาเหตุสำคัญที่เกษตรกรมักมีหนี้สิน

ประการสุดท้าย เกิดจากการบริหารหนี้ที่ไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสาเหตุมาจากการขาดความรู้เรื่องการวางแผนการเงินก่อนการกู้ยืม จึงส่งผลเสียภายหลัง หรือการใช้เงินที่ได้จากการกู้ยืมเพื่อใช้ลงทุนผิดวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้แต่แรก นอกจากนี้ ยังพบว่า หน่วยงานต่าง ๆ ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการกระจายความรู้เท่าที่ควร ขาดการประสานงานในองค์กรและให้ความช่วยเหลือที่ไม่ตรงตามความต้องการ ดังที่กล่าวมาแล้วแต่ส่งผลเสียต่อตัวเกษตรกร ผลคือไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนด และส่วนใหญ่พบว่า เกษตรกรมีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า คือ การกู้หนี้ยืมสินใหม่เพื่อชดเชยหนี้ก้อนเดิม ซึ่งการแก้ไขวิธีนี้ไม่ได้ทำให้หนี้หมดไปแต่อย่างใด

จากปัจจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น สะท้อนว่า หนี้สินของเกษตรกรนั้นมาจากหลากหลายสาเหตุ และมีความแตกต่างกัน ดังนั้น การใช้มาตรการเพื่อแก้ไขปัญหาย่อมมีวิธีการที่แตกต่างกันไปตาม

สาเหตุ การศึกษาในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาปัจจัยหลักที่เป็นสาเหตุของการเป็นหนี้ก่อน แล้วแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาให้ตรงจุดประเด็น เพื่อการแก้ไขปัญหาเกษตรกรอย่างยั่งยืน

1.2 คำถามการวิจัย

เพื่อค้นหาปัจจัยสำคัญอันเป็นสาเหตุของปัญหาหนี้สิน โดยการวิเคราะห์ผ่านสมการถดถอย จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน (Socio Economic Survey : SES) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ.2558 เปรียบเทียบระหว่างหนี้สินประเภทต่าง ๆ ทั้งหมด 4 ประเภท คือ หนี้สินรวมทั้งหมด หนี้สินด้านการเกษตร หนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคและหนี้สินอื่น ๆ (ได้แก่ หนี้สินเกี่ยวกับบ้านและที่ดิน หนี้สินด้านการศึกษา หนี้สินด้านธุรกิจ และอื่น ๆ จิปาถะ) เพื่อวิเคราะห์ว่า มีตัวแปรใดที่เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเป็นหนี้ หนี้แต่ละประเภทแตกต่างกัน เพื่อความเข้าใจในเรื่องหนี้สินของเกษตรกร และแสวงหาแนวทางการแก้ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรอย่างยั่งยืน

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) ศึกษาปัญหาหนี้สินประเภทต่าง ๆ ของครัวเรือนทั่วประเทศ โดยอาศัยข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน (Socio Economic Survey : SES) ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2558
- 2) มุ่งวิเคราะห์ประเด็นสำคัญในเรื่องหนี้สินด้านการเกษตร เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยสำคัญอันเป็นสาเหตุของปัญหาหนี้สินของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครัวเรือนที่ทำนา
- 3) หาแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรอย่างยั่งยืน

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ อาศัยข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน (Socio Economic Survey: SES) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2558 เพื่อศึกษาภาพรวมของปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างหนี้สินครัวเรือนของประชากรทั้งหมด และมุ่งประเด็นให้ความสนใจหนี้สินด้านการเกษตร นอกจากนี้ยังมีการศึกษาปัญหาหนี้สินและความยากจนของเกษตรกรจากเอกสารรายงาน

แบบสำรวจสำมะโนการเกษตร และสถิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา โดยจะวิเคราะห์หนี้สินครัวเรือนของประชากรในจังหวัดบุรีรัมย์ และเกษตรกรทำนาในจังหวัดบุรีรัมย์เป็นกรณีศึกษา

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาในครั้งนี้ คาดหวังจะทำความเข้าใจถึงสาเหตุการเป็นหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร โดยเฉพาะครัวเรือนเกษตรกรทำนา เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรที่ทำนาอย่างตรงจุด ช่วยให้ผู้สามารถชำระหนี้คืนและหลุดพ้นจากปัญหาภาวะหนี้สิน

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

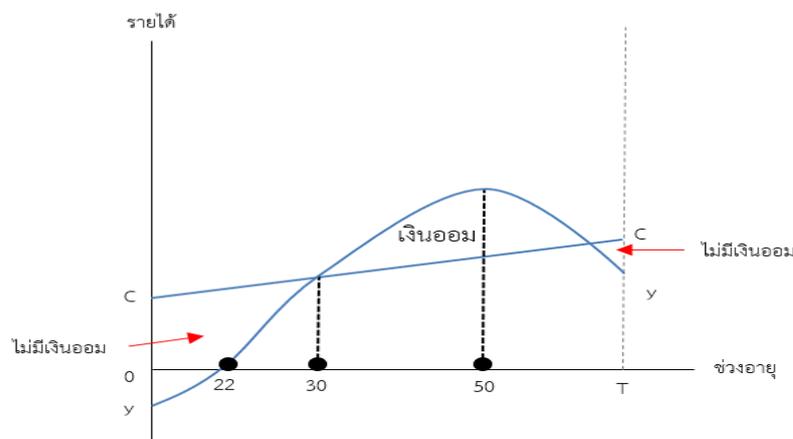
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

เมื่อก้าวถึงการภาวะหนี้สินของครัวเรือนไม่ว่าจะเป็นภาคการเกษตร หรือภาคส่วนอื่น ๆ ล้วนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากปัจจัยที่มีความเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับรายได้ เพราะหากครัวเรือนมีรายได้ที่เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค ถ้ามีเงินเหลือ ส่วนนั้นก็คือเงินออม และการเป็นหนี้สินเปรียบเสมือนการมีเงินออมที่ติดลบ อาจกล่าวได้ว่า หนี้สินที่เกิดขึ้นจากการมีรายได้ที่ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย ดังจะกล่าวถึงในทฤษฎีการบริโภคการออม ดังนี้

2.1.1 ทฤษฎีวิวัจจักรชีวิต

ทฤษฎีวิวัจจักรชีวิต (The Life Cycle theory of Consumption) ถูกพัฒนามาโดยนักเศรษฐศาสตร์หลายท่าน อาทิเช่น Franco Modigliani, Alberto Ando และ Richard Brumberg. โดยในปี พ.ศ. 2497 (ค.ศ.1954) Modigliani ได้เสนอผลงานนี้ ซึ่งแนวคิดนี้อธิบายว่า การตัดสินใจในเรื่องของการออมและการบริโภคของครัวเรือน ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการวางแผนเพื่อที่จะกระจายการบริโภคตลอดชีวิต ภายใต้ข้อจำกัดในเรื่องของรายได้หรือทรัพยากรอื่น ๆ ที่คาดว่าจะได้รับในอนาคตไปจนตลอดชีวิต ซึ่งนั่นหมายความว่า ระดับการบริโภคของแต่ละบุคคลหรือครัวเรือนมีได้ขึ้นอยู่กับรายได้ในปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังรวมถึงรายได้ที่คาดว่าจะได้รับในอนาคตอีกด้วย

ตามสมมติฐานทฤษฎีวิวัจจักรชีวิต ว่าด้วยเรื่องของการกระจายรายได้และการออม สามารถอธิบายได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2.1 วัฏจักรชีวิต

แหล่งที่มา: Branson, 1989, 2563

โดยกำหนด c คือเส้นการบริโภคและ y คือเส้นรายได้

จากรูปภาพ หากสมมติให้บุคคลมีอายุขัยคือ 0 ถึง T จะเห็นได้ว่า แรกเริ่มของวัฏจักรชีวิต ตั้งแต่อายุน้อย ในจุดนั้นบุคคลจะมีรายได้ต่ำ หรืออาจจะไม่มีรายได้เลย แต่ย่อมมีการบริโภคเสมอ เพื่อการดำรงชีวิต ดังนั้น ในช่วงเวลาที่อายุน้อยจึงมีการออมติดลบหรืออาจมีหนี้เกิดขึ้น เนื่องจากมีรายได้น้อยกว่าการบริโภค แต่เมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้นหรือเป็นช่วงเวลาของวัยกลางคนหรืออายุประมาณ 30 ปี จะเห็นได้ว่ารายได้จะเพิ่มสูงมากขึ้นซึ่งเกิดได้จากปัจจัยหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการมีประสบการณ์การทำงาน ทำให้มีประสิทธิภาพในการทำงานสูง ทำให้มีรายได้มากกว่าการบริโภค และรายได้จะสูงมากที่สุดในช่วงที่บุคคลอายุประมาณ 50 ปี จึงมีเงินออมมากกว่าในทุกช่วงอายุ และจะสังเกตว่าเส้นการบริโภคจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากอายุมากขึ้นค่าใช้จ่ายในการบริโภคก็ย่อมมากขึ้น ส่วนในช่วงวัยสูงอายุรายได้จะลดลง เพราะอาจจะมีการเกษียณอายุ การวางมือจากการทำงาน ทำให้มีรายได้ลดลง แต่การบริโภคก็ยังคงสูงอยู่ ดังนั้นในวัยสูงอายุจึงมีการออมเป็นลบอีกครั้ง และอาจนำเงินออมมาใช้ หากยังไม่เพียงพอก็อาจก่อหนี้เพิ่มเติมนั่นเอง

จากทฤษฎีวัฏจักรชีวิต หากเป็นจริงดังข้อสมมตินั้น เมื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของระดับรายได้กับการออมของครัวเรือนต่าง ๆ ที่มีระดับรายได้ที่แตกต่างกันไปตามช่วงเวลา พบว่า ครัวเรือนที่มีรายได้สูงและมีเงินออม คือครัวเรือนที่มีหัวหน้าครอบครัวอายุในช่วงของวัยกลางคน ส่วนครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำมีเงินออมติดลบ และเป็นหนี้สิน อาจเป็นเพราะหัวหน้าครอบครัวมีอายุน้อยหรืออยู่ในช่วงวัยสูงอายุ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับประเด็นปัญหาที่สนใจ นั่นคือ การเป็นหนี้สินของเกษตรกร

นั้นเกิดจากปัจจัยหลายด้าน และอีกหนึ่งประการที่สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรมีรายได้ที่น้อยกว่าการบริโภค หรือมีการออมติดลบ หรือมีหนี้ ซึ่งปัจจัยที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ในประเทศไทยอยู่ในช่วงวัยสูงอายุ จากข้อมูลรายงานการสำรวจสำมะโนการเกษตรปี พ.ศ.2556 (สำมะโนการเกษตรทำการสำรวจทุก 10 ปี) ซึ่งได้สรุปผลเกี่ยวกับกับอายุของประชากรที่เป็นผู้ถือครองทำการเกษตรส่วนใหญ่มีอายุ 35 ปีขึ้นไป แต่อย่างไรก็ตามผู้ถือครองทำการเกษตร อายุ 35-44 ปี มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องจากปี พ.ศ.2546 และในปี พ.ศ.2556 ยังพบว่ากลุ่มผู้ถือครองทำการเกษตรในกลุ่มอายุ 65 ปีขึ้นไปมีแนวโน้มสูงขึ้นนั่นเอง นั่นคือ ปัจจัยด้านอายุของครัวเรือนที่ทำการเกษตรอาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเป็นหนี้ด้วย

2.1.2 ทฤษฎีรายได้สมบูรณ์

ทฤษฎีรายได้สมบูรณ์เป็นแนวคิดของ John Maynard Keynes นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ ได้อธิบายแนวคิดนี้ว่า ปัจจัยที่สำคัญที่เป็นตัวกำหนดการใช้จ่ายการบริโภคของบุคคล ในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง คือรายได้ที่ใช้จ่ายได้จริงหรือ รายได้สุทธิส่วนบุคคล และโดยปกติแล้วบุคคลจะมีการบริโภคมากขึ้นเมื่อรายได้เพิ่มขึ้น แต่การเพิ่มขึ้นของการบริโภคจะไม่เพิ่มเท่ากับรายได้ หรือสรุปได้คือ บุคคลจะมีการบริโภคเพิ่มขึ้น เมื่อมีรายได้สุทธิที่สามารถนำไปใช้จ่ายได้จริงเพิ่มขึ้น ในทางกลับกันหากบุคคลมีรายได้สุทธิที่สามารถนำไปใช้จ่ายได้จริงลดลง บุคคลนั้นจะมีระดับการใช้จ่ายเพื่อบริโภคลดลง

$$C = a + bY$$

เมื่อ c = การบริโภคที่แท้จริง

Y = รายได้สุทธิที่สามารถใช้จ่ายได้จริง

b = ความโน้มเอียงของการบริโภคหน่วยสุดท้ายต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้น 1 หน่วย

a = ค่า intercept ที่แสดงว่า แม้จะไม่มีรายได้ใด ๆ การบริโภคก็จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน โดย a จะมีค่าคงที่

จากทฤษฎีรายได้สมบูรณ์หากเป็นจริงดังข้อสมมติดังกล่าว นั้นหมายความว่า การบริโภคของบุคคลสัมพันธ์โดยตรงกับรายได้ที่ใช้จ่ายได้จริง ไม่ว่าบุคคลดังกล่าวจะอาชีพใด ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่สนใจ นั่นคือ การเป็นหนี้สินของเกษตรกรที่เกิดได้จากหลากหลายสาเหตุ แต่สาเหตุสำคัญย่อมเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านรายได้ที่ได้รับและสามารถใช้จ่ายได้จริง จะเห็นได้ว่าอาชีพทางการเกษตรทุกประเภทมีความเสี่ยงโดยตรงกับสภาพภูมิอากาศซึ่งส่งผลกับผลผลิตที่ได้รับ นั้นหมายความว่า รายได้ย่อมมีความผันผวน แต่การบริโภคนั้นยังคงมีอยู่และมีได้ผันผวนดังเช่นรายได้ อาจมีการลดเพิ่มตามรายได้ แต่ท้ายที่สุดแม้ไม่ได้มีรายได้เลย แต่บุคคลจะยังคงต้องบริโภคอยู่ ดังนั้น หาก

การลงทุนทำการเกษตรปีใดได้รับรายได้ต่ำกว่าที่คาดการณ์ไว้ ย่อมประสบปัญหารายได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน เป็นเหตุให้ครัวเรือนต้องกู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายในด้านการบริโภคหรืออื่น ๆ

2.1.3 ทฤษฎีรายได้เปรียบเทียบ

สมมติฐานการบริโภคแบบรายได้เปรียบเทียบเป็นแนวคิดของ Jame S. Duesenberry (ค.ศ. 1959) ได้อธิบายว่า การบริโภคของบุคคลนั้น ไม่ได้มีความสัมพันธ์เฉพาะกับรายได้สมบูรณ์เท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์กับรายได้เปรียบเทียบอีกด้วย โดยสมมติฐานรายได้เปรียบเทียบ มีดังต่อไปนี้

1) ถ้ารายได้ของสังคมของบุคคลที่มีรายได้ต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยจะมีการบริโภคเฉลี่ย (APC) สูง ทั้งนี้เพราะบุคคลต้องการจะพยายามบริโภคให้ทัดเทียมสังคม แม้ว่ารายได้ของเขาจะไม่สูงถึงระดับสังคมก็ตาม ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่มีรายได้สูงกว่ารายได้เฉลี่ยจะมี APC ต่ำ เพราะระดับการบริโภคของบุคคลนั้นทัดเทียมกับสังคมอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องพยายามบริโภค ดังนั้น การบริโภคตามสมมติฐานนี้จึงสัมพันธ์กับการกระจายรายได้ของสังคมด้วย

2) บุคคลในสังคมจะมีการแข่งขันในการบริโภค การเลียนแบบการบริโภคสินค้าใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นเสมอ ทุกคนจึงพยายามบริโภคให้เท่าเทียมหรือไม่ให้น้อยหน้าบุคคลอื่นในสังคม

3) เมื่อการบริโภคสูงขึ้นถึงระดับหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นระดับที่เคยชินพอสมควรแล้ว ถ้าหากรายได้ต้องลดต่ำลงมา ผู้บริโภคก็จะพยายามรักษาระดับหรือสถานการณ์บริโภคเดิมไว้ ให้ความใกล้เคียงที่สุด โดยการใช้เงินออม หรือการขายสินทรัพย์ที่มีอยู่ในครอบครอง เพื่อรักษาสถานะการบริโภค และระดับการบริโภคให้ใกล้เคียงระดับเดิม

4) ค่าใช้จ่ายในการบริโภคของครัวเรือนใดครัวเรือนหนึ่ง ขึ้นกับรายได้ซึ่งเปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยของสังคมที่ตนอยู่ แสดงได้คือ

$$\text{บุคคลที่มีรายได้} < \text{รายได้เฉลี่ย} = \text{APC สูง}$$

$$\text{บุคคลที่มีรายได้} > \text{รายได้เฉลี่ย} = \text{APC ต่ำ}$$

จากสมมติฐานการบริโภคแบบรายได้เปรียบเทียบสะท้อนพฤติกรรมของบุคคลที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบัน ไม่ว่าจะอาศัยในพื้นที่ใดหรือประกอบอาชีพด้านใด การดำรงชีวิตของบุคคลย่อมเกิดการเปรียบเทียบทั้ง การเปรียบกับบุคคลอื่น หรือกับตนเองในอดีต ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการก่อกำหนดของบุคคลหรือครัวเรือน เนื่องจากความต้องการรักษาสถานะภาพของตนให้เท่าเทียมกับมาตรฐานทางสังคม และต้องการพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีเทียบเท่าในอดีตหรือดีกว่าในอดีต ยกตัวอย่างกลุ่มตัวอย่างที่ให้ความสนใจ คือ เกษตรกรที่ทำนา ด้วยเหตุที่ว่าอาชีพด้านการเกษตรทำนาก็มีความเสี่ยงด้านสภาพภูมิอากาศ น้ำ เป็นต้น รายได้ที่ได้รับไม่มีความแน่นอน และทฤษฎีรายได้เปรียบเทียบนี้ได้เน้นความสำคัญของการลอกเลียนแบบกันอันเป็นปัจจัยที่มีต่อการตัดสินใจบริโภค และก่อให้เกิดการเอา

อย่างกันในการบริโภค ทั้ง ๆ ที่ระดับรายได้ของผู้บริโภคมีความแตกต่างกัน และทางแก้ไขปัญหานั้น คือ การกู้ยืมเงิน ไว้เพื่อรักษาสถานะการบริโภค หรือเพื่อลงทุนในการประกอบอาชีพเพื่อให้มีรายได้ เทียบเท่ากับมาตรฐานทางสังคม

ทฤษฎีที่ได้ยกมาอธิบายข้างต้นมีความเกี่ยวเนื่องในเรื่องของรายได้และการบริโภค ส่วนเงินออม ก็คือ ส่วนต่างระหว่างรายได้กับการบริโภค ส่วนการเกิดหนี้ขึ้น เกิดจากการมีรายได้ที่ไม่เพียงพอต่อการบริโภค หรืออาจเพื่อต้องการรักษาระดับการครองชีพของตน เช่น กู้เงินมาเพื่อลงทุนในการทำ การเกษตรเพื่อจะให้มีความคุณภาพชีวิตที่เทียบเท่ากับคนในสังคม แต่เนื่องจากการทำการเกษตรมีปัจจัยเสี่ยงที่ไม่สามารถควบคุมได้ นั่นคือสภาพอากาศ และส่งผลกระทบต่อความผันผวนของรายได้ เมื่อเกิดความผิดพลาดขึ้น การก่อหนี้จึงกลายเป็นปัญหาอื่น ๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็นการไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนด การเป็นหนี้สินเรื้อรัง บางรายได้ถึงขั้นต้องสูญเสียที่ดินทำกินไป เพราะนำเงินไปใช้หนี้ ทั้งนี้เกิดขึ้นจาก คราวเรือนั้นต้องการจะยกระดับชีวิตของตนให้ดีขึ้น

2.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการกู้ยืม

2.1.4.1 พฤติกรรมการกู้ยืม หมายถึง การกระทำระหว่าง 2 บุคคล ระหว่างผู้กู้และผู้ให้กู้ โดยผู้กู้กระทำการกู้ยืมในการสร้างหนี้สินผูกพันตนเองซึ่งเป็นพฤติกรรมภายใน อีกทั้งมีสัญญา ระหว่างกันว่าจะชำระหนี้ตามระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งการกู้ยืมเงินจะมีผลสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมีการส่งมอบเงินให้แก่ผู้กู้โดยที่ผู้ให้กู้จะคิดดอกเบี้ยหรือไม่ก็ได้

2.1.4.2 ประเภทของการกู้ยืม หรือการให้สินเชื่อของสถาบันการเงิน ดำรงศักดิ์ ชัยสนิท (2547) ได้อธิบาย ดังนี้

1) กู้ยืมส่วนบุคคล ให้สำหรับบุคคลที่มีได้ทำการค้าขาย แต่มีรายได้ประจำ เป็นรายเดือน หรือได้รับค่าจ้างจากการรับจ้างมากพอที่จะผ่อนชำระเป็นรายเดือนได้ เช่น

(1) กู้ยืมเพื่อซ่อมแซม หรือตกแต่งบ้านให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รวมทั้งเพื่อชำระค่าที่ดิน โอนกรรมสิทธิ์บ้าน ที่ดิน ถมที่ดิน

(2) กู้ยืมเพื่อซื้อสินค้าประเภทคงทนที่มีราคาสูง เช่น รถยนต์ ตู้เย็น โทรทัศน์ เครื่องเสียง เป็นต้น

(3) กู้ยืมใช้จ่ายในด้านสวัสดิการ เช่น ค่ารักษาพยาบาล หรือปลดปล่อยหนี้ที่ต้องเสียดอกเบี้ยสูง และเมื่อกู้ไปแล้วจะต้องหลุดพ้นจากหนี้

2) กู้เพื่อการเกษตร หมายถึง การกู้ยืมของเกษตรกรเพื่อช่วยให้ตนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เกษตรกรรม หรือเพื่อช่วยตนในเรื่องของการผลิต และการขายผลผลิตทางการเกษตรเป็นรายบุคคลมักคิดดอกเบี้ยในราคาต่ำ

3) การกู้เพื่อการศึกษา เพื่อให้ผู้ขอเงินกู้จากธนาคารนำไปใช้จ่ายเพื่อการศึกษา เช่น ค่าเล่าเรียน ค่าเทอม ค่าบำรุงการศึกษา ค่าใช้จ่ายส่วนตัว ผู้ขอกู้จะต้องจัดหาบุคคลที่ธนาคารเชื่อถือได้ มาเป็นผู้ค้ำประกันหรือหลักทรัพย์ที่ธนาคารเห็นสมควร

4) กู้ยืมเพื่อที่อยู่อาศัย เพื่อที่จะช่วยเหลือ และสนับสนุนผู้ที่มีรายได้ประจำ และแน่นอน ได้กู้ยืมเงินจากธนาคารไปใช้จ่ายในเรื่องที่อยู่อาศัย

5) กู้ยืมเพื่อการเดินทาง และท่องเที่ยว สถาบันทางการเงินได้ตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของกิจการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนผู้ที่ต้องการเดินทางและท่องเที่ยว แต่มีเงินสะสมไว้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย หรือยังไม่ได้สะสมไว้เลย ให้ได้มีโอกาสเดินทางสำหรับตนเอง และครอบครัว

2.1.4.3 ประเภทของสินเชื่อ สามารถแบ่งได้เป็น 5 ประเภท ดังนี้

1) การแบ่งประเภทสินเชื่อตามระยะเวลา

(1) สินเชื่อระยะสั้น คือ สินเชื่อที่มีอายุไม่เกิน 1 ปี เช่น สินเชื่อบัตรเครดิต สินเชื่อการค้า เครื่องมือสินเชื่อประเภทนี้ เช่น ตัวเงินคลัง (Treasury Bills) และตราสารพาณิชย์ (Commercial Papers) เป็นต้น

(2) สินเชื่อระยะกลาง คือ สินเชื่อที่มีอายุระหว่าง 1-5 ปี เช่น การผ่อนส่ง การซื้อสินค้าคงทน เป็นต้น

(3) สินเชื่อระยะยาว คือ สินเชื่อที่มีอายุตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป โดยทั่วไปเป็นการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่ ใช้เงินจำนวนมาก หรือเป็นการบริโภคสินค้าคงทนที่มีมูลค่าสูงมาก เช่น บ้านและที่ดิน เป็นต้น

2) การแบ่งประเภทของสินเชื่อตามวัตถุประสงค์

(1) สินเชื่อเพื่อการบริโภค หมายถึง สินเชื่อที่ให้กับบุคคล เพื่อประโยชน์ในการนำมาบริโภค สินเชื่อประเภทนี้อาจเกิดขึ้นในหลายรูปแบบเช่น การเปิดบัญชีไว้กับร้านอาหาร เมื่อถึงสิ้นเดือนจึงชำระครั้งเดียว การผ่อนส่งจากการซื้อสินค้าโดยเฉพาะสินค้าคงทน เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ รถยนต์ เป็นต้น นอกจากนี้สินเชื่อจากบัตรเครดิตก็เป็นสินเชื่อเพื่อการบริโภคเช่นกัน

(2) สินเชื่อเพื่อการลงทุน อาจเป็นสินเชื่อเพื่อการจัดหาปัจจัยการผลิตหรือสินทรัพย์ถาวรต่าง ๆ เพื่อใช้ในการดำเนินการผลิตไม่ว่าจะเป็นในด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการบริการ สินเชื่อประเภทนี้มักเป็นสินเชื่อระยะยาวอาจอยู่ในรูปของการออกหุ้นกู้ หรือสินเชื่อจากสถาบันการเงิน

(3) สินเชื่อเพื่อการพาณิชย์หรือสินเชื่อการค้า โดยทั่วไปเป็นสินเชื่อเพื่อการซื้อขายสินค้าประเภทวัตถุดิบ หรือการซื้อสินค้ามาจำหน่ายต่อ เป็นการรับสินค้ามาก่อน แล้วค่อย

ชำระค่าสินค้าภายหลังโดยทั่วไปจะเป็นสินเชื่อระยะสั้น เช่น 30-60 วัน เป็นสินเชื่อที่ช่วยเพิ่มสภาพคล่องให้แก่การทำธุรกิจ ทั้งนี้รวมไปถึงการออก Letter of Credit เพื่อใช้เป็นเครื่องป้องกันความเสี่ยงในการชำระค่าสินค้าจากการซื้อขายระหว่างประเทศด้วย

3) การแบ่งประเภทสินเชื่อตามผู้ขอรับสินเชื่อ

(1) สินเชื่อสำหรับบุคคล มักเป็นสินเชื่อเพื่อการอุปโภคบริโภค เช่น สินเชื่อบัตรเครดิต เป็นต้น

(2) สินเชื่อสำหรับธุรกิจ เป็นสินเชื่อสำหรับกิจการห้างร้านไม่ว่าจะนำไปใช้เพื่อลงทุนเพื่อการผลิตหรือเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินงาน

(3) สินเชื่อสำหรับรัฐบาล ในยามที่รัฐบาลมีรายได้ไม่เพียงพอแก่รายจ่ายหน่วยงานภาครัฐจึงมีความจำเป็นต้องกู้เงินซึ่งอาจอยู่ในรูปของตั๋วเงินคลัง พันธบัตรรัฐวิสาหกิจ และพันธบัตรรัฐบาลรูปแบบต่าง ๆ เช่น พันธบัตรเพื่อชดเชยการขาดดุลงบประมาณ และพันธบัตรออมทรัพย์ เป็นต้น

4) การแบ่งประเภทสินเชื่อตามผู้ให้สินเชื่อ

(1) บุคคลเป็นผู้ให้ เช่น การให้กู้ยืมในหมู่คนรู้จัก ญาติพี่น้อง หรือการปล่อยกู้ในระบบ เป็นต้น

(2) สถาบันการเงินเป็นผู้ให้ ซึ่งสถาบันการเงินก็มีหลายประเภทและอาจตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ดังนั้น เงื่อนไขและประเภทของวัตถุประสงค์ของการให้สินเชื่อก็อาจแตกต่างกันไป สถาบันการเงินเหล่านี้ยกตัวอย่างเช่น ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารเพื่อการนำเข้าและส่งออก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย ธนาคารอิสลามและสหกรณ์ออมทรัพย์ เป็นต้น

(3) หน่วยงานอื่น ๆ เป็นผู้ให้ เช่น มูลนิธิ องค์กรที่ไม่แสวงหากำไร หน่วยงานการกุศล และกองทุนต่าง ๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน เป็นต้น

5) การแบ่งประเภทสินเชื่อตามหลักประกัน

(1) สินเชื่อที่ไม่มีหลักประกัน สินเชื่อประเภทนี้อาศัยความน่าเชื่อถือที่เที่ยงตรง และความสามารถในการชำระหนี้ของผู้กู้เป็นเครื่องพิจารณาการให้สินเชื่อ สินเชื่อประเภทนี้จึงมีความเสี่ยงสูงเพราะไม่มีหลักประกันให้แก่ผู้ให้กู้ในกรณีที่เกิดการผิดสัญญาขึ้น

(2) สินเชื่อที่มีหลักประกัน สินเชื่อประเภทนี้มีความเสี่ยงต่ำกว่าเนื่องจากผู้กู้มีหลักประกันแก่ผู้ให้กู้เพื่อชดใช้ความเสียหายหากเกิดการผิดสัญญาขึ้น โดยหลักประกันดังกล่าวอาจอยู่ในรูปของอสังหาริมทรัพย์ เช่น การจำนองที่ดิน สหกรณ์ทรัพย์ เช่น พันธบัตร ทองคำ หรืออยู่ในรูปของการค้ำประกันจากบุคคลหรือสถาบันการเงิน (อ่าว) ก็ได้

จากแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมการกู้ยืม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนมีความต้องการที่ไม่สิ้นสุด จึงเป็นเหตุจูงใจให้บุคคลพยายามขวนขวายมาเพิ่มเติมในส่วนที่ขาด หากมองในแง่มุมของเกษตรกรแล้ว เกษตรกรก็คือมนุษย์ ที่มีความต้องการที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น แม้ว่าจะมีสมบูรณ์ในด้านร่างกาย อาหาร เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรคแล้ว แต่ก็มีความพยายามที่จะยกระดับชีวิตขึ้น ซึ่งหากขณะนั้นในเรื่องของรายได้อาจจะไม่พร้อมต่อการพัฒนา ทางออก นั่นคือการกู้ยืม ซึ่งปัจจุบันมีแหล่งกู้ยืมในระบบที่อำนวยความสะดวกให้มากขึ้นในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีสถาบันการเงินที่ก่อตั้งเพื่อให้บริการแก่เกษตรกรโดยเฉพาะ ในปัจจุบันเกษตรกรจึงนิยมกู้เพื่อใช้ประกอบอาชีพทางการเกษตรอย่างแพร่หลาย โดยต่างคาดหวังว่าจะได้รับผลตอบแทนจากการเกษตรคุ้มค่างับต้นทุนที่เสียไป

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาหนี้สินที่เกิดกับเกษตรกรก่อให้เกิดปัญหาหลายๆ ด้าน หากปล่อยให้ปัญหามีความรุนแรงเรื้อรังเป็นเวลานาน อาทิเช่น หากไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนดจนจำเป็นต้องขายที่ดินทำกินเพื่อนำเงินไปใช้หนี้ การดำรงชีวิตต่อไปจะลำบากมากขึ้นเพราะไม่มีที่ดินทำกินแล้ว ปัญหาการเงินต่าง ๆ จะตามมา อาจร้ายแรงมากจนถึงขั้นให้บุตรหลานออกจากการศึกษา ผลของการไร้การศึกษาในปัจจุบัน ทำให้ขาดโอกาสทางสังคมต่าง ๆ มากมายตกเป็นกลุ่มประชากรที่คุณภาพชีวิตตกต่ำ จนสุดท้ายอาจกลายเป็นปัญหาสังคมภายหลัง อย่างไรก็ตามตัวอย่างที่ยกมาเป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น ระยะเวลาหลายทศวรรษนักวิจัยในประเทศไทยหลายท่านพยายามหาแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยการศึกษาปัญหาหนี้สินและความยากจนของเกษตรกรไว้มากมาย เพื่อที่จะหาหนทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่เนื่องจากประเทศไทยมีทรัพยากรแต่ละพื้นที่และวิถีชีวิตที่แตกต่าง การแก้ไขปัญหาจึงแตกต่างกันออกไป ดังนั้น จากการรวบรวมงานวิจัยต่าง ๆ ทั้งจากบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาและทำความเข้าใจกับปัญหา ดังนี้

นิโลบล นวลอินทร์ (2550) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับหนี้สินของเกษตรกร ตำบลห้วยพระ อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม จากประชากรครัวเรือนเกษตรกรที่เป็นหนี้ทั้งหมด 379 ครัวเรือนในตำบลห้วยพระ ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 191 ครัวเรือน ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือแบบสอบถาม ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลคือ การหาค่าสถิติเชิงพรรณนาและการหาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติของตัวแปรโดยวิธี Pearson Product Moment Correlation Coefficient ตัวแปรตามคือ หนี้สินของเกษตรกร และมีการแบ่งตัวแปรอิสระออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและ ปัจจัยภายนอก เบื้องต้นของการวิเคราะห์เชิงพรรณนา พบว่า

ส่วนของปัจจัยด้านบุคคล โดยส่วนใหญ่เกษตรกรที่เป็นหนี้มีอายุระหว่าง 41-50 ปี ระดับการศึกษาที่ชั้นประถมศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือนประมาณ 3-5 คน ในรอบปีที่ศึกษามีการซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกโดยเฉลี่ยที่ 1 ชนิด ในรอบปีมีการแลกเปลี่ยนความรู้ เช่น การเข้าร่วมการอบรม น้อยกว่า 21 ครั้ง และมีกิจกรรมทางการเกษตรเพียงหนึ่งอย่าง โดยปริมาณหนี้คือจำนวนน้อยกว่า 50,001 บาท ส่วนต่อมาก็คือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ พบว่า เกษตรกรที่เป็นหนี้ มีการใช้ที่ดิน ไม่ว่าจะป็นใช้เป็นที่อยู่อาศัย ทำการเกษตร ทำปศุสัตว์ เลี้ยงสัตว์น้ำ หรือแม้กระทั่งปล่อยเป็นพื้นที่ว่างเปล่า โดยเฉลี่ยแล้วอยู่ที่ประมาณน้อยกว่าหรือเท่ากับ 2 ไร่ การถือครองที่ดิน ที่เป็นที่ดินของตนเองส่วนใหญ่จะน้อยกว่าหรือเท่ากับ 2 ไร่ และการเช่า เฉลี่ยที่ 2.1-4 ไร่ รายได้ที่มาจากภาคเกษตร ส่วนใหญ่มาจากการทำนา บัง นานปี พืชผัก และการเลี้ยงสัตว์ตามลำดับ ส่วนสุดท้ายคือ ปัจจัยภายนอก นั่นคือ การเข้าร่วมโครงการรัฐ ได้แก่ โครงการพักชำระหนี้ และกองทุนหมู่บ้าน พบว่าส่วนใหญ่เกษตรกรจะเข้าร่วมโครงการกองทุนหมู่บ้าน และการเข้าร่วมโครงการด้านการเกษตรตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ พบว่าส่วนใหญ่เกษตรกรไม่เข้าร่วมโครงการนี้ แต่จะสนใจเข้าร่วมในเรื่องของการจัดหาเงินทุนและแหล่งเงินทุนเพื่อพัฒนาเกษตร นอกจากนี้ผลการศึกษาโดยการวิเคราะห์หาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติของตัวแปรโดยวิธี Pearson Product Moment Correlation Coefficient ตัวแปรตามคือ หนี้สินของเกษตรกร และมีการแบ่งตัวแปรอิสระออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและ ปัจจัยภายนอก พบว่า ปัจจัยทางด้านบุคคลที่มีนัยสำคัญทางสถิติ คือ การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน สิ่งอำนวยความสะดวก การแลกเปลี่ยนความรู้ และกิจกรรมทางการเกษตร โดยทั้งหมดมีความสัมพันธ์ทางบวกกับหนี้สินของเกษตรกร ปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีนัยสำคัญทางสถิติ คือการถือครองที่ดิน รายจ่ายในและนอกภาคเกษตร อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ จำนวนแหล่งสินเชื่อ ทั้งหมดมีความสัมพันธ์ทางบวก และปัจจัยภายนอกที่มีนัยสำคัญทางสถิติคือ การเข้าร่วมโครงการของรัฐ มีความสัมพันธ์ทางบวก

พระคมสัน เจริญวงศ์ (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ภาระหนี้สินของครัวเรือนในเขตอำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ตัวอย่าง เก็บข้อมูลโดยแบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา และเพื่อทดสอบความเป็นอิสระต่อกันระหว่างการเป็นหนี้และตัวแปรที่กำหนดโดยการทดสอบไคสแควร์ (χ^2 - test) และการวิเคราะห์หาปัจจัยที่มีผลต่อภาระหนี้สินโดยใช้ Logit Model จากผลการศึกษาจากการวิเคราะห์พรรณนาพบว่า สาเหตุที่ครัวเรือนไม่สามารถจ่ายหนี้ได้ ส่วนใหญ่เพราะ ไม่มีเงินจ่าย มีเหตุจำเป็นที่ต้องใช้เงินก่อนนั้น และไม่สามารถกู้ยืมเงินจากแหล่งอื่นได้ และสาเหตุของการกู้ยืมส่วนใหญ่เพื่อทำบุญหรืองานกุศลในวาระต่าง ๆ เพื่อซื้อสินค้าอำนวยความสะดวกสบาย และเพื่อการศึกษาของบุตร/ตนเอง ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์เพื่อทดสอบความเป็นอิสระต่อกันระหว่างการเป็นหนี้และตัว

แปรที่กำหนดโดยการทดสอบไคสแควร์ (X² - test) พบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ต่อการเป็นหนี้คือ อายุ ซึ่งหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุมากขึ้นมักมีภาระค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบุตรหลานมากจึงเป็นหนี้มากกว่า กลุ่มอายุน้อย สถานภาพของบุคคลที่มีการสมรสจะมีค่าใช้จ่ายมากกว่าคนโสด การศึกษาต่ำการขาดความรู้ทำให้เป็นหนี้ได้มากกว่า อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร จำนวนสมาชิกและจำนวนบุตรที่มาก จำนวนที่ดินน้อย รายได้น้อย เงินออมน้อยมีสัดส่วนที่เป็นหนี้ได้มากกว่า ส่วนผลการศึกษาจากการวิเคราะห์หาปัจจัยที่มีผลต่อภาระหนี้สินโดยใช้ Logit Model โดยกำหนดตัวแปรตาม 1= มีหนี้สิน และ 0= ไม่มีหนี้สิน ตัวแปรอิสระ คือ อาชีพ (เกษตรและไม่ใช่เกษตร) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือน จำนวนเงินออมและ การเป็นเจ้าของที่ดิน พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีภาระหนี้สินได้แก่ อายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือน มีความสัมพันธ์ต่อการมีหนี้สินทางบวก และจำนวนเงินออม มีความสัมพันธ์ต่อการมีหนี้สินทางลบ

วิทยา เจียรพันธุ์และคณะ (2551) ได้จัดทำโครงการวิจัยหนี้สินภาคครัวเรือนในชนบทไทย โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากเกษตรกรที่เป็นลูกค้าของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ที่เข้าร่วมโครงการและไม่ได้เข้าร่วมโครงการของรัฐ ในปี พ.ศ.2548 การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบบสอบถาม และมีการตั้งสมการเพื่อหาค่าตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ โดยมีตัวแปรตาม 4 ตัวแปร คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการชำระหนี้และปัจจัยที่มีผลต่อหนี้สินรวมของเกษตรกร ใช้วิธีการ Regression Analysis แบบ OLS ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการชำระหนี้ตามสัญญาของเกษตรกรและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหาหนี้ภาคประชาชนของเกษตรกร ใช้วิธีการ Regression Analysis แบบ Logit Model ซึ่งได้ผลการวิเคราะห์ ดังนี้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการชำระหนี้ ได้แก่ แหล่งน้ำ ขนาดที่ดิน รายได้ในและนอกภาคเกษตร มีความสัมพันธ์ทางบวกต่อการชำระหนี้ หากมีตัวแปรดังกล่าวมากความสามารถในการชำระหนี้จะเพิ่มขึ้นด้วย ส่วนจำนวนสมาชิกในครัวเรือน การนำภูมิปัญญาที่มีมาประกอบอาชีพ การทำเกษตรผสมผสาน ค่าใช้จ่ายในและนอกภาคเกษตร และการเข้าร่วมโครงการ SME มีความสัมพันธ์ทางลบ โดยให้เหตุผลในเรื่องของการภูมิปัญญามาประกอบอาชีพแล้วทำให้ความสามารถในการชำระหนี้ลดลง เนื่องจากส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพด้านหัตถกรรม การจึกรสาน ซึ่งไม่มีการทำการตลาด ดังนั้น ผลจึงขาดทุน การทำเกษตรผสมผสานต้องอาศัยน้ำ ซึ่งพืชผลบางอย่างใช้เวลานานและบางครั้งไม่ตรงกับความต้องการของตลาด ส่วนการเข้าโครงการ SME เกษตรกรไม่มีความรู้เรื่องและประสบการณ์การบริหารจัดการ สินค้าดีตลาดยาก ดังนั้น จึงส่งผลขาดทุนภายหลัง ปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินรวมของเกษตรกร ได้แก่ อายุ การศึกษา จำนวนสมาชิกวัยแรงงาน การทำการเกษตรแบบผสมผสาน รายได้ในและนอกภาคการเกษตร ค่าใช้จ่ายในและนอกภาคการเกษตร แหล่งน้ำ มูลค่าหนี้สิน และการเข้าร่วมโครงการคือ โครงการแก้ไขปัญหาหนี้สินภาค

เกษตรกร กองทุนหมู่บ้าน การแปลงสินทรัพย์เป็นทุน และโครงการ SME ตัวแปรที่กล่าวมาทั้งหมดมีความสัมพันธ์ต่อหนี้สินรวมในบวก ส่วนการเข้าร่วมโครงการพักชำระหนี้และโครงการหลักประกันถ้วนหน้ามีความสัมพันธ์ทางลบ โดยให้เหตุผลว่า บางโครงการเป็นโครงการที่เน้นเรื่องของการกู้ยืม ซึ่งมีการอำนวยความสะดวกมาก เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการดังกล่าว จึงมีจุดประสงค์เพื่อกู้ยืมเงิน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการชำระหนี้ได้ตามสัญญาของเกษตรกร ได้แก่ รายได้จากการเกษตรและการเข้าร่วมโครงการบัญชีครัวเรือนมีความสัมพันธ์ทางบวก สะท้อนว่า รายได้และการตระหนักถึงการใช้จ่ายเงินอย่างมีแบบแผนมีผลให้เกษตรกรทำตามสัญญาการชำระหนี้มากขึ้น ส่วนตัวแปรอายุ การนำภูมิปัญญาไปประกอบอาชีพ ค่าใช้จ่ายนอกภาคเกษตร การเข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหานี้ภาคประชาชน และโครงการ SPV มีความสัมพันธ์ทางลบ โดยให้เหตุผลว่า โครงการบางอย่างที่ภาครัฐจัดขึ้น เกษตรกรมีความเข้าใจว่า ภาครัฐจะเข้ามาปลดเปลื้องหนี้สินที่มีอยู่ให้ ดังนั้น เมื่อเข้าร่วมโครงการดังกล่าว เกษตรกรจึงไม่กระตือรือร้นในการชำระหนี้ด้วยตนเอง จึงทำให้ไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามสัญญาได้ และแบบจำลองสุดท้ายทำการวิเคราะห์เพื่อหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหานี้ภาคประชาชนของเกษตรกร พบว่า เพศหญิง อายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การเข้าร่วมโครงการกองทุนหมู่บ้าน หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าและ โครงการ SPV มีความสัมพันธ์ในการเข้าร่วมโครงการทางบวก ด้านคณะผู้ทำการวิจัยได้เสนอแนะว่า ที่ผ่านมามาภาครัฐเน้นการแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรผ่านนโยบายที่หลากหลาย และเน้นกระตุ้นการบริโภคและการใช้จ่าย แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้สินได้ เนื่องจากปัญหามาจากปัจจัยหลากหลายมิติ ดังนั้นจึงต้องมีการแก้ไขปัญหาระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว โดยเริ่มจากการปลูกฝัง การพัฒนาความรู้ให้แก่ลูกหลานของเกษตรกร เป็นต้น

มูลนิธิสถาบันการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2558) ได้จัดทำโครงการศึกษาภาวะหนี้สินเกษตรกรและแนวทางการปรับปรุงแก้ไขศักยภาพในการกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 322 ราย ประกอบด้วยเกษตรกรที่ได้รับความช่วยเหลือจาก 6 กองทุนภายใต้การดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร การวิเคราะห์แบ่ง 2 ส่วน คือ การวิเคราะห์สถิติพรรณนา (Descriptive Statistic) และการใช้วิธีการทางเศรษฐมิติในการหาปัจจัยที่ผลต่อรายได้และหนี้สินของเกษตรกร โดยใช้วิธี Three – Stage Least Square Method ผลการศึกษาด้านสถิติพรรณนาพบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่ได้ศึกษาจากผลงานที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นหนี้ ธกส. กองทุนหมู่บ้าน และสหกรณ์ตามลำดับ และมีบางส่วน (น้อย) ที่กู้ยืมมาจากนายทุนหรือญาติพี่น้องด้วยเหตุว่ามีเงินใจที่ผ่อนปรนกว่า โดยวัตถุประสงค์หลักของการกู้ยืมเงินคือเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนในการทำการเกษตรและการซื้อปัจจัยทางการเกษตร และจากการสัมภาษณ์พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการกู้ยืมเพื่อหมุนเงินเป็นหลัก กล่าวคือ เมื่อครบกำหนดชำระหนี้ จะ

พยายามหาเงินมาใช้หนี้พร้อมดอกเบี้ยและจะกู้ยืมเงินก้อนใหม่ทันทีสะท้อนว่าเกษตรกรกลุ่มนี้ไม่สามารถลดเงินต้นได้ ทั้งยังเป็นภาระหนี้เพิ่ม และปัญหาการชำระหนี้ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการเกิดภัยธรรมชาติ การมีค่าใช้จ่ายสูง ผลผลิตและราคาตกต่ำ การขาดเงินทุน การขายผลผลิตไม่ได้ และการมีหนี้หลายแห่ง วิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองของชาวนาส่วนใหญ่แก้โดยการกู้ในระบบ การขอกู้กับญาติ หน่วยงานอื่นทำและลดค่าใช้จ่าย การขายทรัพย์สิน และการขอกู้นอกระบบ และผลการวิเคราะห์จากวิธีการทางเศรษฐมิติ โดยใช้วิธี Three – Stage Least Square Method ซึ่งได้หาปัจจัยที่ส่งผล 2 ส่วน คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อรายได้ภาคเกษตร และ ปัจจัยที่ส่งผลต่อปริมาณหนี้สินภาคเกษตร ได้ผลสรุปว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อรายได้ภาคเกษตร คือ อายุมีความสัมพันธ์ทางลบ จำนวนที่ดินในการทำเกษตร การพึ่งพาแหล่งเงินทุน และจำนวนเงินกู้ยืมระหว่างปีมีความสัมพันธ์ทางบวก ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อปริมาณหนี้สินภาคเกษตร คือ จำนวนเงินกู้ยืมที่คงเหลือ จำนวนแหล่งเงินกู้ยืม สภาพคล่องทางการเงินมีความสัมพันธ์ทางบวก และระดับความรู้ทางการเงินมีความสัมพันธ์ทางลบ จากการวิเคราะห์ภาวะหนี้สินของเกษตรกรที่ได้รับความช่วยเหลือด้านสินเชื่อ เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างโดยส่วนใหญ่พึ่งพาเงินกู้ยืมมากกว่า 2 แหล่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การเข้าถึงแหล่งเงินทุนไม่ได้เป็นปัญหาของเกษตรกรอีกต่อไป แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ เกษตรกรขาดความรู้ทางการเงินและการบริหารความเสี่ยง อีกส่วนเป็นผลการศึกษาการดำเนินงานของกองทุน พบว่ากองทุนมีปัญหาการดำเนินงานคือการขาดการระดมทุนและการประเมินผล การที่ส่วนราชการมีบทบาทซ้ำซ้อน ขาดการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เน้นการให้ความช่วยเหลือที่ได้ผลดีแค่ในระยะสั้น ทั้งยังรัฐบาลมีการแทรกแซงส่วนงานของภาคเอกชน เป็นต้น

แนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรคือ การให้ความสำคัญด้านการวิจัย การพัฒนาความรู้และมีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรได้เข้าถึงแหล่งความรู้ได้โดยงาน การพัฒนาสื่อทางสังคมให้เกษตรกรได้รับรู้เข้าใจ เสริมสร้างทักษะด้านการเงิน การสนับสนุนให้ภาครัฐและหน่วยงานราชการได้มีการทำงานร่วมกับเกษตรกรมากขึ้น เพื่อสร้างกฎกติการ่วมกัน

ข้อเสนอแนะ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนแรกเพื่อการขับเคลื่อนในภาพรวม กล่าวคือ ควรให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการทำงานเชิงบริหารที่ดำเนินงานเกี่ยวกับทุนหมุนเวียนของเกษตรกรอย่างมีเอกภาพ ส่วนที่สอง เพื่อปรับปรุงศักยภาพของกองทุน เพื่อลดความซ้ำซ้อนของหน้าที่ สร้างความชำนาญเฉพาะด้าน สร้างระบบที่สามารถประเมินผลได้ สร้างความมั่นใจ มีความโปร่งใส และส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาภาคการเกษตร อีกวิธีคือการคงไว้ของกองทุน แต่ต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาแนวทางการดำเนินงานของแต่ละกองทุน หรือไม่เช่นนั้น ก็ดำเนินการยุบหรือควบรวมกองทุนเพื่อลดความซ้ำซ้อน

สำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2555) ได้ศึกษาหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรและขนาดของเงินกู้ที่เหมาะสม โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน ปี พ.ศ. 2553 และ พ.ศ.2554 ใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากกลุ่มตัวอย่าง ภาคเหนือ 4 จังหวัด คือ เชียงใหม่ สุโขทัย นครสวรรค์ และพิษณุโลก สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออก 2 ส่วน คือการวิเคราะห์แบบสถิติพรรณนา (Descriptive Statistic) และการวิเคราะห์ทางเศรษฐมิติ โดยใช้ Logit Model or Logistic Regression Analysis เพื่อหาตัวแปรที่มีผลต่อการชำระหนี้ นอกจากนี้ยังมีการคำนวณขนาดเงินกู้ที่เหมาะสมโดยมีสูตร ดังนี้

$$P = \frac{MRC}{1+i}$$

- P   ขนาดของเงินกู้ที่เหมาะสม (ปริมาณเงินกู้ที่สามารถกู้ได้สูงสุด)
 MRC   ความสามารถในการจ่ายคืนเงินกู้ต่ำสุด หรือเงินออมเบื้องต้น
 i   อัตราดอกเบี้ยเงินกู้

โดยมีอธิบายเกี่ยวกับสูตรว่า จำนวนเงินที่ได้จะเป็นขนาดเงินกู้ (P) ที่เมื่อนำมารวมกับดอกเบี้ย (คำนวณจาก $P \times$ อัตราดอกเบี้ย) จะได้เท่ากับเงินออมเบื้องต้น ซึ่งปริมาณเงินกู้นี้จะเป็นขนาดเงินกู้ที่เหมาะสมและเป็นระดับที่ปลอดภัยกับผู้กู้เพราะสามารถมั่นใจว่าจะมีเงินจ่ายคืนเงินกู้นี้ได้ อย่างพอเพียงในเวลาที่กำหนด ไม่ว่าจะเกิดความไม่แน่นอนทางด้านผลผลิตหรือเกิดเหตุการณ์ที่บังคับให้เกษตรกรจำเป็นต้องใช้เงิน เพราะได้คิดรวมเอาปัจจัยเหล่านี้ไว้เรียบร้อยแล้ว การคำนวณความสามารถในการเป็นหนี้ (หรือปริมาณเงินกู้) ตามวิธีนี้มีข้อดีคือ ทำให้ผู้กู้และผู้ให้กู้สบายใจด้วยกัน ทั้ง 2 ฝ่าย จากผลการคำนวณพบว่า นอกจากนี้ ยังมีผลการวิเคราะห์จากสถิติพรรณนา พบว่าเกษตรกรโครงสร้างหนี้สินมีมูลค่าเพิ่มขึ้นทั้งประเทศและภาค ยกเว้นภาคใต้กลับมีมูลค่าหนี้สินลดลง โดยวัตถุประสงค์หลักของการกู้ยืม คือ การลงทุนในการเกษตร และแหล่งเงินกู้หลักๆ คือ ธกส. โดยร้อยละ 95 ใช้ไปตามวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม เมื่อพิจารณาครัวเรือนที่เป็นหนี้ พบว่า ทุกประเภทของการเกษตรมีหนี้ช่วงปลายปีสูงกว่าขนาดเงินกู้ที่เหมาะสมโดยคิดจากสูตรที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น บ่งบอกการเกิดภาระหนี้สินเกินตัว เกษตรกรแก้ไขปัญหารายได้ไม่เพียงพอโดยการกู้หรือจำหน่ายโดยขาดความรู้เรื่องหนี้สิน ซึ่งไม่ใช่วิธีการที่เหมาะสม ทางออกคือเกษตรกรควรกู้ยืมตามขนาดเงินกู้ที่เหมาะสมและความสามารถในการชำระคืนของเกษตรกร ส่วนวิธีการในการแก้ไขปัญหาการผิดนัดชำระคือการขอผ่อนผัน นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เข้าร่วมโครงการของภาครัฐ ส่วนผลการวิเคราะห์ทางเศรษฐมิติ โดยใช้ Logit Model or Logistic Regression Analysis เพื่อหาตัวแปรที่มีผลต่อการชำระหนี้ โดยกำหนดให้มีค่าเป็น 1 ถ้าสามารถชำระหนี้คืนได้ และมีค่าเป็น 0 ถ้าไม่สามารถชำระหนี้คืนได้ ผลการวิเคราะห์ พบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการชำระหนี้ได้ คือ การใช้น้ำเงินกู้ตามวัตถุประสงค์ แหล่งเงินกู้ หลักประกันเงินกู้ แรงงานในครัวเรือนและที่ดิน ทั้งหมดมีความสัมพันธ์

ทางบวก ค่า Odd ratio > 1 และยังพบว่ารายได้สุทธิของครัวเรือน ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน หนี้สินสุทธิ และทรัพย์สินสุทธิมีความสัมพันธ์ทางบวก แต่กลับมีค่า Odd ratio = 1 ซึ่งหมายความว่าอาจมีอิทธิพลต่อการชำระหนี้ ได้หรือไม่ได้เท่ากัน

ข้อเสนอแนะ ควรให้การสนับสนุนให้ลดต้นทุนโดยเกษตรกรอินทรีย์ และการทำบัญชีครัวเรือน มีการให้ความรู้เรื่องหนี้สินและการพักชำระหนี้แก่เกษตรกร สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อการกู้ยืมและมีการบริหารจัดการภายในกลุ่ม การกู้ยืมโดยพิจารณาจากเงินออมเพื่อลดการกู้เกินขนาดที่เหมาะสม จำนวนเงินกู้ พิจารณาจากขนาดเงินกู้ที่เหมาะสมตามประเภทและตามความสามารถในการชำระหนี้

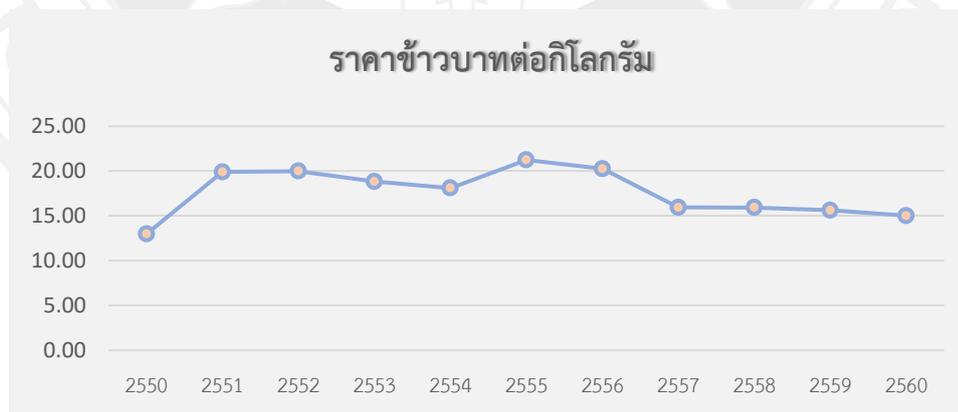
สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตร โดยอาศัยข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน ปี พ.ศ.2552 และ พ.ศ.2554 เป็นข้อมูลปฐมภูมิ โดยมีการวิเคราะห์แบบสถิติพรรณนา (Descriptive Statistic) และการวิเคราะห์ทางเศรษฐมิติ แบบ Binary Logistic Regression โดยกำหนดตัวแปรใดตัวแปรหนึ่งเป็นกลุ่มอ้างอิง เพื่อหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตร ผลการวิเคราะห์ด้านสถิติพรรณนาที่สำคัญ พบว่าพื้นที่ที่มีจำนวนเกษตรกรมากที่สุดคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคใต้และภาคกลาง โดยสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้มีแนวโน้มลดลงจากปี พ.ศ.2552 แต่กลับมีมูลค่าที่สูงขึ้น โดยสัดส่วนที่มีครัวเรือนเกษตรกรติดหนี้มากที่สุดคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเกษตรกรที่อยู่นอกเขตเทศบาล ส่วนเรื่องรายได้และค่าใช้จ่ายมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และผลการวิเคราะห์ทางเศรษฐมิติ แบบ Binary Logistic Regression โดยกำหนดตัวแปรใดตัวแปรหนึ่งเป็นกลุ่มอ้างอิง เพื่อหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตร โดยกำหนดตัวแปรตามคือ การเป็นหนี้ของเกษตรกร ตัวแปรอิสระคือ แบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ได้แก่ เขตการปกครอง ภาค ปัจจัยด้านสังคมได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อัตราการเป็นภาระ สมาชิกที่กำลังเรียน สมาชิกที่ทำงานหารายได้ และปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ต่อเดือน ค่าใช้จ่ายต่อเดือน พบว่า ตัวแปรที่ส่งผลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรมี 5 ตัวแปรคือ ภาคนั้นคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีสภาพภูมิอากาศที่แห้งแล้งมากกว่าภาคอื่น โดยภาคที่ใช้อ้างอิงคือภาคใต้ เขตการปกครอง คือเกษตรกรนอกเขตเทศบาลมีโอกาสเป็นหนี้สูงกว่า จำนวนสมาชิกที่กำลังเรียนมีความสัมพันธ์ทางบวก จำนวนสมาชิกที่ทำงานหารายได้มีความสัมพันธ์ทางบวก และค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นต่อเดือนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตร

นอกจากงานวิจัยที่ยกมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าการประกอบการเกษตรนั้น สภาพภูมิอากาศมีส่วนสำคัญต่อผลผลิตของสินค้าเกษตรแทบทุกชนิด และเป็นปัจจัยสำคัญที่ไม่สามารถควบคุมได้ ในอดีตที่ผ่านมาเกษตรกรได้ประสบปัญหาจากภัยธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นอุทกภัย หรือภัย

แล้ง ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรได้รับผลเสียหาย และราคาก็ตกต่ำเพราะผลผลิตไม่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกษตรกรโดยเฉพาะชาวนา ซึ่งนับว่าเป็นอาชีพทางการเกษตรที่มีมากที่สุด มีรายได้ที่ต่ำลง หากประสบปัญหาภัยพิบัติ บางรายที่มีหนี้สินก็ไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนดส่งผลให้มีหนี้สินเรื้อรัง และกลายเป็นปัญหาความยากจนหรือปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมา จากการศึกษาข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร เพื่อดูผลกระทบที่มีต่อสินค้าเกษตร โดยยกตัวอย่างคือ การส่งออกข้าว ในปลายปี พ.ศ.2554 ประเทศไทยได้ประสบอุทกภัยอย่างหนัก สร้างความเสียหายรุนแรงมากที่สุดในประวัติศาสตร์ เมื่อเทียบกับอุทกภัยในอดีต พื้นที่การเกษตรเสียหายมากกว่า 8.5 ล้านไร่ ส่งผลต่อปริมาณและราคาข้าวของไทย สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2558) ดังแสดงในกราฟ

ภาพที่ 2.2 ปริมาณข้าว

ภาพที่ 2.3 ราคาข้าว

แหล่งที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563

จากกราฟ พบว่า ในช่วงปลายปี พ.ศ.2554 ผลกระทบจากอุทกภัย ทำให้ในปี พ.ศ.2555 ปริมาณข้าวที่ส่งออกของไทยลดลงกว่า 4 ล้านกิโลกรัม ส่งผลให้ราคาข้าวพุ่งสูงขึ้นนั่นเอง

นอกจากปัญหาภัยธรรมชาติจะกระทบภาคการเกษตรในประเทศแล้ว ต่างประเทศที่ประสบปัญหาภัยธรรมชาติยังส่งผลต่อประเทศไทยอีกด้วย เช่น ในปี พ.ศ.2550 ประเทศที่เป็นผู้ผลิตข้าวรายสำคัญอย่างประเทศอินเดียและประเทศเวียดนามได้ประสบปัญหาภัยธรรมชาติ ทำให้ผลผลิตลดลงอย่างมาก ผู้นำของแต่ละประเทศต้องแก้ไขปัญหาเพื่อให้มีปริมาณข้าวที่เพียงพอต่อการบริโภคในประเทศก่อน โดยการจำกัดการส่งออก ซึ่งผลให้ปริมาณการส่งออกและราคาข้าวของประเทศไทยพุ่งสูงขึ้นอย่างมาก

จากการรวบรวมงานวิจัยต่าง ๆ ทั้งจากบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจกับปัญหา และได้พบว่าปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องกับหนี้สินเกษตรกร อาจแบ่งได้ 3 สาเหตุหลักๆ ดังนี้

1) ปัจจัยจากความผันผวนของรายได้ มาจากการประกอบอาชีพด้านการเกษตรต้องแบกรับความเสี่ยงหลายด้าน ที่ส่งผลให้รายได้จากการเกษตรไม่คงที่ในแต่ละปี อาทิเช่น ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ซึ่งเกิดได้จากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นการเกิดโรคระบาด ปัญหาผลผลิตล้นตลาด ปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาด้านชลประทาน และที่ร้ายแรงมากนั่นคือ การประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้

2) ปัจจัยจากวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของเกษตรกร สืบเนื่องจากในอดีตที่ผ่านมา โดยดั้งเดิมแล้วคนไทยมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เรียบง่าย ชาวเกษตรกรที่อยู่ต่างจังหวัดที่ห่างไกลจากตัวเมือง วัฒนธรรมการดำรงชีวิตส่วนใหญ่ยังคงยึดถือแนวทางปฏิบัติแบบดั้งเดิมอยู่ จนบางครั้งอาจเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาการชำระหนี้ไม่ตรงตามกำหนด อาทิเช่น การใช้จ่ายกับงานบุญงานกุศล การแบ่งมรดกให้ลูกหลาน ส่งผลให้รุ่นลูกหลานมีขนาดที่ดินที่น้อยลง หรือหากเกิดค่าใช้จ่ายแบบฉุกเฉินมาโดยไม่ได้มีการวางแผนรองรับปัญหา อาจนำรายได้ที่ควรนำไปชำระหนี้ไปใช้จ่ายก่อน จนสุดท้ายไม่สามารถชำระหนี้ได้

3) ปัจจัยจากการบริหารหนี้ที่ไม่มีประสิทธิภาพ ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรนอกจากจะเกิดได้จากความผันผวนทางด้านรายได้ และการดำรงชีวิตตามวิถีชีวิตแบบเก่าแล้ว อีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างชัดเจน นั่นคือ การขาดทักษะความรู้เรื่องการบริหารจัดการหนี้ของเกษตรกร จากข้อมูลการสำรวจสำมะโนครัวการเกษตร ปีพุทธศักราช 2556 พบว่า โดยส่วนใหญ่แล้วผู้ที่ถือครองทำการเกษตรมีแนวโน้มเป็นผู้สูงอายุมากขึ้น อีกทั้งการศึกษาส่วนมากอยู่ที่ระดับประถมศึกษา ข้อมูลส่วนนี้สะท้อนความเป็นไปได้ว่า เกษตรกรอาจขาดทักษะความรู้ด้านการเงิน การบริหารความเสี่ยงและการบริหารหนี้ ซึ่งทั้งหมดมีความเกี่ยวเนื่องกับการประสบปัญหาการชำระหนี้สินทั้งสิ้น

จากการรวบรวมงานวิจัยต่าง ๆ ทั้งจากบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถจัดกลุ่มตัวแปรโดยแบ่งตามสาเหตุที่ส่งผลต่อหนี้สินเกษตรกร ดังนี้

ตารางที่ 2.1 สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัย/ปี/ชื่อผลงาน	วิธีการวิจัย	ปัจจัยทั้งหมดที่ศึกษา	ผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางสถิติ	
			สัมพันธ์เชิงบวก	สัมพันธ์เชิงลบ
1. นิโบล นวลอินทร์ (2550) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับหนี้สิน ของเกษตรกร ตำบลห้วยพระ อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม	เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างราย ครัวเรือน วิเคราะห์โดยวิธีสถิติ พรรณนา และ Pearson Product Moment Correlation Coefficient ตัวแปรตามคือ หนี้สินของเกษตรกร ในปีการศึกษา (บาท/ปี)	ตัวแปรตาม คือ มูลค่าหนี้สินของเกษตรกร และตัวแปร อิสระมีการแบ่งออกเป็น 3 ปัจจัย คือ ตอนที่ 1 ปัจจัยด้านบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับหนี้สิน เกษตรกร • อายุ (ปี) • การศึกษา (ระดับการศึกษาสูงสุด) • จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน) • สิ่งอำนวยความสะดวกที่ซื้อในปี พ.ศ. 2547 (จำนวน)	การศึกษา จำนวนสมาชิก สิ่งอำนวยความสะดวกที่ ซื้อ กิจกรรมทางการเกษตร	

ผู้วิจัย/ปี/ชื่อผลงาน	วิธีการวิจัย	ปัจจัยทั้งหมดที่ศึกษา	ผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางสถิติ	
			สัมพันธ์เชิงบวก	สัมพันธ์เชิงลบ
		<ul style="list-style-type: none"> • การแลกเปลี่ยนความรู้ในปี พ.ศ. 2547 (จำนวนครั้ง) • จำนวนกิจกรรมการผลิตทางการเกษตร (จำนวนกิจกรรม) <p>ตอนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจของเกษตรกร</p> <ul style="list-style-type: none"> • การใช้ที่ดิน (ไร่) • การถือครองที่ดิน (ไร่) • รายได้ในภาคเกษตรปี พ.ศ. 2547 (บาท/ปี) • รายได้นอกภาคเกษตรปี พ.ศ. 2547 (บาท/ปี) • รายจ่ายในภาคเกษตรปี พ.ศ. 2547 (บาท/ปี) • รายจ่ายนอกภาคเกษตรปี พ.ศ. 2547 (บาท/ปี) • เครื่องมือทางการเกษตรที่ซื้อ ในปีพ.ศ. 2547 (จำนวน) • ดอกเบี้ยเงินกู้ (บาท/ปี) • จำนวนแหล่งสินเชื่อทางการเกษตร (จำนวน) <p>ตอนที่ 3 ปัจจัยภายนอกที่มีความสัมพันธ์กับหนี้สินของเกษตรกร</p> <ul style="list-style-type: none"> • โครงการรัฐ 	<p>การถือครองที่ดิน</p> <p>รายจ่ายในเกษตร</p> <p>รายจ่ายนอกเกษตร</p> <p>ดอกเบี้ยเงินกู้</p> <p>จำนวนแหล่งสินเชื่อ</p>	<p>โครงการรัฐ</p>

ผู้วิจัย/ปี/ชื่อผลงาน	วิธีการวิจัย	ปัจจัยทั้งหมดที่ศึกษา	ผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางสถิติ	
			สัมพันธ์เชิงบวก	สัมพันธ์เชิงลบ
2.พระคมสัน เจริญวงศ์ (2554) การวิเคราะห์ภาระหนี้สินของ ครัวเรือนในเขตตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี	เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างราย ครัวเรือน วิเคราะห์โดยสถิติ พรรณนา, การสอบไคสแควร์ (X2 - test) เพื่อทดสอบความเป็น อิสระต่อกัน และการวิเคราะห์ ปัจจัยที่มีผลต่อภาระหนี้สิน Logit Model (1=มีหนี้สิน, 0=ไม่มีหนี้สิน)	<ul style="list-style-type: none"> • โครงการด้านการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ตัวแปรตาม คือ ตัวแปรหุ่นภาวะหนี้สิน มีค่า 1 = มีหนี้สิน 0 = ไม่มีหนี้สิน • อาชีพ มีค่า 1 = เกษตรกร 0 = ไม่ใช่เกษตรกร • จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน) • รายได้เฉลี่ยต่อปี (บาท/ปี) • ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือน (บาท/เดือน) • จำนวนเงินออม (บาท) • การเป็นเจ้าของที่ดิน มีค่า 1 = เป็นคนเช่าที่ดิน 0 = เป็นเจ้าของที่ดิน 	อาชีพ จำนวนสมาชิก ค่าใช้จ่ายต่อเดือน	จำนวนเงินออม
3.วิทยา เจียรพันธุ์ (2551) โครงการวิจัยหนี้สินภาค	เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างราย ครัวเรือน วิเคราะห์โดยการตั้ง	ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามแต่ละตัว มี ดังต่อไปนี้	จำนวนที่ดินเกษตร แหล่งน้ำการเกษตร รายได้การเกษตร	จำนวนสมาชิก การนำภูมิปัญญาไปใช้ เกษตรผสมผสาน

ผู้วิจัย/ปี/ชื่อผลงาน	วิธีการวิจัย	ปัจจัยทั้งหมดที่ศึกษา	ผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางสถิติ	
			สัมพันธ์เชิงบวก	สัมพันธ์เชิงลบ
ครัวเรือนของเกษตรกรในชนบทไทย	สมการมีตัวแปรตาม 4 ตัวแปร คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการชำระหนี้ (รายได้-ค่าใช้จ่าย/จำนวนหนี้สินที่ถึงกำหนดปี 48) และปัจจัยที่มีผลต่อหนี้สินรวมของเกษตรกร (บาท) ใช้วิธีการ Regression Analysis แบบ OLS ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการชำระหนี้ตามสัญญาของเกษตรกร (1=ชำระตามสัญญา, 0=ไม่ชำระหรือชำระบางส่วน) การเข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหาหนี้สินภาคประชาชน (1=เข้าร่วมโครงการ, 0=ไม่เข้าร่วมโครงการ) ใช้แบบจำลองโลจิส (Logit Model)	ตัวแปรตามที่ 1 ความสามารถในการชำระหนี้ของเกษตรกร <ul style="list-style-type: none"> • จำนวนสมาชิกในครัวเรือน • การนำภูมิปัญญาไปใช้ • จำนวนที่ดินการเกษตร • การทำเกษตรผสมผสาน • มีแหล่งน้ำการเกษตร • รายได้การเกษตร • รายได้นอกการเกษตร • ค่าใช้จ่ายนอกเกษตร • ค่าใช้จ่ายในการเกษตร • การเข้าร่วมโครงการ SME ตัวแปรตามที่ 2 การชำระหนี้ได้ตามสัญญาของเกษตรกร	รายได้นอกเกษตร	ค่าใช้จ่ายการเกษตร ค่าใช้จ่ายนอกเกษตร การร่วมโครงการ SME
			รายได้การเกษตร	อายุ

ผู้วิจัย/ปี/ชื่อผลงาน	วิธีการวิจัย	ปัจจัยทั้งหมดที่ศึกษา	ผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางสถิติ	
			สัมพันธ์เชิงบวก	สัมพันธ์เชิงลบ
		<ul style="list-style-type: none"> • ค่าใช้จ่ายนอกเกษตร • การเข้าร่วมโครงการพักชำระหนี้ • การเข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหานี้สินภาคประชาชน • การเข้าร่วมโครงการกองทุนหมู่บ้าน • การเข้าร่วมโครงการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน • การเข้าร่วมโครงการ SME • การเข้าร่วมโครงการประกันสุขภาพถ้วนหน้า <p>ตัวแปรตามที่ 4 การเข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหานี้สินภาคประชาชน (1 = เข้าร่วมโครงการ, 0 = ไม่เข้าร่วมโครงการ)</p> <ul style="list-style-type: none"> • เพศ • อายุ • จำนวนสมาชิกในครัวเรือน • ความถูกต้องและเป็นธรรมในการให้บริการเงินกู้ของ ธกส. • ความสะดวกรวดเร็วในการให้บริการเงินกู้ของ ธกส. • ปรชาชย์ชาวบ้าน/ ผู้รู้ในท้องถิ่น 	<p>ค่าใช้จ่ายนอกเกษตร</p> <p>ร่วมโครงการแก้ไขปัญหานี้สิน</p> <p>ร่วมโครงการกองทุนหมู่บ้าน</p> <p>โครงการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน</p> <p>ร่วมโครงการ SME</p> <p>อายุ</p> <p>จำนวนสมาชิกในครัวเรือน</p> <p>มีปราชญ์/ ผู้รู้</p> <p>นำภูมิปัญญาไปใช้</p> <p>จำนวนหนี้สิน</p> <p>ร่วมโครงการกองทุนหมู่บ้าน</p> <p>ร่วมโครงการ SPV</p>	<p>เพศ</p> <p>ความถูกต้องและเป็นธรรม ธกส.</p> <p>ความสะดวกรวดเร็ว ธกส.</p> <p>ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา</p> <p>มูลค่าสินทรัพย์</p> <p>จำนวนเงินออม</p> <p>รายได้เกษตรกร</p>

ผู้วิจัย/ปี/ชื่อผลงาน	วิธีการวิจัย	ปัจจัยทั้งหมดที่ศึกษา	ผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางสถิติ	
			สัมพันธ์เชิงบวก	สัมพันธ์เชิงลบ
<p>4.มูลนิธิสถาบันการวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย (2558) โครงการศึกษาภาวะหนี้สินเกษตรกรและแนวทางการปรับปรุงแก้ไขศักยภาพในการกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์</p>	<p>เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างรายครัวเรือน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา (Descriptive Statistic) และและการใช้วิธีการทางเศรษฐมิติในสมการปริมาณหนี้สินเกษตรกรที่เกิดขึ้นระหว่างปี (บาท/ปี) และสมการรายได้ภาคเกษตร (บาท/ปี)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา • การนำภูมิปัญญาไปใช้ • มูลค่าสินทรัพย์ • จำนวนเงินออม • จำนวนหนี้สิน • รายได้เกษตรกร • การเข้าร่วมโครงการกองทุนหมู่บ้าน • การเข้าร่วมโครงการ SPV • การเข้าร่วมโครงการประกันสุขภาพถ้วนหน้า <p>ตัวแปรตามที่ 1 สมการปริมาณหนี้สินเกษตรกรที่เกิดขึ้นระหว่างปี โดยมีตัวแปรอิสระ ดังต่อไปนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> • จำนวนเงินกู้ยืมคงเหลือ • อายุของเกษตรกร • เพศชาย • จำนวนสมาชิกที่มีรายได้ • จำนวนสมาชิกในครัวเรือน • ระดับการศึกษา - มัธยมศึกษา 	<p>ร่วมโครงการประกันสุขภาพ</p> <p>เงินกู้ยืมคงเหลือ จำนวนแหล่งเงินกู้ สภาพคล่องทางการเงิน</p>	<p>ความรู้ทางการเงิน</p>

ผู้วิจัย/ปี/ชื่อผลงาน	วิธีการวิจัย	ปัจจัยทั้งหมดที่ศึกษา	ผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางสถิติ	
			สัมพันธ์เชิงบวก	สัมพันธ์เชิงลบ
	โดยใช้วิธี Three – Stage Least Square Method	<ul style="list-style-type: none"> - อนุปริญาขึ้นไป • จำนวนเนื้อที่ทางการเกษตร • จำนวนแหล่งเงินกู้ยืม • ความรู้ทางการเงิน • ประสบการณ์แยระหว่างปี • สภาพคล่องทางการเงิน ตัวแปรตามที่ 2 สมการรายได้ภาคเกษตร <ul style="list-style-type: none"> • อายุของเกษตรกร • เพศชาย • ระดับการศึกษา <ul style="list-style-type: none"> - มัธยมศึกษา - อนุปริญาขึ้นไป • จำนวนสมาชิกที่ช่วยทำการเกษตร • จำนวนเนื้อที่ทางการเกษตร • การพึ่งแหล่งเงินทุนของรัฐ <ul style="list-style-type: none"> - กองทุนพัฒนาสหกรณ์ - กองทุนสงเคราะห์เกษตรกร - กองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมฯ 	จำนวนเนื้อที่ทางการเกษตร กองทุนพัฒนาสหกรณ์ กองทุนปรับโครงสร้างฯ จำนวนเงินกู้ยืมระหว่างปี	อายุของเกษตรกร

ผู้วิจัย/ปี/ชื่อผลงาน	วิธีการวิจัย	ปัจจัยทั้งหมดที่ศึกษา	ผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางสถิติ	
			สัมพันธ์เชิงบวก	สัมพันธ์เชิงลบ
<p>5.สำนักงานวิจัยเศรษฐกิจ การเกษตร (2555) การศึกษาหนี้สินของครัวเรือนเกษตรและขนาดของเงินกู้ที่เหมาะสม</p>	<p>เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างรายครัวเรือนและข้อมูลจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา (Descriptive Statistic) และการวิเคราะห์ทางเศรษฐมิติ โดยใช้ Logit Model or Logistic Regression Analysis เพื่อหาตัวแปรที่มีผลต่อความสามารถในการชำระหนี้ (1=ชำระหนี้คืนได้, 0=ชำระหนี้คืนไม่ได้)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - กองทุนจัดรูปที่ดิน - กองทุนการปฏิรูปที่ดินฯ - กองทุนปรับโครงสร้างฯ • จำนวนเงินกู้ยืมระหว่างปี <p>ตัวแปรตามคือ ความสามารถในการชำระหนี้ โดยมีตัวแปรอิสระดังต่อไปนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> • มูลค่าหนี้สิน • รายได้สุทธิต่อครัวเรือน • ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน • ทรัพย์สินหมุนเวียน • แรงงานในครัวเรือน • การนำเงินกู้ไปใช้ถูกวัตถุประสงค์ • ใช้แหล่งเงินกู้ในสถาบัน • ใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ • ที่ดิน 	<p>มูลค่าหนี้สิน</p> <p>รายได้สุทธิต่อครัวเรือน</p> <p>ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน</p> <p>ทรัพย์สินหมุนเวียน</p> <p>แรงงานในครัวเรือน</p> <p>การนำเงินกู้ไปใช้ถูกวัตถุประสงค์</p> <p>ใช้แหล่งเงินกู้ในสถาบัน</p> <p>ใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน</p> <p>เงินกู้</p> <p>ที่ดิน</p>	

ผู้วิจัย/ปี/ชื่อผลงาน	วิธีการวิจัย	ปัจจัยทั้งหมดที่ศึกษา	ผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางสถิติ	
			สัมพันธ์เชิงบวก	สัมพันธ์เชิงลบ
6.สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) พฤติกรรมการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร	ข้อมูลจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนวิเคราะห์แบบสถิติพรรณนา (Descriptive Statistic) และการวิเคราะห์ทางเศรษฐมิติ แบบ Binary Logistic Regression เพื่อหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร (บาท)	ตัวแปรตามคือ หนี้ของครัวเรือนเกษตรกร โดยมีตัวแปรอิสระ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้ ด้านภูมิศาสตร์ • เขตการปกครอง (กลุ่มอ้างอิง คือ นอกเขตเทศบาล) - ในเขตเทศบาล • ภาค (กลุ่มอ้างอิง คือ ภาคใต้) - ภาคกลาง - ภาคเหนือ - ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านสังคม • เพศของหัวหน้าครัวเรือน (กลุ่มอ้างอิง คือ เพศหญิง) - เพศชาย • อายุของหัวหน้าครัวเรือน (ปี) • อัตราการเป็นภาระ (ร้อยละ) • จำนวนสมาชิกที่เรียนหนังสือ (คน) • จำนวนสมาชิกที่หารายได้ (คน) ด้านเศรษฐกิจ • รายได้ทั้งสิ้นของครัวเรือน (บาท)	ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพศชาย จำนวนสมาชิกที่เรียน จำนวนสมาชิกที่หารายได้ ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นในครัวเรือน	ในเขตเทศบาล

ผู้วิจัย/ปี/ชื่อผลงาน	วิธีการวิจัย	ปัจจัยทั้งหมดที่ศึกษา	ผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางสถิติ	
			สัมพันธ์เชิงบวก	สัมพันธ์เชิงลบ
		<ul style="list-style-type: none"> ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นของครัวเรือน (บาท) 		

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยหาค่าเฉลี่ยของตัวแปรที่จะใช้ในสมการถดถอย ส่วนที่สองใช้วิธีการทางเศรษฐมิติ สร้างสมการหาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อหนี้สินด้านต่าง ๆ ของครัวเรือน

3.1 แบบจำลองทางเศรษฐมิติที่ใช้ในการศึกษา

งานวิจัยนี้ใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนหรือ SES (Socio Economic Survey) พ.ศ.2558 โดยใช้แบบจำลองถดถอยโทบิต (Tobit Regression) ในการหาค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรต่าง ๆ แบบจำลองโทบิตพัฒนาโดยนักเศรษฐศาสตร์ชื่อ Tobin (1958) เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ตัวแปรตามมีขีดจำกัดบน หรือขีดจำกัดล่าง หรือทั้งสองแบบ พบได้บ่อยครั้งในข้อมูลทั่วไป ตัวอย่างเช่นกรณีงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อหนี้สินรวม, หนี้ด้านการเกษตร, หนี้ด้านการอุปโภคบริโภค และหนี้อื่น ๆ ของครัวเรือน ข้อมูลหนี้สินทุกประเภทล้วนมีขีดจำกัดล่างคือมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับศูนย์ ทั้งนี้อาจมีครัวเรือนเกษตรสองกลุ่ม ที่มีลักษณะครัวเรือนเหมือนกัน แต่ครัวเรือนกลุ่มหนึ่งมีหนี้ ขณะที่ครัวเรือนอีกกลุ่มหนึ่งไม่มีหนี้ หากใช้แบบจำลองถดถอยเชิงเส้นด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Square (OLS) Linear Regression Analysis) ในการประมาณการผลที่ได้จากการประมาณการจะเกิดปัญหา Selection Bias คือสามารถอธิบายได้เฉพาะกลุ่มที่มีหนี้ แต่ไม่สามารถอธิบายว่า ทำไมเกษตรกรอีกกลุ่มที่มีลักษณะส่วนบุคคลคล้ายคลึงกันจึงไม่มีหนี้สินเลย แบบจำลองถดถอยโทบิต (Tobit Regression) จึงพัฒนาขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหา Selection Bias อันเนื่องจากขีดจำกัดของข้อมูลดังกล่าว

ทั้งนี้ แบบจำลองโทบิตจะแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ในกลุ่มแรก คือ กลุ่มตัวอย่างที่มีทั้งค่าของตัวแปรตามและตัวแปรอิสระ ส่วนกลุ่มที่สองจะมีเพียงข้อมูลของตัวแปรอิสระเท่านั้น ไม่มีข้อมูลของตัวแปรตาม ซึ่งกรณีที่ข้อมูลของตัวแปรตามสามารถสังเกตได้เฉพาะบางช่วง จะเรียกว่าข้อมูลที่ถูกละเซ็นเซอร์ (Censored Data) ดังนั้น แบบจำลองโทบิตจึงถูกเรียกว่า แบบจำลองสมการ

ถดถอยแบบเซนเซอร์ (Censored Regression Model) โดยสมการของแบบจำลองโทบิต มีลักษณะดังต่อไปนี้

$$y_i^* = \beta X_i + u_i$$

$$\text{และ } u_i \sim N(0, \sigma^2), y_i^* \sim N(\beta X_i, \sigma^2)$$

$$\text{โดยที่ } y_i = \begin{cases} y_i^* & \text{if } y_i^* > 0 \\ 0 & \text{if } y_i^* \leq 0 \end{cases}$$

เนื่องจากข้อมูลตัวแปรตามที่เกิดขึ้นได้ถูกเซนเซอร์ทำให้การแจกแจงของแบบจำลองโทบิตเป็นการผสมกันระหว่างการแจกแจงแบบไม่ต่อเนื่อง (Discrete Distribution) และการแจกแจงแบบต่อเนื่อง (Continuous Distribution) ซึ่งหาก y_i^* มีการแจกแจงแบบปกติแล้ว ความน่าจะเป็นที่ค่าที่เกิดขึ้นได้จะถูกเซนเซอร์เท่ากับ

$$\text{Prob (Censored)} = \text{Prob } (y_i^* \leq 0) = \Phi(-\beta X_i / \sigma) = 1 - \Phi(\beta X_i / \sigma)$$

และความน่าจะเป็นที่ค่าที่เกิดขึ้นได้จะไม่ถูกเซนเซอร์เท่ากับ

$$\text{Prob (Uncensored)} = \text{Prob } (y_i^* > 0) = 1 - \Phi(-\beta X_i / \sigma) = \Phi(\beta X_i / \sigma)$$

ตัวแปรอิสระทั้งหมดมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.2 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มีทั้งหมด 4 สมการ ได้แก่ สมการหนี้สินรวม, หนี้สินด้านการเกษตร, หนี้สินด้านการอุปโภคบริโภค และหนี้สินอื่น ๆ (คือ หนี้เกี่ยวกับบ้านและที่ดิน, หนี้ด้านการศึกษา, หนี้ด้านธุรกิจ, อื่น ๆ) โดยหนี้สินแต่ละประเภทแบ่งวิเคราะห์ตามกลุ่มตัวอย่าง 5 กลุ่ม คือ

1) ครั้วเรือนทั้งหมด 32,321 ครั้วเรือน จากทั้งหมด 43,400 ครั้วเรือน โดยตัดครั้วเรือนที่มีหัวหน้าครั้วเรือนที่ไม่ได้ทำงานออกจำนวน 11,079 ครั้วเรือน เพราะหัวหน้าครั้วเรือนคือคุณลักษณะที่ใช้สะท้อนครั้วเรือนนั้น ผ่านการประกอบอาชีพและการสร้างรายได้หลัก ดังนั้น หากหัวหน้าครั้วเรือนว่างงานจึงไม่เข้ากับหลักเกณฑ์ดังกล่าว

2) ครั้วเรือนที่ทำนา 6,930 ครั้วเรือน

3) ครั้วเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนา 6,475 ครั้วเรือน

4) ครั้วเรือนภาคเกษตร 13,405 ครั้วเรือน

5) ครั้วเรือนนอกภาคเกษตร 18,916 ครั้วเรือน

โดยหลักเกณฑ์การแบ่งกลุ่มครัวเรือนข้างต้น แบ่งตามเกณฑ์ที่กำหนดโดยแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนหรือ SES (Socio Economic Survey) พ.ศ.2558 โดยข้อมูล SES ระบุว่า หากสมาชิกครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรประเภทที่มีความสำคัญที่สุดในครัวเรือนนั้น ประกอบอาชีพเกษตรประเภททำนาครัวเรือนจะจัดเข้ากลุ่มครัวเรือนที่ทำนา แต่ถ้ามีสมาชิกครัวเรือนประกอบอาชีพเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากทำนา เช่น การทำไร่ สวนยาง อ้อย เป็นต้น สำคัญที่สุดก็จะจัดเข้ากลุ่มครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนา ครัวเรือนที่ทำนาและครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนารวมกันเป็นครัวเรือนภาคเกษตรทั้งหมด และครัวเรือนใดที่ไม่มีสมาชิกคนใดประกอบอาชีพด้านการเกษตรเลยจะถูกจัดเข้ากลุ่มครัวเรือนนอกภาคเกษตร

3.2.1 คำอธิบายตัวแปรตามทั้งหมดที่ใช้ในสมการ

สมการที่ 1 มูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมด ($Debt_1$)

มูลค่าหนี้สินรวม หมายถึง มูลค่าหนี้สินของครัวเรือน ณ ปีข้อมูล พ.ศ.2558 โดยเป็นหนี้สินรวมทั้งหมดในระบบและนอกระบบ ครอบคลุมทุกวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม คือ ใช้ในการเช่า ซื้อมา และที่ดิน ใช้ในการศึกษา ใช้ในการอุปโภคบริโภค ใช้ด้านการทำธุรกิจ ใช้ด้านการทำเกษตร และอื่น ๆ จากข้อมูลพบว่า มีครัวเรือนที่มียอดหนี้เป็นบวกจำนวน 18,422 ครัวเรือน และครัวเรือนที่ไม่มียอดหนี้เลยจำนวน 13,899 ครัวเรือน

สมการที่ 2 มูลค่าหนี้สินด้านการเกษตร ($Debt_2$)

มูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรหมายถึง มูลค่าหนี้สินที่กู้ยืมเพื่อการเกษตรของครัวเรือน เนื่องจากงานวิจัยนี้ สนใจจะวิเคราะห์หนี้สินของเกษตรกรทำนาเปรียบเทียบกับหนี้สินอื่น ๆ ว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร หนี้สินด้านการเกษตรสะท้อนถึงการก่อหนี้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพทางเกษตรโดยตรง เช่น ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่ารถไถ ค่าปุ๋ย เป็นต้น จากข้อมูล SES ปี พ.ศ.2558 พบว่ามีครัวเรือนที่มียอดหนี้ด้านการเกษตรจำนวน 5,782 ครัวเรือนและไม่มียอดหนี้ด้านการเกษตรเลยจำนวน 26,539 ครัวเรือน ซึ่งข้อมูลในลักษณะนี้ มีความเหมาะสมกับแบบจำลองโทบิต (Tobit Regression)

สมการที่ 3 มูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภค ($Debt_3$)

มูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคหมายถึง มูลค่าหนี้สินเฉพาะด้านการอุปโภคและบริโภค ณ ปี พ.ศ.2558 จากข้อมูลพบว่า หนี้ด้านการอุปโภคและบริโภคมีสัดส่วนมากที่สุดกว่าร้อยละ 40 ถือเป็นสัดส่วนที่มากกว่าหนี้ด้านอื่น ๆ ดังนั้น จึงนับว่าหนี้สินด้านการอุปโภคและบริโภคถือเป็นปัญหาที่สำคัญของทุกครัวเรือน ครอบคลุมกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ ในครัวเรือน เช่น ที่ใช้เกี่ยวข้องกับที่ดิน ที่อยู่

อาศัย ค่าของเครื่องใช้จำเป็นและเครื่องใช้เบ็ดเตล็ดในครัวเรือน รวมถึงค่ารักษาพยาบาลต่าง ๆ เป็นต้น จากข้อมูลพบว่า มีครัวเรือนที่มีหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคจำนวน 12,673 ครัวเรือน และครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคเลยจำนวน 19,648 ครัวเรือน

สมการที่ 4 มูลค่าหนี้สินอื่น ๆ (Debt₄)

มูลค่าหนี้สินอื่น ๆ หมายถึง มูลค่าหนี้สินส่วนที่นอกเหนือจากหนี้สินด้านการเกษตร และหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภค ซึ่งประกอบด้วยหนี้เกี่ยวกับบ้านและที่ดิน, หนี้ด้านการศึกษา, หนี้ด้านธุรกิจ, อื่น ๆ จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนหรือ SES ปี พ.ศ.2558 จากข้อมูล พบว่าครัวเรือนที่มีหนี้สินอื่น ๆ มีจำนวน 5,145 ครัวเรือน และไม่มีหนี้ประเภทนี้อีกจำนวน 27,176 ครัวเรือน

3.2.2 คำอธิบายตัวแปรอิสระทั้งหมดที่ใช้ในสมการ

1) เพศชาย (Male)

เป็นตัวแปรหุ่นสะท้อนเพศสภาพของหัวหน้าครัวเรือนที่โดยเพศชาย มีค่าเป็น 1 หากหัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย และ 0 หากเป็นหญิง

2) อายุ (Age)

อายุของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)

3) สถานภาพสมรส (Married)

เป็นตัวแปรหุ่นแสดงสถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน มีค่าเป็น 1 หากหัวหน้าครัวเรือนแต่งงานแล้ว และมีค่าเป็น 0 หากมีสถานภาพสมรสอื่น ๆ

4) การมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป (Bachelor)

เป็นตัวแปรหุ่นการศึกษา มีค่าเป็น 1 เมื่อมีสมาชิกครัวเรือนอย่างน้อย 1 คนที่จบการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไป และมีค่าเป็น 0 เมื่อครัวเรือนที่สมาชิกครัวเรือนทุกคนจบต่ำกว่าระดับปริญญาตรี

5) รายได้ต่อหัวของครัวเรือน (lnincome_head)

อยู่ในรูป Natural Logarithm ตัวแปรนี้ได้มาจากการนำรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนต่อเดือนหารด้วยจำนวนสมาชิกทั้งหมดในครัวเรือน โดยรายได้ทั้งหมดของครัวเรือนจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ประกอบด้วย

รายได้ที่เป็นตัวเงิน ได้แก่

1) ค่าจ้างและเงินเดือน

- 2) กำไรสุทธิจากการประกอบธุรกิจ
- 3) กำไรสุทธิจากการประกอบการเกษตร
- 4) บำเหน็จ บำนาญ เบี้ยหวัด และเงินสงเคราะห์ต่าง ๆ
- 5) เงินชดเชย และ/หรือ เงินทดแทนจากการออกจากงาน
- 6) เงินช่วยเหลือที่ได้รับจากบุคคลอื่นนอกครัวเรือน
- 7) เงินสงเคราะห์ผู้สูงอายุและผู้พิการ รวมทั้งเงินช่วยเหลืออื่น ๆ จากรัฐ
- 8) รายรับจากการให้เช่าห้อง/ที่ดินและสินทรัพย์อื่น ๆ รวมทั้งค่าลิขสิทธิ์และสิทธิบัตรต่าง ๆ
- 9) ดอกเบี้ยเงินฝาก พันธบัตร เงินปันผลจากหุ้น และการลงทุนอื่น ๆ
- 10) ดอกเบี้ยแชร์ และการให้เงินกู้ยืมเงินแก่เอกชน

รายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน ได้แก่

- 11) ค่าประเมินค่าเช่าบ้านที่อยู่โดยไม่เสียค่าเช่า (รวมค่าประเมินค่าเช่าบ้านของตนเอง)
- 12) มูลค่าสินค้าและบริการที่ได้รับมาโดยไม่ต้องซื้อ (รวมยาสูบ)
- 13) อาหารและเครื่องดื่มน้ำที่ได้รับมาโดยไม่ต้องซื้อ

รายรับอื่น ๆ

- 14) เงินทุนการศึกษา
- 15) มรดก พันธกรรม ของขวัญ เงินชอง
- 16) จากการประกันสุขภาพ ประกันภัย และประกันชีวิต/ประกันสังคม
- 17) รายรับอื่น ๆ เช่น เงินถูกสลาก เงินรางวัล ค่านายหน้า เงินได้จากการพนัน ฯลฯ

6) สัดส่วนสมาชิกที่ทำงาน (Work)

คำนวณจากจำนวนสมาชิกที่ทำงานหารรายได้หารด้วยจำนวนสมาชิกทั้งหมดในครัวเรือน โดยไม่รวมคนรับใช้ภายในบ้าน สัดส่วนดังกล่าวสะท้อนภาวะพึ่งพิงของครัวเรือน โดยมีค่าตั้งแต่ 0-1 โดยสัดส่วนที่ต่ำ สะท้อนว่า ผู้มีรายได้ในครัวเรือนมีภาระต้องดูแลสมาชิกคนอื่น ๆ ในครัวเรือนมากกว่า ครัวเรือนที่มีสัดส่วนดังกล่าวสูง นอกจากนี้ค่าสัดส่วนที่สูงยังสะท้อนถึงการมีเครดิตทางการเงินในการกู้ยืมเงินอีกด้วย

7) อาชีพทำนา (Farmrice)

เป็นตัวแปรหุ่น มีค่าเป็น 1 เมื่อสมาชิกครัวเรือนอย่างน้อย 1 คนประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก และมีค่าเป็น 0 เมื่อไม่มีสมาชิกครัวเรือนทำนาเป็นอาชีพหลัก

8) อาชีพการเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากการทำนา (Otherfarm)

เป็นตัวแปร มีค่าเป็น 1 เมื่อครัวเรือนมีสมาชิกอย่างน้อย 1 คนประกอบอาชีพทำการเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากการทำนาเป็นอาชีพหลัก และมีค่าเป็น 0 เมื่อไม่มีสมาชิกครัวเรือนประกอบอาชีพเกษตรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่การทำนาเป็นอาชีพหลัก

9) ภาคกลาง (Central)

เป็นตัวแปรหุ่น มีค่าเป็น 1 เมื่อครัวเรือนอาศัยในภาคกลาง และมีค่าเป็น 0 เมื่ออาศัยในภาคอื่น ๆ

10) ภาคเหนือ (North)

เป็นตัวแปรหุ่น มีค่าเป็น 1 เมื่อครัวเรือนอาศัยในภาคเหนือ และมีค่าเป็น 0 เมื่ออาศัยในภาคอื่น ๆ

11) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Northeast)

เป็นตัวแปรหุ่น มีค่าเป็น 1 เมื่อครัวเรือนอาศัยในภาคกลาง และมีค่าเป็น 0 เมื่ออาศัยในภาคอื่น ๆ

12) นอกเขตเทศบาล (Rural)

เป็นตัวแปรหุ่น มีค่าเป็น 1 หากครัวเรือนอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล และมีค่าเป็น 0 เมื่ออาศัยอยู่ในเขตเทศบาล

13) มูลค่าสินทรัพย์ครัวเรือนทั้งหมด (lnAsset)

หมายถึง มูลค่าสินทรัพย์ครัวเรือนทั้งหมด นอกเหนือจากที่ดินทำการเกษตร/ธุรกิจ หน่วยเป็นบาท โดยมูลค่าสินทรัพย์จากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ มีหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

มูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือน ประกอบด้วย

1) มูลค่าบ้าน ที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง (ครัวเรือนเป็นเจ้าของ)

(1) ใช้เป็นที่อยู่อาศัย / บ้านพักชั่วคราว

(2) ใช้ประกอบธุรกิจ / เกษตรและอื่น ๆ

2) มูลค่า ยานพาหนะ (ครัวเรือนเป็นเจ้าของ)

3) มูลค่า สินทรัพย์ทางการเงิน

(1) สินทรัพย์ทางการเงินเพื่อการออม ตัวอย่างเช่น บัญชีเงินฝากในธนาคาร, สลาก, เบี้ยประกันสะสม เป็นต้น

(2) สินทรัพย์ทางการเงินเพื่อการลงทุน ตัวอย่างเช่น พันธบัตรรัฐบาล, หุ้นกู้, กองทุน RMF, กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ เป็นต้น

(3) สินทรัพย์อื่น ๆ ตัวอย่างเช่น ทอง, อัญมณี, เงินสด, ลูกหนี้ เป็นต้น

14) มูลค่าเงินรับโอน (lnMoneyTF)

หมายถึง จำนวนเงินรับโอนที่ครัวเรือนได้รับในรอบปีที่ผ่านมา หน่วยเป็นบาท ได้รับเงินส่งกลับจากญาติบุตรหลานหรือคนรู้จัก

15) ค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภค (lnConsump)

หมายถึง ค่าใช้จ่ายในการอุปโภคและบริโภคต่อปี หน่วยเป็นบาท โดยค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน ของสำนักงานสถิติแห่งชาติมีรายการดังต่อไปนี้

- 1) ที่อยู่อาศัย
  - 2) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเครื่องแต่งบ้าน เครื่องใช้เบ็ดเตล็ดและการดำเนินการในครัวเรือน
  - 3) ค่าจ้างบุคคลที่ให้บริการครัวเรือน
  - 4) ผ้า เสื้อผ้า และเครื่องแต่งกาย
  - 5) รองเท้า
  - 6) ค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล
  - 7) เวชภัณฑ์และค่าตรวจรักษาพยาบาล
  - 8) การเดินทาง/การสื่อสาร
  - 9) การศึกษา
  - 10) การอ่าน/บันเทิง/กิจกรรมทางศาสนา
  - 11) การจัดงานพิธีในโอกาสพิเศษ เช่น งานแต่งงาน งานวันเกิด งานบวช งานศพและอื่น ๆ
- 16) ค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่ม (lnFood)

ประกอบด้วย 2 หมวดหลัก คือ

- อาหารปรุงที่บ้าน เป็นอาหารทุกประเภททั้ง อาหารสด อาหารแห้งอาหารสำเร็จรูป เครื่องปรุงรส ทั้งที่ซื้อมาบริโภคที่บ้าน และบริโภคนอกบ้าน และ
- เครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์

17) ที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมด (Agri_land)

จำนวนที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมด ณ ขณะนั้น ซึ่งประกอบด้วย ที่ดินทำการเกษตรที่ถือครองเป็นเจ้าของ ที่ดินทำการเกษตรที่เช่า และที่ดินทำการเกษตรอื่น ๆ เช่น ที่ดินสาธารณะ เป็นต้น ตัวแปรที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมดจะถูกวิเคราะห์เฉพาะในกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนทั้งหมด และครัวเรือนนอกภาคเกษตรเท่านั้น เนื่องจากหากนำตัวแปรนี้วิเคราะห์ในสมการของกลุ่มตัวอย่างที่

ประกอบอาชีพด้านการเกษตรอาจเกิดความสัมพันธ์กับการแบ่งกลุ่มที่ดินทำการเกษตรทั้งหมด เพราะการแบ่งกลุ่มใช้ตัวแปรนี้ในการแบ่งนั่นเอง

18) การแบ่งกลุ่มที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตร

หมายถึง กลุ่มตัวแปรหุ่น (Dummy Variables) คือ Q1, Q2, Q3, Q4 ซึ่งเป็นตัวแปรที่ได้จากการวัดการกระจายของการถือครองที่ดินทำการเกษตรที่เป็นเจ้าของ โดยแบ่งเป็น Quintile Group (โดยใช้โปรแกรม STATA) ออกทั้งหมด 5 กลุ่ม นับจาก Q1 หมายถึงครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุด ถึง Q5 หมายถึงครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด เพื่อมาวิเคราะห์ว่าครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินน้อยที่สุดและครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดิน อันดับ 2, 3, 4 มีภาระหนี้สินด้านต่าง ๆ แตกต่างจากกลุ่มครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินมากที่สุดที่ใช้เป็นกลุ่มอ้างอิงหรือไม่ โดยจะทำการแบ่ง Quintile Group ตามกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม คือ ครัวเรือนทั้งหมด ครัวเรือนที่ทำนา ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนา ครัวเรือนภาคเกษตรและครัวเรือนนอกภาคเกษตร

19) การแบ่งกลุ่มที่ดินทำการเกษตรทั้งหมด

มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวแปรหุ่นที่ดินทำการเกษตรที่เป็นเจ้าของ คือ แบ่งกลุ่มตัวแปรหุ่น (Dummy Variables) คือ AgriQ1, AgriQ2, AgriQ3, AgriQ4 ซึ่งเป็นตัวแปรที่ได้จากการวัดการกระจายของจำนวนพื้นที่ที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมด คือ ที่ดินที่เป็นเจ้าของ, ที่ดินเช่า, ที่ดินอื่น ๆ เช่น ที่ดินสาธารณะ เป็นต้น โดยแบ่งเป็น Quintile Group (โดยใช้โปรแกรม STATA) ออกทั้งหมด 5 กลุ่ม จากครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดถึงครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุดเพราะนอกเหนือจากการแบ่งกลุ่มที่ดินทำการเกษตรที่เป็นเจ้าของแล้ว ที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมด อาจช่วยอธิบายภาระหนี้ของเกษตรกรได้ และยังคงใช้กลุ่มครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุดเป็นกลุ่มอ้างอิง มีข้อแตกต่างเพียงการแบ่งกลุ่มที่ดินทำการเกษตรทั้งหมดจะถูกใช้ในกลุ่มครัวเรือนตัวอย่างที่มีการประกอบอาชีพการเกษตรเท่านั้น คือครัวเรือนที่ทำนา ครัวเรือนเกษตรอื่น ๆ และครัวเรือนภาคเกษตรทั้งหมด

รูปแบบสมการ

$$\text{Debt}_i = \alpha + \beta \text{Male} + \beta \text{Age} + \beta \text{Married} + \beta \text{Bachelor} + \beta \ln \text{Income\_head} + \beta \text{Work} + \beta \text{Farmrice} + \beta \text{Otherfarm} + \beta \text{Central} + \beta \text{North} + \beta \text{Northeast} + \beta \text{Rural} + \beta \ln \text{Asset} + \beta \ln \text{MoneyTF} + \beta \ln \text{Consump} + \beta \ln \text{Food} + \beta \text{Agri\_land} + \beta \text{Q1} + \beta \text{Q2} + \beta \text{Q3} + \beta \text{Q4} + \beta \text{AgriQ1} + \beta \text{AgriQ2} + \beta \text{AgriQ3} + \beta \text{AgriQ4} + u_i$$

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษานี้ ใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนหรือ SES (Socio Economic Survey) ปี พ.ศ.2558 โดยแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

4.1 การวิเคราะห์ค่าสถิติเชิงพรรณนา

ผู้วิจัยได้คำนวณหาค่าเฉลี่ยแบบถ่วงน้ำหนักประชากร (Population Weight) ซึ่งเป็นค่าที่กำหนดโดยสำนักงานสถิติ ตัวแปรอิสระที่ใช้ในสมการและตัวแปรตามทั้งหมด แบ่งกลุ่มตัวอย่าง เป็นครัวเรือนทั้งหมด ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ครัวเรือนเกษตรกรที่ประกอบอาชีพเกษตรอื่น ๆ เป็นอาชีพหลัก ครัวเรือนในภาคการเกษตรและครัวเรือนนอกภาคการเกษตร เพื่อเปรียบเทียบผลที่ได้จากการประมาณค่าของแต่ละกลุ่มตัวอย่าง

4.1.1 ค่าเฉลี่ยของตัวแปรตามจาก 4 สมการ

ตารางที่ 4.1 ค่าเฉลี่ยของตัวแปรตามทั้งหมดแบบมีการถ่วงน้ำหนัก

กลุ่มตัวอย่าง	หนี้สินรวม		หนี้สินด้าน		หนี้สินด้านอุปโภค		หนี้สินอื่น ๆ	
	ทั้งหมด (บาท)		การเกษตร (บาท)		บริโภค (บาท)		(บาท)	
1. ตัวอย่างทั้งหมด	179,180	100%	25,856	14%	71,456	40%	71,456	40%
32,321 ครัวเรือน								
2. ครัวเรือนที่ทำนา	135,211	100%	57,956	43%	51,806	38%	25,449	19%
6,930 ครัวเรือน								
3. ครัวเรือนเกษตรกรไม่ใช่	186,969	100%	72,390	38%	66,503	36%	48,077	25%
ทำนา 6,475 ครัวเรือน								
4. ภาคเกษตร	159,286	100%	64,670	41%	58,642	37%	35,974	23%
13,405 ครัวเรือน								
5. นอกภาคเกษตร	191,984	100%	877	0.46%	79,703	42%	111,404	58%
18,916 ครัวเรือน								

แหล่งที่มา: โดยการคำนวณจากตัวแปรต่าง ๆ ในแบบสำรวจ SES ปี พ.ศ.2558, 2563

จากค่าเฉลี่ยหนี้สินประเภทต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ โดยแบ่งตามกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการวิเคราะห์ พบว่า หนี้สินรวมทั้งหมด ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมดอยู่ที่ 179,180 บาทต่อครัวเรือน โดยครัวเรือนที่ทำนามีหนี้สินรวมเฉลี่ยที่ 135,211 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งเป็นค่าเฉลี่ยที่น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ ครัวเรือนเกษตรประเภทอื่น ๆ มีค่าเฉลี่ยหนี้สินรวมอยู่ที่ 186,969 บาทต่อครัวเรือน ครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดมีค่าหนี้สินเฉลี่ยอยู่ที่ 159,286 บาทต่อครัวเรือนและครัวเรือนที่อยู่นอกภาคเกษตรมีหนี้สินรวมเฉลี่ยมากที่สุด คือ 191,984 บาทต่อครัวเรือน สำหรับหนี้สินด้านการเกษตร ที่งานวิจัยนี้ให้ความสนใจ ผลการคำนวณพบว่า ในปี 2558 ครัวเรือนทั้งหมดจากข้อมูล SES มีหนี้สินด้านการเกษตรเฉลี่ย 25,856 บาทต่อครัวเรือน สำหรับครัวเรือนที่ทำนามีอาชีพหลักจะมีหนี้สินด้านการเกษตรเฉลี่ยที่ 57,956 บาทและครัวเรือนเกษตรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทำนามีหนี้สินด้านการเกษตรมากที่สุด ที่ 72,390 บาทต่อครัวเรือน ทำให้ครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดมีค่าเฉลี่ยหนี้สินด้านการเกษตรอยู่ที่ 64,670 บาทต่อครัวเรือน แต่ครัวเรือนนอกภาคเกษตรมีหนี้สินด้านการเกษตรเฉลี่ย 877 บาทต่อครัวเรือนเท่านั้น

4.1.2 ค่าเฉลี่ยของตัวแปรอิสระทั้งหมด

ตารางที่ 4.2 ค่าเฉลี่ยของตัวแปรอิสระทั้งหมดแบบมีการถ่วงน้ำหนัก

ตัวแปรอิสระทั้งหมด	ตัวอย่างทั้งหมด 32,321 ครัวเรือน		ครัวเรือนที่ทำนา 6,930 ครัวเรือน		ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่ ทำนา 6,475 ครัวเรือน		ภาคเกษตร 13,405 ครัวเรือน		นอกภาคเกษตร 18,916 ครัวเรือน	
	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ
1) เพศชาย	22,285	68.95	5,135	74.10	4,799	74.11	9,934	74.11	12,415	65.63
2) อายุ	48.5 ปี		54.7 ปี		53.1 ปี		53.9 ปี		45.0 ปี	
3) สถานภาพสมรส	23,354	72.26	5,818	83.96	5,314	82.06	11,137	83.08	12,351	65.29
4) การมีสมาชิกที่จับตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป	5,828	18.03	492	7.10	754	11.64	1,235	9.21	4,484	23.71
5) สัดส่วนจำนวนสมาชิกที่ทำงานต่อจำนวน สมาชิกทั้งหมดในครัวเรือน	-	0.628	-	0.739	-	0.738	0.738	-	-	0.766
6) ภาคกลาง	14,069	43.53	648	9.35	1,173	18.12	1,800	13.43	11,898	62.90
7) ภาคเหนือ	5,503	17.03	1,608	23.21	1,711	26.43	3,312	24.71	2,286	12.08
8) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	8,334	25.79	4,593	66.28	1,533	23.67	6,228	46.46	2,361	12.48
ภาคใต้ (ref.)	4,415	13.66	80	1.16	2,058	31.78	2,065	15.40	2,372	12.54
9) นอกเขตเทศบาล	17,085	52.86	5,443	78.54	5,208	80.44	10,647	79.42	6,765	35.76
10) มูลค่าสินทรัพย์ของครัวเรือนทั้งหมด	1,713,828 บาท		1,819,953 บาท		2,678,866 บาท		2,219,468 บาท		1,388,418 บาท	
11) เงินรับโอนในรอบปี	6,480 บาท		11,453 บาท		6,840 บาท		9,307 บาท		4,660 บาท	
12) รายได้ต่อหัวของครัวเรือน	11,184 บาท		5,934 บาท		8,526 บาท		7,140 บาท		13,786 บาท	

ตัวแปรอิสระทั้งหมด	ตัวอย่างทั้งหมด 32,321 ครัวเรือน		ครัวเรือนที่ทำนา 6,930 ครัวเรือน		ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่ ทำนา 6,475 ครัวเรือน		ภาคเกษตร 13,405 ครัวเรือน		นอกภาคเกษตร 18,916 ครัวเรือน	
	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ
13) ค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือน ต่อปี	137,453 บาท		92,902 บาท		118,590 บาท		104,850 บาท		158,435 บาท	
14) ค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มของครัวเรือน ต่อปี	86,264 บาท		77,621 บาท		79,712 บาท		78,593 บาท		91,201 บาท	
15) ที่ดินทำการเกษตรทั้งหมด	7.072 ไร่		17.308 ไร่		18.924 ไร่		18.060 ไร่		0.001 ไร่	
การแบ่งกลุ่มที่เป็นเจ้าของที่ดิน										
Q1 ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุด	21,151	0	1,727	1.771	1,574	0	3,007	0.411	18,911	0
Min - Max	0 - 0 ไร่		0 - 4 ไร่		0 - 0 ไร่		0 - 2 ไร่		0 - 0 ไร่	
Q2 ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับที่ 2	-	-	1,484	6.385	1,265	3.303	3,100	4.983	5	3.877
Min - Max	-		5 - 7 ไร่		1 - 5 ไร่		3 - 7 ไร่		2 - 8 ไร่	
Q3 ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับที่ 3	-	-	1,176	10.470	1,122	8.286	2,460	9.918	-	-
Min - Max	-		9 - 12 ไร่		6 - 10 ไร่		8 - 12 ไร่		-	
Q4 ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับที่ 4	4,698	5.042	1,370	16.575	1,270	16.052	2,339	16.603	-	-
Min - Max	1 - 9 ไร่		13 - 20 ไร่		11 - 22 ไร่		13 - 20 ไร่		-	
Q5 ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด (ref.)	6,472	24.628	1,173	35.161	1,244	49.790	2,499	41.701	-	-
Min - Max	10 - 1,000 ไร่		21- 195 ไร่		23 - 1,000 ไร่		21 - 1,000 ไร่		-	
การแบ่งกลุ่มที่ดินทำการเกษตรทั้งหมด										
AgriQ1 ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุด			1,828	4.102	1,372	0.164	3,078	1.706		
Min - Max			0 - 6 ไร่		0 - 1 ไร่		0 - 4 ไร่			

ตัวแปรอิสระทั้งหมด	ตัวอย่างทั้งหมด 32,321 ครัวเรือน		ครัวเรือนที่ทำนา 6,930 ครัวเรือน		ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่ ทำนา 6,475 ครัวเรือน		ภาคเกษตร 13,405 ครัวเรือน		นอกภาคเกษตร 18,916 ครัวเรือน	
	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ
AgriQ2 ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับที่ 2 Min - Max			1,437 7 - 10 ไร่	8.695	1,289 2 - 6 ไร่	4.130	2,797 5 - 9 ไร่	6.622		
AgriQ3 ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับที่ 3 Min - Max			1,097 11 - 15 ไร่	13.275	1,259 7 - 13 ไร่	9.767	2,758 10 - 15 ไร่	12.139		
AgriQ4 ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับที่ 4 Min - Max			1,253 16 - 25 ไร่	20.052	1,289 14 - 26 ไร่	19.154	2,146 16 - 25 ไร่	20.195		
AgriQ5 ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด (ref.) Min - Max			1,315 26 - 400 ไร่	43.784	1,266 27 - 1,000 ไร่	63.317	2,626 26 - 2,000 ไร่	52.353		

แหล่งที่มา : โดยการคำนวณจากตัวแปรอิสระ ที่ได้จากแบบสำรวจ SES ปี พ.ศ. 2558, 2563

จากตารางค่าเฉลี่ยแบบถ่วงน้ำหนักของตัวแปรอิสระทั้งหมดที่ใช้ในงานวิจัยนี้ พบว่า ครั้วเรือนโดยส่วนใหญ่ในประเทศไทย มักจะมีหัวหน้าครั้วเรือนเป็นเพศชาย โดยมีค่าเฉลี่ยที่ร้อยละ 68.95 ครั้วเรือนที่ทำนาเป็นอาชีพหลักมีสัดส่วนหัวหน้าครั้วเรือนที่เป็นเพศชายร้อยละ 74.10 ครั้วเรือนเกษตรกรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทำนา และครั้วเรือนภาคการเกษตรทั้งหมดมีค่าเฉลี่ยที่เหมือนกัน คือมีหัวหน้าครั้วเรือนที่เป็นเพศชายร้อยละ 74.11 และครั้วเรือนนอกภาคการเกษตรมีหัวหน้าครั้วเรือนที่เป็นเพศชายที่ร้อยละ 65.63 ปัจจัยต่อมาเป็นเรื่องของอายุของหัวหน้าครั้วเรือน พบว่า หัวหน้าครั้วเรือนมีอายุเฉลี่ยที่ 48.5 ปี สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรพบว่ามีค่าเฉลี่ยอายุที่สูงกว่ากลุ่มตัวอย่างอื่นมากกว่า 10 ปี โดยกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครั้วเรือนที่ทำนาเป็นอาชีพหลักอายุเฉลี่ยของหัวหน้าครั้วเรือนคือ 54.7 ปี ครั้วเรือนเกษตรกรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทำนาคือ 53.1 ปี และโดยรวมครั้วเรือนภาคการเกษตรทั้งหมดอยู่ที่ 53.9 ปี แต่สำหรับครั้วเรือนนอกภาคการเกษตรมีค่าเฉลี่ยอายุของหัวหน้าครั้วเรือนน้อยกว่าคือ 45 ปีเท่านั้น เกี่ยวกับสถานภาพการสมรส พบว่า หัวหน้าครั้วเรือนส่วนใหญ่แต่งงานแล้วร้อยละ 72.26 โดยกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรพบว่าสัดส่วนหัวหน้าครั้วเรือนที่แต่งงานแล้วของหัวหน้าครั้วเรือนสูงที่สุด โดยครั้วเรือนที่ทำนามีค่าเฉลี่ยหัวหน้าครั้วเรือนที่แต่งงานแล้วร้อยละ 83.96 ครั้วเรือนเกษตรกรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทำนามีหัวหน้าครั้วเรือนที่แต่งงานแล้วร้อยละ 82.06 รวมแล้วครั้วเรือนในภาคการเกษตรทั้งหมดมีหัวหน้าครั้วเรือนที่แต่งงานแล้วร้อยละ 83.08 ในขณะที่ครั้วเรือนนอกภาคการเกษตรมีสัดส่วนดังกล่าวร้อยละ 65.29

ปัจจัยต่อมาคือการมีสมาชิกครั้วเรือนที่จบการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปอย่างน้อย 1 คน (เป็นตัวแปรดัมมี่) ผลการศึกษาพบว่า จากตัวอย่างทั้งหมด 32,321 ครั้วเรือนมีสมาชิกครั้วเรือนที่จบการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปอยู่ที่ร้อยละ 18.03 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างครั้วเรือนที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรมีสัดส่วนนี้น้อยที่สุด คือมีสมาชิกที่จบการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปอยู่ที่ร้อยละ 7.10 โดยครั้วเรือนเกษตรกรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทำนามีสัดส่วนที่ร้อยละ 11.64 และครั้วเรือนในภาคการเกษตรสัดส่วนที่ร้อยละ 9.21 ตามลำดับ การมีสมาชิกที่ทำงานหารายได้ต่อจำนวนสมาชิกทั้งหมดแสดงถึงภาวะพึ่งพิงของครั้วเรือนดังกล่าวแล้ว โดยตัวแปรนี้จะมีค่า 0-1 ซึ่งหากครั้วเรือนใดได้ค่าตัวแปรนี้เท่ากับ 1 หมายความว่า สมาชิกทุกคนในครั้วเรือนมีรายได้จากการทำงาน ไม่มีภาวะพึ่งพิงทางรายได้หรือน้อย จากผลการคำนวณค่าเฉลี่ยพบว่า ในกลุ่มตัวอย่างรวมมีสัดส่วนสมาชิกที่ทำงานต่อจำนวนสมาชิกครั้วเรือนทั้งหมดเท่ากับ 0.623 ในขณะที่ครั้วเรือนที่ทำนามีสัดส่วนสูงกว่าที่ 0.739 และครั้วเรือนเกษตรกรที่ไม่ใช่ทำนามีสัดส่วนที่ 0.738 ตามลำดับทำให้ครั้วเรือนในภาคการเกษตรทั้งหมดมีสัดส่วนที่ 0.738 ขณะที่ครั้วเรือนนอกภาคการเกษตรมีสัดส่วนที่ 0.766 อาจสรุปได้ว่า ครั้วเรือนโดยเฉลี่ยแล้วมีสมาชิกที่เข้าสู่วัยแรงงานมากกว่าครึ่งหนึ่งของสมาชิกทั้งหมดในครั้วเรือน

ปัจจัยต่อมาเป็นภูมิภาคที่ครัวเรือนอาศัยอยู่ พบว่า อาศัยอยู่ในภาคกลางร้อยละ 43.53 ภาคเหนือร้อยละ 17.03 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 25.79 และภาคใต้ 13.66 ตามลำดับ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครัวเรือนทำนาพบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีครัวเรือนทำนามากที่สุดอยู่ที่ร้อยละ 66.28 ภาคเหนือร้อยละ 23.21 ภาคกลาง 9.35 และภาคใต้มีครัวเรือนที่ทำนายน้อยที่สุดอยู่ที่ร้อยละ 1.16 ส่วนครัวเรือนเกษตรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทำนาพบว่า ภาคใต้มากที่สุดร้อยละ 31.78 รองลงมาคือ ภาคเหนือร้อยละ 26.43 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ 23.67 และภาคกลางร้อยละ 18.12 ส่งผลให้มีครัวเรือนในภาคการเกษตรทั้งหมดอาศัยอยู่ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุดที่ร้อยละ 46.46 ภาคเหนือร้อยละ 24.71 ภาคใต้ร้อยละ 15.40 และภาคกลางร้อยละ 13.43 สำหรับครัวเรือนนอกภาคเกษตร พบว่าภาคกลางมากที่สุดที่ร้อยละ 62.90 ภาคใต้ร้อยละ 12.54 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ 12.48 และภาคเหนือร้อยละ 12.08 ต่อมาเป็นการพิจารณาพื้นที่ในและนอกเขตเทศบาล พบว่า จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดอาศัยอยู่พื้นที่นอกเขตเทศบาลร้อยละ 52.86 แต่ครัวเรือนที่ทำนาจะอาศัยอยู่พื้นที่นอกเขตเทศบาลมากกว่าที่ร้อยละ 78.54 ทำนองเดียวกันครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาที่อาศัยอยู่พื้นที่นอกเขตเทศบาลที่ร้อยละ 80.44 จะเห็นได้ว่าโดยส่วนใหญ่ครัวเรือนที่มีการประกอบอาชีพทางการเกษตรจะอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลร้อยละ 79.42 ส่วนครัวเรือนนอกภาคการเกษตรโดยส่วนใหญ่จะมีสัดส่วนอยู่นอกเขตเทศบาลน้อยกว่าโดยมีเพียงร้อยละ 35.76

ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ได้แก่ รายได้ ค่าใช้จ่าย และสินทรัพย์ที่ครัวเรือนถือครอง เป็นต้น จากค่าเฉลี่ยพบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีมูลค่าสินทรัพย์ที่ 1,713,828 บาทต่อครัวเรือน ส่วนครัวเรือนการประกอบอาชีพทางการเกษตร มีมูลค่าสินทรัพย์อยู่ที่ 1,819,953 บาทต่อครัวเรือน ครัวเรือนเกษตรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทำนามีสินทรัพย์เฉลี่ยอยู่ที่ 2,678,866 บาทต่อครัวเรือน ครัวเรือนในภาคการเกษตรมีมูลค่าสินทรัพย์มากกว่าที่ 2,219,468 บาทต่อครัวเรือน ส่วนครัวเรือนนอกภาคการเกษตรมีสินทรัพย์เฉลี่ยน้อยกว่าที่ 1,388,418 บาทต่อครัวเรือน ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจตัวต่อมา คือเงินรับโอนในรอบปี โดยค่าเฉลี่ยจากครัวเรือนทั้งหมดมีเงินรับโอนในรอบปีเฉลี่ยที่ 6,480 บาท ครัวเรือนที่ทำนามีเงินรับโอนในรอบปีเฉลี่ยที่ 11,453 บาท ซึ่งนับเป็นค่าเฉลี่ยที่มากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มอื่น ๆ ขณะที่ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนามีเงินรับโอนในรอบปีเฉลี่ยที่ 6,840 บาท

ปัจจัยด้านรายได้ต่อหัวของครัวเรือน น่าจะสะท้อนถึงความเป็นอยู่ของครัวเรือนได้ดีที่สุด จากค่าเฉลี่ยพบว่า ครัวเรือนทั้งหมดมีค่าเฉลี่ยรายได้ต่อหัวที่ 11,184 บาท ขณะที่ครัวเรือนที่มีการประกอบอาชีพการเกษตรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวน้อยที่สุด โดยครัวเรือนที่ทำนารายได้เฉลี่ยต่อหัว 5,934 บาท ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนามีรายได้เฉลี่ยต่อหัวของครัวเรือนที่ 8,526 บาท ในด้านค่าใช้จ่าย

อุปโภคบริโภคของครัวเรือนต่อปี ในที่นี้หมายถึงค่าใช้จ่ายในข้าวของเครื่องใช้จำเป็นต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน แต่ไม่ได้รวมค่าใช้จ่ายด้านอาหารและเครื่องดื่ม จากค่าเฉลี่ยพบว่า จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดครัวเรือนมีค่าเฉลี่ยค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคต่อปีอยู่ที่ 137,453 บาท ครัวเรือนที่ทำนามีค่าใช้จ่ายดังกล่าวต่อปีที่ 92,902 บาท ครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ใช่ทำนามีค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคเฉลี่ยต่อปีที่ 118,590 บาท ทำให้ค่าเฉลี่ยของครัวเรือนภาคเกษตรทั้งหมดมีค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคต่อปีที่ 104,850 บาท ส่วนครัวเรือนนอกภาคเกษตรมีค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคต่อปีที่ 158,435 บาท สำหรับค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มต่อปี พบว่าครัวเรือนรวมมีค่าเฉลี่ยอาหารและเครื่องดื่มต่อปีอยู่ที่ 86,264 บาท ครัวเรือนทำนามีค่าเฉลี่ยอาหารและเครื่องดื่มต่อปีอยู่ที่ 77,621 บาท และครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ใช่ทำนามีค่าเฉลี่ยอาหารและเครื่องดื่มต่อปีอยู่ที่ 79,712 บาท ครัวเรือนภาคเกษตรทั้งหมดมีค่าเฉลี่ยอาหารและเครื่องดื่มต่อปีอยู่ที่ 78,593 บาท ต่ำกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตรที่มีดังกล่าวที่ 91,201 บาท

ต่อมาเป็นปัจจัยที่ให้ความสำคัญคือ จำนวนที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมด จากค่าเฉลี่ย แต่ละครัวเรือนมีที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมดเฉลี่ยที่ 7.072 ไร่ ในขณะที่ครัวเรือนทำนาเฉลี่ยที่ 17.308 ไร่ ครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ใช่ทำนาเฉลี่ยที่ 18.924 ไร่ ทำให้ครัวเรือนภาคการเกษตรทั้งหมดเฉลี่ยอยู่ที่ 18.060 ไร่ ส่วนครัวเรือนนอกภาคเกษตรมีที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมดเฉลี่ยเพียง 0.001 ไร่เท่านั้น

ต่อมาเป็นปัจจัยที่ผู้วิจัยมีความสนใจ คือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับที่ดินที่ทำการเกษตร ซึ่งเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับครัวเรือนที่ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก จากค่าเฉลี่ยพบว่า ครัวเรือนมีที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมดในปี 2558 ที่ 7.072 ไร่ต่อครัวเรือน สำหรับครัวเรือนที่ทำนามี 17.308 ไร่ต่อครัวเรือน ครัวเรือนเกษตรกรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทำนามี 18.924 ไร่ต่อครัวเรือน ทำให้ครัวเรือนในภาคการเกษตรทั้งหมดมีที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมด 18.060 ไร่ต่อครัวเรือน ส่วนครัวเรือนนอกภาคการเกษตรมีค่าเฉลี่ยดังกล่าวเพียง 0.001 ไร่ต่อครัวเรือนเท่านั้น

ต่อมาเป็นค่าเฉลี่ยจากการแบ่ง Quintile Group กลุ่มแรกเป็นครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรจากค่าเฉลี่ย พบว่า มีครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำการเกษตรที่เป็นเจ้าของเลย 21,151 ครัวเรือน ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินน้อยเป็นอันดับ 4 เฉลี่ย 5.042 ไร่ มี 4,698 ครัวเรือน ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินอันดับ 5 มากที่สุด เฉลี่ยที่ 24.628 ไร่ มี 6,472 ครัวเรือน สำหรับกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนทั้งหมดสามารถแบ่งกลุ่มที่เป็นเจ้าของที่ดินได้เพียง 3 กลุ่มเท่านั้น เนื่องจากในกลุ่มตัวอย่างนี้มีครัวเรือนกว่า 60% มีตัวเลขการถือครองที่ดินเท่ากับศูนย์ (0) จึงไม่สามารถแบ่งกลุ่ม Q1 – Q3 ได้ จำนวนครัวเรือนจึงถูกรวมอยู่ที่ Q1 ส่วนสาเหตุที่การแบ่งกลุ่มในแต่ละกลุ่มมีจำนวนครัวเรือนไม่เท่ากันเนื่องจากหลาย ๆ ครัวเรือนในกลุ่มดังกล่าว อาจจะมีจำนวนที่ดินเท่ากัน ไม่สามารถแบ่งแยกออกเป็นคนละกลุ่มได้ ต่อมาคือ ครัวเรือนที่ทำนาที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดโดยเฉลี่ย

1.771 ไร่ มี 1,727 ครั้วเรื้อน อันดับ 2 เฉลี่ย 6.385 ไร่ มี 1,484 ครั้วเรื้อน อันดับ 3 เฉลี่ยที่ 10.470 ไร่ มี 1,176 ครั้วเรื้อน อันดับ 4 เฉลี่ยที่ 16.575 ไร่ มี 1,370 ครั้วเรื้อน และสุดท้ายครั้วเรื้อนทำนาที่เป็นเจ้าของที่ดินอันดับ 5 มากที่สุด เฉลี่ย 35.161 ไร่ มี 1,173 ครั้วเรื้อน ต่อมาคือ ครั้วเรื้อนเกษตรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทำนามีครั้วเรื้อนที่ไม่มีที่ดินทำการเกษตรเป็นของตนเองเลย 1,574 ครั้วเรื้อน อันดับ 2 เฉลี่ยที่ 3.303 ไร่ มี 1,265 ครั้วเรื้อน อันดับ 3 เฉลี่ยที่ 8.286 ไร่ มี 1,122 ครั้วเรื้อน อันดับ 4 เฉลี่ยที่ 16.052 ไร่ มี 1,270 ครั้วเรื้อน และอันดับ 5 มีที่ดินมากที่สุด เฉลี่ยที่ 49.790 ไร่ มี 1,244 ครั้วเรื้อน กลุ่มตัวต่อมาเป็นครั้วเรื้อนภาคการเกษตรทั้งหมด พบว่า มีครั้วเรื้อนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดเฉลี่ยที่ 0.411 ไร่ มี 3,007 ครั้วเรื้อน อันดับ 2 เฉลี่ยที่ 4.983 ไร่ มี 3,100 ครั้วเรื้อน อันดับ 3 เฉลี่ยที่ 9.918 ไร่ มี 2,460 ครั้วเรื้อน อันดับ 4 เฉลี่ยที่ 16.603 ไร่ มี 2,339 ครั้วเรื้อน และอันดับ 5 เฉลี่ยที่ 41.701 ไร่ มี 2,499 ครั้วเรื้อน สุดท้ายคือครั้วเรื้อนนอกภาคการเกษตรซึ่งมีเพียง 5 ครั้วเรื้อน เท่านั้นที่เป็นเจ้าของที่ดิน เฉลี่ยเพียง 3.877 ไร่เท่านั้น ดังนั้น ในการแบ่งกลุ่มการถือครองที่ดินทำการเกษตรของครั้วเรื้อนนอกภาคการเกษตรจะสามารถแบ่งได้เพียง 2 กลุ่มเท่านั้น คือกลุ่มที่ไม่มีที่ดินเลยและอันดับ 2 ในขั้นตอนของการประมาณค่าจากสมการถดถอยโทบิท ที่จะต้องใช้กลุ่มที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรที่มากที่สุด อันดับที่ 5 เป็นกลุ่มตัวอย่างอ้างอิง สำหรับกลุ่มตัวอย่างครั้วเรื้อนนอกภาคเกษตรนี้ จึงไม่มีการวิเคราะห์ในส่วนนี้ เนื่องจากสัดส่วนที่คำนวณได้มีค่าเฉลี่ยที่น้อยเกินไป และมีเพียง 2 กลุ่มเท่านั้น

กลุ่มต่อมาเป็นที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมด และจะมีการวิเคราะห์กลุ่มตัวแปรนี้เฉพาะตัวอย่างที่อยู่ในภาคการเกษตรเท่านั้น จากค่าเฉลี่ยพบว่า ครั้วเรื้อนทำนาที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.102 ไร่ มีจำนวน 1,828 ครั้วเรื้อน อันดับ 2 มีค่าเฉลี่ยที่ 8.695 ไร่ มีจำนวน 1,437 ครั้วเรื้อน อันดับ 3 มีค่าเฉลี่ยที่ 13.275 ไร่ มีจำนวน 1,097 ครั้วเรื้อน อันดับ 4 มีค่าเฉลี่ยที่ 20.052 ไร่ มีจำนวน 1,253 ครั้วเรื้อน และอันดับ 5 มากที่สุด เฉลี่ยที่ 43.784 ไร่ จำนวน 1,315 ครั้วเรื้อน ต่อมาเป็นครั้วเรื้อนเกษตรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทำนาจำนวน 6,475 ครั้วเรื้อน พบว่า ครั้วเรื้อนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดมีค่าเฉลี่ยที่ 0.164 ไร่ จำนวน 1,372 ครั้วเรื้อน อันดับ 2 มีค่าเฉลี่ยที่ 4.130 ไร่ มีจำนวน 1,289 ครั้วเรื้อน อันดับ 3 มีค่าเฉลี่ยที่ 9.767 ไร่ มีจำนวน 1,259 ครั้วเรื้อน อันดับ 4 มีค่าเฉลี่ยที่ 19.154 ไร่ มีจำนวน 1,289 ครั้วเรื้อน และอันดับ 5 มีค่าเฉลี่ยที่ 63.317 ไร่ มีจำนวน 1,266 ครั้วเรื้อน สุดท้ายเป็นครั้วเรื้อนในภาคการเกษตรทั้งหมด พบว่า ครั้วเรื้อนภาคเกษตรที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.706 ไร่ มีจำนวน 3,078 ครั้วเรื้อน อันดับ 2 มีค่าเฉลี่ย 6.622 ไร่ มีจำนวน 2,797 ครั้วเรื้อน อันดับ 3 มีค่าเฉลี่ย 12.139 ไร่ มีจำนวน 2,758 ครั้วเรื้อน อันดับ 4 มีค่าเฉลี่ยที่ 20.195 ไร่ มีจำนวน 2,146 ครั้วเรื้อน และครั้วเรื้อนภาคเกษตรที่มีที่ดินทำการเกษตรอันดับ 5 มากที่สุด มีค่าเฉลี่ยที่ 52.353 ไร่ จำนวน 2,626 ครั้วเรื้อน

4.2 ผลการประมาณค่าจากแบบจำลองโทบิต

ผลการประมาณจากแบบจำลองโทบิตแบบมีการถ่วงน้ำหนัก ของสมการทั้งหมดในการวิจัย แสดงได้ดังต่อไปนี้

4.2.1 หนี้สินรวมทั้งหมด

ตารางที่ 4.3 ผลการประมาณค่าโทบิตหนี้สินรวมทั้งหมด

ตัวแปรอิสระ		ตัวอย่างทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำ	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
		32,321	นา 6,930	ทำนา 6,475	13,405	18,916
		ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน
Male	เพศชาย	-0.546***	-0.393**	-0.533**	-0.435***	-0.636***
		-4.74	-2.07	-2.36	-2.97	-3.56
Age	อายุหัวหน้าครัวเรือน	-0.062***	-0.045***	-0.084***	-0.065***	-0.062***
		-13.35	-5.54	-9.57	-10.97	-8.59
Married	สถานภาพสมรส	2.219***	2.017***	2.035***	2.028***	2.217***
		16.96	8.65	7.45	11.41	11.27
Bachelor	การมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรี	-0.269*	0.816***	0.330	0.550***	-0.928***
	ขึ้นไป	-1.85	2.65	1.09	2.57	-4.39
lnIncome_head	Natural logarithm รายได้ต่อหัว	-0.160**	0.039	-0.056	-0.037	-0.306**
	ของครัวเรือน	-2.42	0.39	-0.6	-0.55	-2.44

ตัวแปรอิสระ		ตัวอย่างทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำ	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
		ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน
Work	สัดส่วนสมาชิกที่ทำงาน	-0.440*	-1.119***	-0.146	-0.666**	0.065
		-1.94	-3.07	-0.33	-2.39	0.18
Farmrice	อาชีพทำนา	1.845***				
		6.42				
Otherfarm	อาชีพการเกษตรอื่น ๆ	1.403***				
	นอกเหนือจากการทำนา	5.61				
Central	ภาคกลาง	0.590***	0.938	0.845***	1.038***	-0.020
		3.61	1.24	3.06	4.6	-0.08
North	ภาคเหนือ	2.320***	1.966***	2.998***	2.734***	1.510***
		12.56	2.7	11.39	13.63	4.79
Northeast	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	3.402***	2.484***	4.535***	3.526***	2.816***
		19.03	3.45	17.37	19.37	9.19
Rural	นอกเขตเทศบาล	2.353***	1.205***	1.791***	1.481***	3.110***
		21.11	6.52	7.69	10.15	18.25
lnAsset	Natural logarithm สินทรัพย์	0.570***	-0.023	-0.087	0.005	0.603***
	ทั้งหมด	13.57	-0.23	-0.78	0.08	9.9

		ตัวอย่างทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำ	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
ตัวแปรอิสระ		ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน
		32,321	นา 6,930	ทำนา 6,475	13,405	18,916
lnMoneyTF	Natural logarithm เงินรับโอนในรอบปี	0.045***	0.001	0.074***	0.033**	0.057**
		3.26	0.03	3.06	2.37	2.17
lnConsump	Natural logarithm ค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือนต่อปี	3.571***	1.915***	3.020***	2.456***	5.038***
		37.15	13.73	17.58	22.85	30.4
lnFood	Natural logarithm ค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มต่อปี	0.113	0.176	0.573**	0.295***	-0.229
		1.15	1.52	2.2	2.71	-1.36
Agri_land	Natural logarithm ที่ดินที่ทำ การเกษตรทั้งหมด	0.942***				-4.731
		10.14				-1.13
Q1	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยที่สุด	1.399***	0.252	1.184**	0.748**	
		4.99	0.7	2.34	2.52	
Q2	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยอันดับที่ 2		0.494	1.444***	0.856***	
			1.36	2.75	2.95	
Q3	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยอันดับที่ 3		0.239	0.033	0.577**	
			0.69	0.07	2.12	
Q4	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยอันดับที่ 4	0.536**	-0.404	0.412	0.145	
		2.53	-1.36	1.04	0.61	
AgriQ1	ครัวเรือนที่มีที่ดิน		-3.497***	-4.382***	-3.914***	

	ตัวอย่างทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำ	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
ตัวแปรอิสระ	32,321	นา 6,930	ทำนา 6,475	13,405	18,916
	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน
AgriQ2	ทำการเกษตรน้อยที่สุด ครัวเรือนที่มีที่ดิน	-9.85	-8.6	-13.69	
		-2.473***	-2.817***	-2.745***	
AgriQ3	ทำการเกษตรน้อย อันดับที่ 2 ครัวเรือนที่มีที่ดิน	-7.05	-5.43	-9.69	
		-1.718***	-1.186***	-1.886***	
AgriQ4	ทำการเกษตรน้อย อันดับที่ 3 ครัวเรือนที่มีที่ดิน	-5.21	-2.59	-7.29	
		-0.552**	-0.472	-0.566**	
con	ทำการเกษตรน้อย อันดับที่ 4 ค่าคงที่	-1.99	-1.24	-2.52	
		-47.515***	-15.352***	-31.751***	-23.274***
		-36.84	-6.91	-10.74	-14.1
					-28.76
กลุ่มตัวอย่าง	รายละเอียด				
ตัวอย่างทั้งหมด	Number of obs.	32,321	LR chi2(19)	7807.50	
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-79040.251	
	Pseudo R2	0.0471			
	13,899	left-censored observations at Debt1 <= 0			
	18,422	uncensored observations			
	0	right-censored observations			
เกษตรทำนา	Number of obs.	6,930	LR chi2(22)	1027.14	

กลุ่มตัวอย่าง	รายละเอียด			
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-19157.737
	Pseudo R2	0.0261		
	1,836	left-censored observations at Debt1 <= 0		
	5,094	uncensored observations		
	0	right-censored observations		
เกษตรอื่น ๆ	Number of obs.	6,475	LR chi2(22)	1568.18
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-16936.642
	Pseudo R2	0.0442		
	2,197	left-censored observations at Debt1 <= 0		
	4,278	uncensored observations		
	0	right-censored observations		
ภาคเกษตร	Number of obs.	13,405	LR chi2(22)	2602.57
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-36172.412
	Pseudo R2	0.0347		
	4,033	left-censored observations at Debt1 <= 0		
	9,372	uncensored observations		
	0	right-censored observations		
นอกภาคเกษตร	Number of obs.	18,916	LR chi2(15)	3809.06
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-42053.02
	Pseudo R2	0.0433		

กลุ่มตัวอย่าง	รายละเอียด
	9,866 left-censored observations at Debt1 $\leq$ 0
	9,050 uncensored observations
	0 right-censored observations

หนี้ประเภทแรกที่จะวิเคราะห์คือ หนี้สินรวมทั้งหมด โดยหนี้ประเภทนี้ประกอบไปด้วย หนี้ที่ใช้ในการเช่า ที่ดิน และที่ดิน ใช้ในการศึกษา ใช้ในการอุปโภคบริโภค ใช้ด้านการทำธุรกิจ ใช้ด้านการทำเกษตร และอื่น ๆ ทั้งที่เป็นหนี้ในระบบและในระบบ จากผลการประมาณค่าจากแบบจำลองโทบิทที่มีการถ่วงน้ำหนัก อธิบายได้ดังต่อไปนี้

1) เพศชาย ตัวแปรแรกคือเพศของหัวหน้าครัวเรือน ค่าความสัมพันธ์ที่ได้ไปในทิศทางลบทุกกลุ่มตัวอย่าง หมายความว่า หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศชายจะมีหนี้สินโดยรวมน้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศหญิงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สามารถอธิบายแต่ละกลุ่มได้ดังนี้ สำหรับกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนทั้งหมดเมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชาย จะมีมูลค่าหนี้สินน้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศหญิง 54.6% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนที่ทำนาเมื่อมีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชาย จะมีมูลค่าหนี้สินน้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ทำนาเพศหญิง 39.3% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่ทำนาที่มีหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศชายจะมีมูลค่าหนี้สินน้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศหญิง 53.3% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และเมื่อวิเคราะห์ครัวเรือนภาคเกษตรโดยรวมเมื่อหัวหน้าครัวเรือนในภาคเกษตรเป็นเพศชายจะมีมูลค่าหนี้สินน้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศหญิง 43.5% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ส่วนครัวเรือนนอกภาคเกษตรพบว่า เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนนอกภาคเกษตรที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชายจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดน้อยกว่า 63.6% เมื่อเปรียบเทียบกับหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศหญิง ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

2) อายุหัวหน้าครัวเรือน เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่หากหัวหน้าครัวเรือนมีอายุเพิ่มขึ้น 1 ปี มูลค่าหนี้สินรวมของกลุ่มตัวอย่างรวมครัวเรือนลดลง 6.2% หากหัวหน้าครัวเรือนที่ทำนาอายุเพิ่มขึ้น 1 ปี มูลค่าหนี้สินรวมจะลดลง 4.5% หัวหน้าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาหากอายุเพิ่มขึ้น 1 ปี มูลค่าหนี้สินรวมจะลดลง 8.4% และครัวเรือนภาคเกษตรทั้งหมดหากหัวหน้าครัวเรือนอายุเพิ่มขึ้น 1 ปี มูลค่าหนี้สินรวมจะลดลง 6.5% ส่วนครัวเรือนนอกภาคเกษตรหากหัวหน้าครัวเรือนอายุเพิ่มขึ้น 1 ปี มูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดจะลดลง 6.2% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ทั้งหมดทุกกลุ่มตัวอย่าง ผลการประมาณค่าในทิศทางลบ อธิบายว่า เมื่อหัวหน้าครัวเรือนมีอายุเพิ่มขึ้นมูลค่าหนี้สินครัวเรือนจะลดลง อาจเป็นเพราะว่าหัวหน้าครัวเรือนที่อายุเพิ่มขึ้นได้มีการชำระหนี้ไปแล้วทำให้มูลค่าหนี้ที่มีอยู่ลดน้อยลง อีกทั้งในปัจจุบันการกู้ยืมมีการจำกัดอายุของผู้กู้ เมื่อหัวหน้าครัวเรือนอายุมากย่อมมีความเสี่ยงต่อการผิดนัดชำระมากกว่าวัยกลางคนหรือวัยสร้างเนื้อสร้างตัว แต่ผลที่ได้มีความขัดแย้งขัดแย้งกับงานวิจัยของวิทยา เจริญพันธุ์และคณะ (2551) ซึ่งได้ค่าความสัมพันธ์ของอายุหัวหน้าครัวเรือนเป็นบวก ต่อหนี้สินเกษตรกร อย่างไรก็ตามงานวิจัยที่อ้างอิงกล่าวถึงเพียงครัวเรือนเกษตรเท่านั้น

3) สถานภาพสมรส เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่หัวหน้าครัวเรือนจากกลุ่มตัวอย่างทุกครัวเรือนที่แต่งงานแล้ว จะมีมูลค่าหนี้สินรวมมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีสถานภาพสมรสอื่นประมาณ 222% หัวหน้าครัวเรือนทำนาที่แต่งงานแล้ว จะมีมูลค่าหนี้สินรวมมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ทำนาที่มีสถานภาพสมรสอื่นประมาณ 202% หัวหน้าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาที่แต่งงานแล้วจะมีมูลค่าหนี้สินรวมมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาที่มีสถานภาพสมรสอื่นประมาณ 204% และหัวหน้าครัวเรือนในภาคเกษตรหากแต่งงานแล้วจะมีหนี้สินมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนในภาคเกษตรที่มีสถานภาพสมรสอื่น 203% ส่วนหัวหน้าครัวเรือนนอกภาคเกษตรหากหัวหน้าครัวเรือนแต่งงานแล้วจะมีมูลค่าหนี้สินรวมมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับหัวหน้าครัวเรือนที่มีสถานภาพสมรสอื่น 222% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ทั้งหมดทุกกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งสาเหตุที่หัวหน้าครัวเรือนที่แต่งงานแล้วมักจะมีมูลค่าหนี้สินประเภทต่าง ๆ มากกว่าเมื่อเทียบกับครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนมีสถานภาพสมรสอื่นเนื่องจากการแต่งงานสะท้อนการมีภาระค่าใช้จ่ายที่มากกว่า จึงมีความจำเป็นต้องกู้ยืมมากกว่า อีกทั้งเป็นไปได้ว่า ครัวเรือนนั้น ๆ มีการกู้ยืมทั้งสามและภรรยา ดังนั้นจึงทำให้มูลค่าภาระหนี้สินสูงกว่านั่นเอง

4) การมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ สำหรับกลุ่มตัวอย่างทุกครัวเรือน หากครัวเรือนดังกล่าวมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปจะมีหนี้สินรวมทั้งหมดน้อยกว่า 27% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 เมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนที่ไม่มีสมาชิกจบปริญญาตรีและในครัวเรือนนอกภาคเกษตรก็ได้ผลในทิศทางเดียวกันจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดน้อยกว่า 93% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 แต่สำหรับครัวเรือนในภาคเกษตรกลับได้ผลการประมาณในทิศทางตรงกันข้าม โดยครัวเรือนที่ทำนาหากมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนทำนาที่ไม่มีสมาชิกครัวเรือนจบปริญญาตรีที่ 82% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 มีผลไปในทิศทางเดียวกับครัวเรือนภาคเกษตรทั้งหมดที่มีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปจะมีหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนเกษตรที่สมาชิกทุกคนจบต่ำกว่าปริญญาที่ 55% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ผลการประมาณค่านี้ อาจเป็นเรื่องของการเข้าถึงแหล่งสินเชื่อ การมีสมาชิกที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไปจะช่วยให้ครัวเรือนมีศักยภาพในการเข้าถึงแหล่งสินเชื่อ และมีเครดิตที่ดีกว่า จึงมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่านั่นเอง ซึ่งผลการประมาณค่านี้มีส่วนคล้ายกับงานวิจัยของนิโบล นวลอินทร์ (2550) และงานวิจัยของวิทยา เจียรพันธุ์และคณะ (2551) จากงานวิจัยที่ยกมากล่าวถึงการที่หัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาที่สูงกว่าจะมีมูลค่าหนี้สินมากกว่า โดยให้เหตุผลว่า หัวหน้าครัวเรือนที่จบการศึกษาสูงมีความเชื่อมั่นว่าสามารถใช้ความรู้และศักยภาพของตนเองที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้กับการ ประกอบอาชีพ มีความกล้าได้กล้าเสียและกล้าเสี่ยงที่จะกู้ยืมเงินไปประกอบอาชีพมากกว่ากลุ่มที่สำเร็จการศึกษาต่ำกว่านั่นเอง

5) รายได้ต่อหัวของครัวเรือน เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนในตัวอย่างรวมทุกสายอาชีพ เมื่อมีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้น 1% จะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดลดลง 0.160% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และครัวเรือนนอกภาคเกษตรเมื่อมีรายได้ต่อหัวของครัวเรือนเพิ่มขึ้น 1% จะมีมูลค่าหนี้สินรวมลดลง 0.306% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 สำหรับกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนที่มีการประกอบอาชีพทางการเกษตรต่าง ๆ ผลที่ได้จากการประมาณค่าไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้รายได้ที่เพิ่มมากขึ้นย่อมเป็นการเสริมศักยภาพมากขึ้นในการชำระหนี้ ส่งผลให้มีมูลค่าหนี้สินลดลง ผลการประมาณค่าดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของวิทยา เจียรพันธุ์และคณะ(2551) และสำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2555) และงานวิจัยได้กล่าวไว้วิเคราะห์เจาะจงที่ครัวเรือนเกษตรเท่านั้น และกล่าวว่ารายได้ที่สูงจะส่งผลให้ครัวเรือนสามารถชำระหนี้ได้ตามสัญญาได้มากกว่า มูลค่าหนี้สินจึงลดลงเมื่อรายได้ของครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น

6) สัดส่วนสมาชิกที่ทำงาน โดยสัดส่วนนี้แสดงถึงภาวะพึ่งพิงที่ครัวเรือนมี เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนรวมทุกสายอาชีพเมื่อมีสัดส่วนสมาชิกที่ทำงานเพิ่มขึ้น 1% จะส่งผลให้มูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดของครัวเรือนลดลง 44% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 ครัวเรือนที่ทำนาเมื่อมีสัดส่วนสมาชิกที่ทำงานเพิ่มขึ้น 1% จะส่งผลให้มูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดของครัวเรือนลดลงมากถึง 112% หรือลดลงกว่า 1 เท่าตัว ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดเมื่อมีสัดส่วนสมาชิกที่ทำงานเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดจะลดลง 66.6% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 การมีสมาชิกที่ทำงานมากขึ้น นั้นหมายถึง ศักยภาพในการทำงานของครัวเรือน สามารถจุนเจือและแบ่งเบาภาระครอบครัวได้ อีกทั้งมีส่วนช่วยในการชำระหนี้ได้รวดเร็วขึ้น ซึ่งมีความขัดแย้งกับงานวิจัยของวิทยา เจียรพันธุ์และคณะ (2551) และงานวิจัยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) ซึ่งได้ให้เหตุผลว่าการมีสมาชิกในวัยทำงานเพิ่มขึ้น ภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนย่อมเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน และวัยทำงาน เป็นวัยที่กำลังสร้างเนื้อสร้างตัว จึงมีความต้องการด้านเงินทุนค่อนข้างสูง อีกทั้งการมีหน้าที่การงานแล้วย่อมเป็นการสร้างเครดิตในการกู้ยืมได้มากกว่า ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าจะมีการกู้ยืมเพิ่มมากขึ้นนั่นเอง แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยดังกล่าววิเคราะห์เฉพาะหนี้การเกษตรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรเท่านั้น

7) อาชีพทำนา สำหรับตัวแปรทางด้านอาชีพทำนาจะวิเคราะห์เฉพาะในกลุ่มตัวอย่างรวมทุกครัวเรือนเท่านั้น และใช้ครัวเรือนนอกภาคเกษตรเป็นกลุ่มอ้างอิง เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนที่มีการประกอบอาชีพทำนาจะมีหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตร 184.5% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระคมสัน เจริญวงศ์ (2554) โดยอธิบายว่าอาชีพเกษตรกร เป็นอาชีพที่มีรายได้น้อย มีค่าใช้จ่ายในการลงทุนทำการเกษตรสูง มีความเสี่ยงสูงในการทำการเกษตรจากภัยธรรมชาติ เช่น แล้ง น้ำท่วม ศัตรูพืช เป็นต้น มีผลต่อ

โอกาสการเป็นหนี้สินของครัวเรือนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการทำนา เป็นการทำการเกษตรที่ต้องการน้ำปริมาณมาก หากเกิดภัยแล้ง จะกระทบต่อนาข้าวทั้งหมด ผลผลิตที่ได้จะตกต่ำอย่างมาก และในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตจะราคาตกต่ำ ที่กล่าวมานั้น ล้วนส่งผลโดยตรงต่อรายได้ของชาวนา เมื่อรายได้ชาวนาลดลงความไม่เพียงพอทางด้านรายได้ย่อมส่งผลกระทบต่อทุก ๆ ด้านในการดำรงชีวิต และรายได้ที่ตกต่ำจะกระทบการลงทุนทำการเกษตรครั้งต่อไปทันที จึงจำเป็นต้องกักตุนเพื่อชดเชยความขาดแคลนด้านต่าง ๆ และกักเพื่อลงทุนในครั้งต่อไป ดังนั้น ครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรทำนาจึงมีภาระหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกภาคเกษตร

8) อาชีพการเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากทำนา สำหรับตัวแปรทางด้านอาชีพเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากทำนาจะวิเคราะห์เฉพาะในกลุ่มตัวอย่างทุกครัวเรือนเท่านั้น และใช้ครัวเรือนนอกภาคเกษตรเป็นกลุ่มอ้างอิง เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ครัวเรือนที่มีการประกอบอาชีพเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากทำนา จะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตร 140.3% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 การประกอบอาชีพเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากการทำนาล้วนมีปัจจัยต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสภาพดินฟ้าอากาศที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตโดยตรงและผลผลิตย่อมส่งผลต่อรายได้ที่ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ดังนั้น หลักการและเหตุผลจึงมีความใกล้เคียงกันกับปัจจัยของครัวเรือนอาชีพทำนา

9) ภาคกลาง เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ สำหรับตัวอย่างทุกครัวเรือนทุกสายอาชีพเมื่ออาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคกลางจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนที่อาศัยในพื้นที่ภาคใต้ 59% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนที่เกษตรที่ไม่ใช่ทำนาหากอยู่ในภาคกลางจะมีหนี้สินรวมมากกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาในภาคใต้ 84.5% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และสำหรับครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นการเกษตรประเภทใดหากครัวเรือนเกษตรนั้นอาศัยในพื้นที่ภาคกลางจะมีหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนเกษตรที่อาศัยในภาคใต้ 103.8% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 แต่สำหรับกลุ่มตัวอย่างนอกภาคเกษตรตัวแปรนี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

10) ภาคเหนือ เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ กลุ่มทุกครัวเรือนทุกสายอาชีพหากพักอาศัยในพื้นที่ภาคเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนที่อาศัยในพื้นที่ภาคใต้ 232% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนที่ทำนาที่อาศัยในภาคเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนที่ทำนาในภาคใต้ 196.6% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาก็เช่นกันหากอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาในภาคใต้ 299.8% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดเมื่ออาศัยในภาคเหนือจะมีหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนเกษตรภาคใต้ 273.4% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ส่วนครัวเรือนนอกภาคเกษตรได้ผลในทิศทางเดียวกันคือ ครัวเรือนนอกภาคเกษตรที่อยู่

ภาคเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตรที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ 151% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

11) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนทุกสายอาชีพที่อาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนภาคใต้ 340.2% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนที่ทำนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนที่ทำนาในภาคใต้ 248.4% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาก็เช่นเดียวกันหากอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินรวมมากกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาที่อาศัยในภาคใต้ 4.535% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนในภาคเกษตรหากอาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนภาคเกษตรที่อยู่ในภาคใต้ 352.6% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 สำหรับครัวเรือนนอกภาคเกษตรที่อาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนอาชีพนอกภาคเกษตรในภาคใต้ 281.6% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

จากผลการประมาณค่าจากปัจจัยด้านภูมิภาคทั้ง 3 ภูมิภาค ส่วนใหญ่จะมูลค่าหนี้รวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนในภาคใต้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) โดยงานวิจัยดังกล่าวใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนหรือ SES (Socio Economic Survey) เช่นเดียวกันกับงานวิจัยนี้ โดยให้เหตุผลว่าครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคกลางมีอาชีพทำนา ทำไร่ เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งผลผลิตที่ได้จากการทำนาทำไร่ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศ และปริมาณน้ำฝนโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักจะประสบกับปัญหาภัยแล้งบ่อยครั้ง ในขณะที่ภาคใต้ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์มากกว่า ฝนตกตลอดปี และภาคใต้ยังมีการปลูกพืชเศรษฐกิจที่ เช่น ยางพารา ปาล์ม เป็นต้น ดังนั้น ครัวเรือนเกษตรในภาคใต้จึงมีรายได้สูงกว่านั่นเอง

12) นอกเขตเทศบาล เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนในทุกสายอาชีพที่อยู่นอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนในเขตเทศบาล 235.3% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนที่ทำนาที่อาศัยนอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนที่ทำนาที่อาศัยในเขตเทศบาล 120.5% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เช่นเดียวกับครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล 179.1% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนเกษตรที่อยู่นอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนเกษตรที่อยู่ในเขตเทศบาล 148.1% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ส่วนครัวเรือนนอกภาคเกษตรเมื่ออาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตรที่อาศัยอยู่ในเขต

เทศบาล 311.0% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ซึ่งผลการประมาณค่าสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) โดยให้เหตุผลว่า เมื่อมีการควบคุมปัจจัยอื่นคงที่ ซึ่งแน่นอนว่าในเขตเทศบาลมีความเจริญมากกว่านอกเขตเทศบาล โดยสมาชิกในครัวเรือนเกษตรที่อยู่ในเขตเทศบาลสามารถทำอาชีพเสริมอื่น ๆ ที่สร้างรายได้ และรู้เท่าทันกลไกราคาสินค้าเกษตร หรือถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางน้อยกว่าครัวเรือนเกษตรที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลความเจริญ เหตุผลดังกล่าวครอบคลุมไปถึงครัวเรือนอาชีพอื่น ๆ ที่อยู่นอกเขตเทศบาลด้วยเช่นกัน

13) สินทรัพย์ทั้งหมด เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ สำหรับครัวเรือนทุกครัวเรือนทุกสายอาชีพเมื่อมีมูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมดที่ครอบครองเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดจะเพิ่มขึ้น 0.570% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนนอกภาคเกษตรเมื่อมีมูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมดเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดจะเพิ่มขึ้นเช่นกันที่ 0.603% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มีการประกอบอาชีพเกษตรไม่มีนัยสำคัญ จากผลการประมาณค่าสอดคล้องกับงานวิจัยของวิทยา เจียรพันธุ์และคณะ (2551) และสำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2555) เนื่องจากการที่มีทรัพย์สินมากย่อมมีเครดิตมากเพราะสามารถใช้เป็นหลักประกันกู้ยืมจากแหล่งสินเชื่อได้มากเช่นเดียวกัน เพราะในปัจจุบันไม่ว่าบุคคลจะมีสินทรัพย์ประเภทใด ย่อมมีความสะดวกสบายและรวดเร็วในการกู้ยืมเงินจึงส่งผลให้ครัวเรือนที่มีสินทรัพย์มากมีภาระหนี้สินมากขึ้นไปด้วย

14) เงินรับโอนในรอบปี เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ สำหรับครัวเรือนทุกสายอาชีพ หากมีมูลค่าเงินรับโอนในรอบปีเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดของครัวเรือนจะเพิ่มขึ้นเช่นกันที่ 0.045% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาได้ผลในทำนองเดียวกันเมื่อมูลค่าเงินรับโอนในรอบปีเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินรวมเพิ่มขึ้น 0.074% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดเมื่อมูลค่าเงินรับโอนเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินรวมจะเพิ่ม 0.033% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ส่วนครัวเรือนนอกภาคเกษตรเมื่อมูลค่าเงินรับโอนเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินรวมของครัวเรือนจะเพิ่มขึ้น 0.057% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 การได้รับเงินโอนจากสมาชิกในครัวเรือน ญาติ หรือบุคคลอื่น ๆ มักเกิดกับครัวเรือนที่อยู่ต่างจังหวัด หรือเรียกว่า ครอบครัวยุคข้ามรุ่น (Skipped Generation Family) คือนิยามที่ใช้เรียกครอบครัวที่มีสมาชิกรุ่นปู่-ย่า แล้วเข้าไปที่รุ่นหลาน โดยขาดสมาชิกรุ่นพ่อ-แม่ ลักษณะครอบครัวเช่นนี้พบมากได้ว่าปัญหาอาจเกิดกับครอบครัวต่างจังหวัดที่พ่อแม่ย้ายไปทำงานในเมือง ที่มักสืบเนื่องจากการดิ้นรนเพื่อปากท้อง ดังนั้นสามารถคาดการณ์ได้ว่าครัวเรือนที่ได้รับเงินโอนในรอบปี อาจเป็นครัวเรือนที่ยกขึ้นมาข้างต้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวมักจะเป็นครัวเรือนที่ไม่ได้มีฐานะทางการเงินที่ดีเท่าไรนัก ยิ่งหากอยู่ต่างจังหวัดแล้วอาจจะเป็นครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ดังนั้น จึงต้องดิ้นรนออกหางานทำไกลบ้าน เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว เนื่องจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรมีรายได้ที่ต่ำและค่อนข้าง

ผันผวน การมีรายได้ที่ไม่เพียงพอจะส่งผลให้กระทบครัวเรือนต้องกู้ยืมเงินมาใช้ตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เพราะรายได้ที่มีไม่ครอบคลุม เมื่อครัวเรือนมีหนี้สิน ทางออกสำคัญคือสมาชิกในครัวเรือนต้องดิ้นรนออกหางานทำและส่งเงินกลับบ้านเกิดเพื่อใช้จ่ายและชำระหนี้ หรืออีกประการหนึ่ง คือ หากมีสมาชิกในครัวเรือนไปทำงานต่างถิ่น การมีรายได้ประจำเป็นการสร้างเครดิตในการกู้ยืมเงินได้เช่นกัน จึงอาจเป็นไปได้ว่าครัวเรือนที่ได้รับเงินโอนจะกู้ยืมเพิ่มเติม เนื่องจากมีรายได้ประจำเพียงพอที่จะชำระหนี้ตัวเอง

15) ค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคต่อปี สำหรับปีจจัยนี้ทุกครัวเรือนได้ผลการประมาณค่าในทิศทางเดียวกัน คือ หากมีค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคต่อปีเพิ่มขึ้น 1% ครัวเรือนจะมีมูลค่าหนี้สินรวมเพิ่มขึ้นเช่นกัน ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้ เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนทุกครัวเรือนทุกสาขาอาชีพหากมีมูลค่าค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคต่อปีเพิ่มขึ้น 1% จะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดเพิ่มขึ้น 3.571% ครัวเรือเกษตรทำนาหนี้สินรวมทั้งหมดเพิ่มขึ้นที่ 1.915% ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาจะมีหนี้สินรวมเพิ่มขึ้น 3.020% และครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดเพิ่มขึ้น 2.456% ส่วนครัวเรือนนอกภาคเกษตรมูลค่าหนี้สินรวมจะเพิ่มขึ้นที่ 5.038% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ทุกกลุ่มตัวอย่าง จากผลการประมาณค่าดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของนิโบล นวลอินทร์ (2550), พระคมสัน เจริญวงศ์ (2554) และสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) ซึ่งทั้งหมดได้กล่าวถึงค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นของครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภคมีสัดส่วนมากที่สุด เนื่องจากค่าใช้จ่ายส่วนนี้ เป็นส่วนที่จำเป็นมากต่อการดำรงชีวิต เพราะนั่นหมายถึงค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวัน และสาธารณูปโภค จึงมีความเป็นไปได้ว่าครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคมาก ย่อมส่งผลให้มีภาระหนี้สินของครัวเรือนมากตามไปด้วย

16) ค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มต่อปี เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ กลุ่มตัวอย่างครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาเมื่อมีมูลค่าค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มต่อปีเพิ่มมากขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดของครัวเรือนจะเพิ่มขึ้น 0.573% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดเมื่อมีมูลค่าค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มต่อปีเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดจะเพิ่มขึ้น 0.295% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เนื่องจากค่าใช้จ่ายด้านอาหารและเครื่องดื่มไม่ได้มีมูลค่ามากเท่าใดนัก ต่างจากค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคและบริโภค ครัวเรือนโดยทั่วไปไม่น่ามีปัญหาค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มจนส่งผลกระทบต่อต้องกู้ยืมเงิน นอกเสียจากว่าครัวเรือนนั้นจะมีความยากจนอย่างมาก จนส่งผลให้ค่าอาหารและเครื่องดื่มสัมพันธ์ทางบวกกับหนี้สิน ซึ่งครัวเรือนดังเป็นครัวเรือนที่ประกอบการเกษตร เนื่องจากครัวเรือนที่ยากจนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางการเกษตร และมีการศึกษาค่อนข้างน้อย จึงไม่มีหนทางเลือกในการประกอบอาชีพมากนัก หรืออีกนัยหนึ่งการเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มอาจเกิดจากภาวะเศรษฐกิจส่งผลให้ราคา

สินค้าเพิ่มขึ้น ครัวเรือนเกษตรกรสังเกตเห็นหนทางที่จะทำกำไรจากภาวะเช่นนี้ จึงกู้เงินเพื่อมาลงทุนเพราะปลูกสินค้าเกษตรที่กำลังราคาสูงเพื่อขาย และสำหรับรับประทานในครัวเรือนเพื่อลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารนั่นเอง

17) ที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมด เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนทุกสายอาชีพเมื่อมีจำนวนที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมดเพิ่มขึ้น 1% ส่งผลให้มูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดเพิ่มขึ้น 0.942% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 แสดงว่าการทำการเกษตรมากขึ้น ภาระค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ก็เพิ่มขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นค่าเช่าที่ดิน กรณีมีการเช่าเพิ่มเติม ค่ารถไถพรวน ค่าปุ๋ย ค่ายากำจัดวัชพืช หรือแรงงานล้วนเพิ่มขึ้นตามเนื้อที่ทำการเกษตร จึงมีความเป็นไปได้ว่าครัวเรือนที่ทำการเกษตรมีความจำเป็นต้องกู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการทำการเกษตร เพราะรายได้ที่มีไม่เพียงพอกับภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น

18) ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุด เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ทุกครัวเรือนที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนที่มีดินมากที่สุด 139.9% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เช่นเดียวกับครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ใช่ทำนาที่อยู่กลุ่มนี้จะมีหนี้สินรวมมากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ใช่ทำนาที่อยู่ในกลุ่มที่มีดินมากที่สุด 118.4% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดเมื่ออยู่ในกลุ่มที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดจะมีมูลค่าหนี้สินรวมมากกว่ากลุ่มครัวเรือนภาคเกษตรที่มีที่ดินมากที่สุด 74.8% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

19) ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับที่ 2 เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ใช่ทำนาที่อยู่ในกลุ่มที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับที่ 2 จะมีมูลค่าหนี้สินรวมมากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ใช่ทำนาในกลุ่มที่มีดินมากที่สุด 144.4% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เช่นเดียวกันกับครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดหากอยู่ในกลุ่มที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับที่ 2 จะมีมูลค่าหนี้สินรวมมากกว่าครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินมากที่สุด 85.6% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

20) ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับที่ 3 เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ หากครัวเรือนภาคเกษตรที่อยู่ในกลุ่มที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับที่ 3 จะมีมูลค่าหนี้สินรวมมากกว่าครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีดินมากที่สุด 57.7% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

21. ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับที่ 4 เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ทุกครัวเรือนหากอยู่ในกลุ่มที่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับที่ 4 จะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าครัวเรือนที่อยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินมากที่สุด 53.6% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

จากผลการประมาณค่าของการแบ่งกลุ่มที่ดินทำการเกษตรที่เป็นเจ้าของ พบว่าได้ผลในทิศทางเดียวกัน คือ กลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยจะมีมูลค่าหนี้สินรวมมากกว่าครัวเรือนที่อยู่ในกลุ่มที่เป็น

เจ้าของที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด เนื่องจากครัวเรือนที่มีที่ดินมากสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการสร้างรายได้ได้หลายทางทั้งการประกอบการเกษตรด้วยตนเอง หรือการปล่อยเช่า ดังนั้น ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยจะมีหนี้สินมากกว่าครัวเรือนที่มีที่ดินมาก แต่ผลการประมาณค่าดังกล่าวไม่ได้เป็นจริงในทุกสมการ

ต่อมาเป็นตัวแปรการแบ่งกลุ่มที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมด ณ ขณะนั้นของครัวเรือนเกษตรประกอบด้วย ที่ดินทำการเกษตรที่เป็นเจ้าของ ที่ดินทำการเกษตรจากการเช่า ที่ดินทำการเกษตรอื่น ๆ เช่น ที่ดินสาธารณะ เป็นต้น กลุ่มตัวแปรนี้จะถูกวิเคราะห์เฉพาะครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรเท่านั้น เนื่องจากผู้วิจัยต้องการทราบความสัมพันธ์ระหว่างการทำการเกษตรในพื้นที่ที่มากขึ้นกับมูลค่าหนี้สินของครัวเรือนเกษตร จะมีความสัมพันธ์ในทิศทางใด ผลการประมาณค่าอธิบายได้ดังต่อไปนี้

22) ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุด เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ครัวเรือนที่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดน้อยกว่าครัวเรือนทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 349.7% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เช่นเดียวกับครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดน้อยกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 438.2% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดจะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดน้อยกว่าครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 391.4% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

23) ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 2 เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ครัวเรือนที่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 2 จะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดน้อยกว่าครัวเรือนทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 247.3% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เช่นเดียวกับครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 2 จะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดน้อยกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 281.7% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 2 จะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดน้อยกว่าครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 274.5% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

24) ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3 เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนที่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3 จะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดน้อยกว่าครัวเรือนทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 171.8% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เช่นเดียวกับครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3 จะมีมูลค่าหนี้สินรวม

ทั้งหมดน้อยกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนา กลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 118.6% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3 จะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดน้อยกว่าครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 188.6% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

25) ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 4 เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนที่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 4 จะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดน้อยกว่าครัวเรือนทำนา กลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 55.2% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เช่นเดียวกับครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 4 จะมีมูลค่าหนี้สินรวมทั้งหมดน้อยกว่าครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 56.6% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

จากผลการประมาณค่าการแบ่งกลุ่มที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมด ที่สะท้อนว่าครัวเรือนเกษตรที่ทำการเกษตรน้อยจะมีมูลค่าหนี้สินรวมน้อยกว่าครัวเรือนเกษตรที่ทำการเกษตรมาก โดยสัดส่วนนี้ลดหลั่นกันไปตามจำนวนที่ดินทำการเกษตรอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนกว่า การประกอบอาชีพทางการเกษตรไม่ว่าจะเป็นการทำนา หรือเกษตรอื่น ๆ เป็นธุรกิจที่ต้องใช้เงินทุนมาก เนื่องจากมีภาระค่าใช้จ่ายทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นการซื้อเมล็ดพันธุ์ การเตรียมที่ดินหรือการไถพรวน การจ้างคนทำงาน และการซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งค่าเช่าที่ดินในการทำการเกษตร เป็นต้น และเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีเงินทุนสำรองสะสมที่เก็บไว้ใช้ปัดไป จึงจำเป็นต้องหาช่องทางในการส่งเสริมการลงทุนในปีต่อ ๆ ไป

4.2.2 หนี้สินด้านการเกษตร

ตารางที่ 4.4 ผลการประมาณค่าโทบิตหนี้สินด้านการเกษตร

ตัวแปรอิสระ		ตัวอย่างทั้งหมด 32,321 ครัวเรือน	ครัวเรือนที่ทำนา 6,930 ครัวเรือน	ครัวเรือนเกษตร ไม่ใช่ทำนา 6,475 ครัวเรือน	ภาคเกษตร 13,405 ครัวเรือน	นอกภาคเกษตร 18,916 ครัวเรือน
Male	เพศชาย	0.104	-0.462	0.364	-0.019	7.112**
Age	อายุหัวหน้าครัวเรือน	0.41 -0.016	-1.4 -0.005	0.93 -0.076***	-0.08 -0.041***	2.19 0.503***
Married	สถานภาพสมรส	-1.61 2.803***	-0.36 2.680***	-4.89 2.711***	-3.97 2.631***	3.83 -0.104
Bachelor	การมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป	8.81 -3.529***	6.44 -2.372***	5.49 -2.805***	8.27 -2.641***	-0.03 -37.073***
lnIncome_head	Natural logarithm รายได้ต่อหัวของครัวเรือน	-0.624***	-0.518***	-0.418***	-0.467***	-0.330
Work	สัดส่วนสมาชิกที่ทำงาน	-5.42	-3.07	-2.76	-4.14	-0.16
		-0.391	0.364	0.897	0.604	-21.639***

ตัวแปรอิสระ		ตัวอย่าง ทั้งหมด	ครัวเรือนที่ ทำนา	ครัวเรือนเกษตร ไม่ใช่ทำนา 6,475 ครัวเรือน	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
		32,321	6,930		13,405	18,916
		ครัวเรือน	ครัวเรือน		ครัวเรือน	ครัวเรือน
		-0.8	0.58	1.18	1.25	-3.38
Farmrice	อาชีพทำนา	18.373***				
		28.92				
Otherfarm	อาชีพการเกษตรอื่น ๆ	19.263***				
	นอกเหนือจากการทำนา	31.81				
Central	ภาคกลาง	7.239***	4.014***	6.910***	6.483***	17.020***
		16.85	2.81	13.88	15.23	3.9
North	ภาคเหนือ	9.259***	6.906***	9.634***	9.393***	6.761
		23.09	4.96	20.16	24.3	1.44
Northeast	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	7.760***	4.385***		7.485***	15.155***
		19.65	3.17	9.557*** 20.24	20.73	3.02
Rural	นอกเขตเทศบาล	5.691***	3.254***	5.163***	4.095***	54.702***
		21.51	9.96	12.39	15.88	9.87

ตัวแปรอิสระ		ตัวอย่าง ทั้งหมด	ครัวเรือนที่ ทำนา	ครัวเรือนเกษตร ไม่ใช่ทำนา 6,475 ครัวเรือน	ภาคเกษตร 13,405 ครัวเรือน	นอกภาคเกษตร 18,916 ครัวเรือน
lnAsset	Natural logarithm สินทรัพย์ ทั้งหมด	0.411*** 3.29	0.344* 1.92	0.261 1.33	0.467*** 3.54	6.229*** 4.93
lnMoneyTF	Natural logarithm เงินรับ โอนในรอบปี	0.110*** 4.41	0.087*** 2.9	0.155*** 3.7	0.105*** 4.33	-0.469 -1.14
lnConsump	Natural logarithm ค่าใช้จ่าย อุปโภคบริโภคของครัวเรือน ต่อปี	0.289 1.55	0.480** 1.98	1.197*** 4.11	0.843*** 4.58	-19.149*** -5.86
lnFood	Natural logarithm ค่าใช้จ่าย อาหารและเครื่องดื่มต่อปี	0.359** 1.91	0.126 0.65	0.661 1.48	0.260 1.43	12.323*** 3.35
Agri_land	Natural logarithm ที่ดินที่ ทำการเกษตรทั้งหมด	3.583*** 25.65				-578.1114
Q1	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยที่สุด	0.468 1.16	-0.309 -0.51	1.141 1.42	0.631 1.29	

ตัวแปรอิสระ	ตัวอย่างทั้งหมด	ครัวเรือนที่	ครัวเรือนเกษตร	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร	
		ทำนา	ไม่ใช่ทำนา 6,475 ครัวเรือน	13,405 ครัวเรือน	18,916 ครัวเรือน	
	32,321 ครัวเรือน	6,930 ครัวเรือน				
Q2	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยอันดับที่ 2		1.371** 2.22	2.775*** 3.23	1.464*** 3.03	
Q3	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยอันดับที่ 3		0.405 0.69	-1.0174 -1.32	0.018 0.04	
Q4	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยอันดับที่ 4	0.626** 2.09	-0.171 -0.34	-0.799 -1.26	-0.132 -0.34	
AgriQ1	ครัวเรือนที่มีที่ดิน ทำการเกษตรน้อยที่สุด		-8.521*** -13.92	-13.620*** -16.13	-10.967*** -22.46	
AgriQ2	ครัวเรือนที่มีที่ดิน ทำการเกษตรน้อย อันดับที่ 2		-5.602*** -9.39	-8.474*** -9.96	-6.463*** -13.68	
AgriQ3	ครัวเรือนที่มีที่ดิน ทำการเกษตรน้อย อันดับที่ 3		-3.264*** -5.86	-3.509*** -4.79	-3.834*** -9.03	

ตัวแปรอิสระ		ตัวอย่างทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำนา	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่ทำนา 6,475 ครัวเรือน	ภาคเกษตร 13,405 ครัวเรือน	นอกภาคเกษตร 18,916 ครัวเรือน
AgriQ4	ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อย อันดับที่ 4		-0.913**	-1.469**	-1.103***	
con	ค่าคงที่	-47.998***	-11.627***	-27.279***	-21.189***	-148.531***
		-16.85	-2.98	-5.34	-7.42	-3.8
กลุ่มตัวอย่าง	รายละเอียด					
ตัวอย่างทั้งหมด	Number of obs.	32,321	LR chi2(19)	15466.02		
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-28541.835		
	Pseudo R2	0.2132				
	26,539	left-censored observations at Debt2 <= 0				
	5,782	uncensored observations				
	0	right-censored observations				
เกษตรทำนา	Number of obs.	6,930	LR chi2(22)	904.97		
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-14975.102		
	Pseudo R2	0.0293				
	3,702	left-censored observations at Debt2 <= 0				

กลุ่มตัวอย่าง	รายละเอียด			
	3,228	uncensored observations		
	0	right-censored observations		
เกษตรกรอื่น ๆ	Number of obs.	6,475	LR chi2(22)	1783.28
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-11592.926
	Pseudo R2	0.0714		
	4,047	left-censored observations at Debt2 <= 0		
	2,428	uncensored observations		
	0	right-censored observations		
ภาคเกษตร	Number of obs.	13,405	LR chi2(22)	2717.32
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-26629.412
	Pseudo R2	0.0485		
	7,749	left-censored observations at Debt2 <= 0		
	5,656	uncensored observations		
	0	right-censored observations		
นอกภาคเกษตร	Number of obs.	18,916	LR chi2(14)	758.03
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-1476.6729
	Pseudo R2	0.2042		
	18,790	left-censored observations at Debt2 <= 0		
	126	uncensored observations		
	0	right-censored observations		

หนี้ประเภทต่อมาที่ทำการวิเคราะห์คือ หนี้สินด้านการเกษตร เนื่องจากงานวิจัยนี้ มุ่งประเด็นความสนใจไปที่เรื่องหนี้สินของเกษตรกรทำนา ดังนั้น หนี้สินเฉพาะด้านการเกษตรจึงเป็นประเภทหนี้ที่ตรงประเด็นการศึกษา และมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ต้องทำการวิเคราะห์ ผลการวิเคราะห์ส่วนนี้จะนำเสนอผลเฉพาะบางตัวแปรที่สำคัญเท่านั้น จากผลการประมาณค่าจากแบบจำลองโทบิตที่มีการถ่วงน้ำหนัก อธิบายตัวแปรที่มีความสำคัญกับหนี้สินประเภทนี้ ได้ดังต่อไปนี้

1) การมีสมาชิกที่จับตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป เมื่อกำหนดปัจจัยคงที่ สำหรับกลุ่มตัวอย่างทุกครัวเรือนหากครัวเรือนดังกล่าวมีสมาชิกที่จับตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีสมาชิกจบปริญญาตรี 352.9% ครัวเรือนที่ทำนาหากมีสมาชิกที่จบปริญญาตรีขึ้นไปจะมีหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่า 237.2% ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่า 280.5% และครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดจะมีหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่า 264.1% ส่วนครัวเรือนนอกภาคเกษตรหากมีสมาชิกที่จับตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีสมาชิกจบปริญญาตรีถึง 3,707.3% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ทุกกลุ่มตัวอย่าง จากผลการประมาณค่าสังเกตได้ว่าตัวแปรด้านการศึกษาส่งผลกระทบต่อหนี้สินด้านการเกษตรอย่างมาก ทุกกลุ่มตัวอย่างได้ผลค่าความสัมพันธ์ทางลบทั้งหมด เนื่องจากครัวเรือนที่มีสมาชิกจับตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปย่อมมีความเป็นไปได้ที่รายได้จะที่สูงกว่าครัวเรือนที่ทุกคนจบต่ำกว่าปริญญาตรี แต่เนื่องจากหนี้สินที่วิเคราะห์ในสมการนี้เป็นหนี้สินเฉพาะด้านการเกษตร สะท้อนได้อีกประการหนึ่งว่า สำหรับครัวเรือนที่มีสมาชิกจบการศึกษาที่สูงขึ้น อาจมีทางเลือกในการประกอบอาชีพหรือสร้างรายได้อื่น และเลือกไม่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรอีกต่อไป ดังนั้นเมื่อครัวเรือนที่มีสมาชิกจับตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปจึงมีความเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นและออกจากการทำเกษตรหรือทำการเกษตรในสัดส่วนที่น้อยลง จึงส่งผลให้ครัวเรือนดังกล่าวมีหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครัวเรือนที่ทุกคนจบต่ำกว่าปริญญาตรีนั่นเอง ผลการประมาณค่าที่ได้ขัดแย้งกับงานวิจัยของนิโลบล นวลอินทร์ (2550) และวิทยา เจียรพันธุ์และคณะ (2551) ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวได้ค่าความสัมพันธ์ระหว่างหนี้เกษตรกรกับตัวแปรด้านการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนในทิศทางบวก นั่นคือ หากหัวหน้าครัวเรือนมีการศึกษาที่สูงขึ้นย่อมมีมูลค่าหนี้สินมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่การศึกษาต่ำ แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้ได้วิเคราะห์ครอบคลุมสมาชิกทุกคนในครัวเรือนผลที่ได้จึงมีความแตกต่างกัน

2) รายได้ต่อหัวของครัวเรือน เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ สำหรับกลุ่มตัวอย่างทุกครัวเรือนทุกสายอาชีพเมื่อมีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรจะลดลง 0.624% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนที่ทำนาหากรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรลดลง 0.518% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาได้ผลในทำนอง

เดียวกันมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรจะลดลง 0.418% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนที่อยู่ในภาคเกษตรทั้งหมดเมื่อรายได้ต่อหัวของครัวเรือนเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรจะลดลง 0.467% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 จากผลการประมาณค่าสอดคล้องกับสมการของหนี้สินรวมทั้งหมด และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิทยา เจียรพันธุ์และคณะ (2551) และสำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2555) ซึ่งกล่าวว่าการที่ครัวเรือนมีรายได้สูงจะส่งผลให้เพิ่มศักยภาพในการชำระหนี้ได้ดีขึ้น และสามารถปลดหนี้ได้รวดเร็วกว่า และด้วยผลการประมาณค่าจากงานวิจัยนี้ จึงสามารถยืนยันได้เพิ่มเติมว่า การเพิ่มขึ้นของรายได้ในครัวเรือนเกษตร รวมถึงรายได้ต่อหัวทำให้มีภาระหนี้สินครัวเรือนเกษตรต่ำลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนี้ด้านการเกษตร อาจเกิดจากการที่ครัวเรือนเกษตรดังกล่าวมีรายได้นั้น มาชำระหนี้ตามสัญญาทำให้มูลค่าหนี้ลดลงตามลำดับ หรือครัวเรือนเกษตรนั้น ๆ อาจมีรายได้ที่เพียงพอแล้ว จึงไม่มีความจำเป็นต้องกู้ยืมเงินอีก ดังนั้นปัจจัยด้านรายได้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งกับครัวเรือนเกษตร เพราะหากครัวเรือนเกษตรมีรายได้เพียงพอ อาจจะไม่ต้องกู้ยืมเงิน หรือหากรายได้เพิ่มขึ้นจะรีบชำระหนี้ทันที อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ หากรายได้ต่อหัวครัวเรือนเกษตรเพิ่ม ครัวเรือนเกษตรจะลงทุนในการทำการเกษตรน้อยลงหรืออาจจะเลิกประกอบอาชีพทางการเกษตร จากสาเหตุหลายประการเช่น สภาพดินฟ้าอากาศที่ไม่สามารถควบคุมได้ รายได้จากการเกษตรมีความผันผวนสูง ราคาสินค้าเกษตรในฤดูเก็บเกี่ยวต่ำ เป็นต้น ดังนั้น เมื่อครัวเรือนมีรายได้ต่อหัวสูงขึ้น ซึ่งอาจจะมาจากรายได้ของบุตรที่มาจากประกอบอาชีพอื่น ๆ เพิ่มเติม ทำให้การกู้ยืมเงินลงทุนทำการเกษตรจึงลดลง จากเหตุผลที่ยกมาข้างต้นสะท้อนปัญหาทางการประกอบอาชีพในการเกษตรว่ายังขาดปัจจัยเรื่องทุนในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร หากมองในมุมกลับกัน คือหากรายได้ต่อหัวครัวเรือนเกษตรลดลงนั้นหมายถึงหนี้สินด้านการเกษตรจะเพิ่มขึ้น เพราะการทำการเกษตรต้องใช้ทุนค่อนข้างมาก ดังนั้นการกู้ยืมเงินจึงเป็นทางออกสำคัญหากรายได้ของครัวเรือนไม่เพียงพอ แต่เมื่อรายได้เพิ่มขึ้นหนี้สินด้านการเกษตรจะลดลง

3) อาชีพทำนา เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทำนาจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรมากกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตร 1,837.3% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 สอดคล้องกับงานวิจัยของพระคมสัน เจริญวงศ์ (2554) ได้อธิบายเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรโดยตรง ว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้น้อย มีค่าใช้จ่ายในการลงทุนทำการเกษตรสูง มีความเสี่ยงสูงในการทำการเกษตรจากภัยธรรมชาติ เช่น แล้ง น้ำท่วม ศัตรูพืช เป็นต้น มีผลต่อโอกาสการเป็นหนี้สินของครัวเรือนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการทำนาซึ่งต้องพึ่งพาน้ำมากกว่าพืชชนิดอื่น ๆ ความเสี่ยงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อรายได้โดยตรง หากรายได้ไม่เพียงพอในการลงทุนปีต่อไปย่อมมีการกู้ยืมเพิ่มเติม ดังนั้นจึงส่งผลให้มูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรเพิ่มขึ้น

4) อาชีพการเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากการทำนา เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครั้วเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากการทำนาจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับครั้วเรือนนอกภาคเกษตร 1,926.3% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 การประกอบอาชีพเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากการทำนาล้วนมีปัจจัยต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้น สาเหตุการมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรที่เพิ่มขึ้นจึงมีความคล้ายคลึงกัน

5) เงินรับโอนในรอบปี เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ หากครั้วเรือนมีมูลค่าเงินรับโอนในรอบปีเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรของครั้วเรือนจะเพิ่มขึ้นเช่นกันที่ 0.110% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครั้วเรือนที่ทำนาหากมีมูลค่าเงินรับโอนในรอบปีเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรจะเพิ่ม 0.087% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครั้วเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาได้ผลในการทำนองเดียวกันเมื่อมูลค่าเงินรับโอนในรอบปีเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรจะเพิ่มขึ้น 0.155% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครั้วเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดเมื่อมูลค่าเงินรับโอนเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรจะเพิ่ม 0.105% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ส่วนครั้วเรือนนอกภาคเกษตรไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จะเห็นได้ว่าตัวแปรเงินรับโอนในรอบปีส่งผลทางบวกต่อการเป็นหนี้สินด้านการเกษตร การรับเงินโอนสะท้อนความยากจนของครั้วเรือนเนื่องจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรมีรายได้ที่ต่ำและค่อนข้างผันผวน การมีรายได้ที่มีไม่เพียงพอจะส่งผลให้กระทบครั้วเรือนต้องกู้ยืมเงินมาใช้ตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เพราะรายได้ที่มีไม่ครอบคลุมต่อการใช้จ่ายเมื่อครั้วเรือนมีหนี้สิน ทางออกสำคัญคือสมาชิกในครั้วเรือนต้องดิ้นรนออกหางานทำและส่งเงินกลับบ้านเกิดเพื่อใช้จ่ายและชำระหนี้ หรืออีกประการหนึ่ง คือ หากมีสมาชิกในครั้วเรือนไปทำงานต่างถิ่น การมีรายได้ประจำเป็นการสร้างเครดิตในการกู้ยืมเงินได้เช่นกัน จึงอาจเป็นไปได้ว่าครั้วเรือนที่ได้รับเงินโอนจะกู้ยืมเพิ่มเติม เนื่องจากมีรายได้ประจำเพียงพอที่จะชำระหนี้ตัวเอง

6) ค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคต่อปี เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครั้วเรือนที่ทำนาหากมีมูลค่าค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคต่อปีเพิ่มขึ้น 1% จะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรเพิ่มขึ้น 0.480% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ครั้วเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาจะมีหนี้สินด้านการเกษตรเพิ่มขึ้น 1.197% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครั้วเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรเพิ่มขึ้น 0.843% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ส่วนครั้วเรือนนอกภาคเกษตรได้ผลที่แตกต่างออกไปมูลค่าหนี้สินรวมจะลดลงถึง 19.149% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 จากผลการประมาณค่าดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของนิโลบล นวลอินทร์ (2550), พระคมสัน เจริญวงศ์ (2554) และสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) เนื่องจากค่าใช้จ่ายส่วนนี้เป็นส่วนที่จำเป็นมากต่อการดำรงชีวิต เพราะนั่นหมายถึงค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวัน และสาธารณูปโภค จึงมีความเป็นไปได้ว่าครั้วเรือนที่มีค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคมาก ย่อมส่งผลให้มีภาระหนี้สินของครั้วเรือนมาก

ตามไปด้วย รวมทั้งหนี้สินด้านการเกษตร เพราะการเกษตรต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก หากครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคสูง ทุนที่ใช้ในการลงทุนทำการเกษตรจะต่ำลง จึงมีการกู้ยืมเพื่อการเกษตรเพิ่มมากขึ้น แต่สำหรับครัวเรือนนอกภาคเกษตรการเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายด้านอุปโภคบริโภคส่งผลทางลบต่อหนี้สินด้านการเกษตร เนื่องจากครัวเรือนดังกล่าวไม่ได้มีรายได้จากการทำการเกษตรโดยตรง แม้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจึงไม่จำเป็นต้องกู้ยืมเงินแต่อย่างใด

7) ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุด เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ครัวเรือนที่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครัวเรือนทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 852.1% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เช่นเดียวกับครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 1,362.0% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 1,096.7% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

8) ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 2 เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ครัวเรือนที่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 2 จะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครัวเรือนทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 560.2% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เช่นเดียวกับครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 2 จะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 847.4% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 2 จะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 646.3% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

9) ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3 เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนที่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3 จะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครัวเรือนทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 326.4% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เช่นเดียวกับครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3 จะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 350.9% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3 จะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 383.4% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

10) ครั้วเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 4 เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครั้วเรือนที่ทำนา หากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 4 จะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครั้วเรือน ทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 91.3% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 เช่นเดียวกับ ครั้วเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาที่อยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 4 จะมีมูลค่าหนี้สินด้าน การเกษตรน้อยกว่าครั้วเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 146.9% ด้วย ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ครั้วเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 4 จะมีมูลค่า หนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครั้วเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 110.3% ด้วย ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

จากผลการประมาณค่าการแบ่งกลุ่มที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมด พบว่าได้ผลการประมาณค่า ในทิศทางเดียวกัน คือ ครั้วเรือนเกษตรที่ทำการเกษตรน้อยจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่า ครั้วเรือนเกษตรที่ทำการเกษตรมากที่สุด โดยสัดส่วนลดหลั่นกันไปตามจำนวนที่ดิน ยังมีที่ดินทำ การเกษตรมากหนี้สินจะยิ่งสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนกว่า การประกอบอาชีพทางการเกษตรไม่ว่า จะเป็นการทำนา หรือเกษตรอื่น ๆ เป็นธุรกิจที่ต้องใช้เงินทุนมาก เนื่องจากมีภาระค่าใช้จ่ายทุก ขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นการซื้อเมล็ดพันธุ์ การเตรียมที่ดินหรือการไถพรวน การจ้างคนทำงาน และการ ซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งค่าเช่าที่ดินในการทำการเกษตร เป็นต้น และเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มี เงินทุนสำรองสะสมที่เก็บไว้ใช้ปีถัดไป จึงจำเป็นต้องหาช่องทางในการส่งเสริมการลงทุนในปีต่อ ๆ ไป

4.2.3 หนี้สินด้านการอุปโภคบริโภค

ตารางที่ 4.5 ผลการประมาณค่าโทบิทหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภค

ตัวแปรอิสระ		ตัวอย่างทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำ	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
		32,321	นา 6,930	ทำนา 6,475	13,405	18,916
		ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน
Male	เพศชาย	-0.508***	-0.558*	-0.861**	-0.712***	-0.318
		-3.13	-1.7	-2.33	-2.89	-1.46
Age	อายุหัวหน้าครัวเรือน	-0.078***	-0.062***	-0.088***	-0.072***	-0.082***
		-11.83	-4.42	-6.09	-7.16	-9.22
Married	สถานภาพสมรส	1.974***	1.882***	1.468***	1.615***	2.104***
		10.62	4.59	3.23	5.3	8.72
Bachelor	การมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรี	-1.035***	1.638***	-0.006	0.741**	-1.612***
	ขึ้นไป	-5.1	3.13	-0.01	2.1	-6.26
lnIncome_head	Natural logarithm รายได้ต่อหัว	-0.071	0.943***	0.145	0.426***	-0.809***
	ของครัวเรือน	-0.75	4.82	0.93	3.51	-5.36
Work	สัดส่วนสมาชิกที่ทำงาน	-1.016***	-3.433***	-1.349*	-2.198***	0.551
		-3.18	-5.36	-1.87	-4.64	1.24
Farmrice	อาชีพทำนา	2.432***				
		5.93				

		ตัวอย่างทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำ	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
ตัวแปรอิสระ		ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน
Otherfarm	อาชีพการเกษตรอื่น ๆ	1.555***				
	นอกเหนือจากการทำนา	4.4				
Central	ภาคกลาง	-0.491**	0.344	-2.844***	-2.311***	0.143
		-2.15	0.25	-6.2	-6	0.48
North	ภาคเหนือ	-0.367	-0.689	-0.706	-1.695***	1.206***
		-1.4	-0.51	-1.62	-4.93	3.13
Northeast	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	4.657***	6.996***	3.941***	4.792***	3.832***
		18.63	5.25	9.4	15.82	10.38
Rural	นอกเขตเทศบาล	4.345***	4.621***	4.129***	4.457***	4.375***
		27.38	13.88	10.57	17.49	21.02
lnAsset	Natural logarithm สินทรัพย์	-0.266***	-0.661***	-1.047***	-0.851***	-0.204***
	ทั้งหมด	-4.75	-3.67	-5.63	-6.61	-2.93
lnMoneyTF	Natural logarithm เงินรับโอนใน	0.030	-0.085***	0.040	-0.022	0.121***
	รอบปี	1.53	-2.83	1	-0.91	3.75
lnConsump	Natural logarithm ค่าใช้จ่าย	5.914***	3.347***	6.250***	4.706***	7.202***
	อุปโภคบริโภคของครัวเรือนต่อปี	43.45	13.96	21.98	26.01	35.38

		ตัวอย่างทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำ	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
ตัวแปรอิสระ		32,321	นา 6,930	ทำนา 6,475	13,405	18,916
		ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน
lnFood	Natural logarithm ค่าใช้จ่าย อาหารและเครื่องตีต่อปี	-0.340**	0.067	-0.486	-0.013	-0.916***
		-2.52	0.35	-1.14	-0.08	-4.59
Agri_land	Natural logarithm ที่ดินที่ทำ การเกษตรทั้งหมด	-0.692***				-3.663
		-5.15				-0.74
Q1	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยที่สุด	0.050	1.420**	0.138	1.062**	
		0.12	2.24	0.17	2.1	
Q2	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยอันดับที่ 2		0.586	-0.012	0.284	
			0.93	-0.01	0.58	
Q3	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยอันดับที่ 3		0.999*	-0.713	1.037**	
			1.65	-0.91	2.25	
Q4	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยอันดับที่ 4	-0.510*	0.132	0.451	0.670*	
		-1.67	0.26	0.69	1.66	
AgriQ1	ครัวเรือนที่มีที่ดิน ทำการเกษตรน้อยที่สุด		-1.746***	2.001**	0.123	
			-2.8	2.37	0.25	
AgriQ2	ครัวเรือนที่มีที่ดิน ทำการเกษตรน้อย อันดับที่ 2		-1.321**	1.021	-0.662	
			-2.15	1.18	-1.37	
AgriQ3	ครัวเรือนที่มีที่ดิน		-1.649***	1.085	-0.837*	

		ตัวอย่างทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำ	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
ตัวแปรอิสระ		32,321	นา 6,930	ทำนา 6,475	13,405	18,916
		ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน
AgriQ4	ทำการเกษตรน้อย อันดับที่ 3		-2.86	1.43	-1.9	
	ครัวเรือนที่มีที่ดิน		-0.475	0.601	-0.109	
	ทำการเกษตรน้อย อันดับที่ 4		-0.98	0.96	-0.29	
con	ค่าคงที่	-60.807***	-38.967***	-52.294***	-45.119***	-65.294***
		-33.56	-10.04	-10.75	-16.28	-26.17

กลุ่มตัวอย่าง	รายละเอียด			
ตัวอย่างทั้งหมด	Number of obs.	32,321	LR chi2(19)	5083.94
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-62046.355
	Pseudo R2	0.0394		
	19,648	left-censored observations at Debt3 <= 0		
	12,673	uncensored observations		
	0	right-censored observations		
เกษตรทำนา	Number of obs.	6,930	LR chi2(22)	1294.49
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-14219.306
	Pseudo R2	0.0435		
	3,867	left-censored observations at Debt3 <= 0		
	3,063	uncensored observations		

กลุ่มตัวอย่าง	รายละเอียด			
	0	right-censored observations		
เกษตรกรอื่น ๆ	Number of obs.	6,475	LR chi2(22)	1123.69
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-12533.087
	Pseudo R2	0.0429		
	3,851	left-censored observations at Debt3 <= 0		
	2,624	uncensored observations		
	0	right-censored observations		
ภาคเกษตร	Number of obs.	13,405	LR chi2(22)	2328.58
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-26818.214
	Pseudo R2	0.0416		
	7,718	left-censored observations at Debt3 <= 0		
	5,687	uncensored observations		
	0	right-censored observations		
นอกภาคเกษตร	Number of obs.	18,916	LR chi2(15)	2983.94
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-35034.521
	Pseudo R2	0.0408		
	11,930	left-censored observations at Debt3 <= 0		
	6,986	uncensored observations		
	0	right-censored observations		

หนี้ประเภทต่อมาคือหนี้ด้านการอุปโภคบริโภค จากค่าเฉลี่ยพบว่าหนี้ที่มีสัดส่วนมากที่สุด คือ หนี้ด้านการอุปโภคบริโภค ดังนั้น หนี้ประเภทนี้จึงมีความน่าสนใจว่า คริวเรือนลักษณะใดเช่นใดมีผลต่อการเพิ่มขึ้นของหนี้สินด้านการอุปโภคและบริโภค จากผลการประมาณค่าจากแบบจำลองโทบิทที่มีการถ่วงน้ำหนัก อธิบายตัวแปรที่มีความสำคัญกับหนี้สินประเภทนี้ ได้ดังต่อไปนี้

1) สัดส่วนสมาชิกที่ทำงาน โดยสัดส่วนนี้แสดงถึงภาวะพึ่งพิงที่คริวเรือนมี เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ คริวเรือนทุกสายอาชีพเมื่อมีสัดส่วนสมาชิกที่ทำงานเพิ่มขึ้น 1% จะส่งผลให้มูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคของคริวเรือนลดลง 101.6% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 คริวเรือนที่ทำนาเมื่อมีสัดส่วนสมาชิกที่ทำงานเพิ่มขึ้น 1% จะส่งผลให้มูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคของคริวเรือนลดลงมากถึง 343.3% หรือลดลงกว่า 3 เท่าตัว ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 คริวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาเมื่อมีสัดส่วนสมาชิกที่ทำงานเพิ่มขึ้น 1% จะส่งผลให้มูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคของคริวเรือนลดลงมากถึง 134.9% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 และคริวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดเมื่อมีสัดส่วนสมาชิกที่ทำงานเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคจะลดลง 219.8% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 จะเห็นได้ว่าการมีสมาชิกที่ทำงานมากขึ้นส่งผลต่อหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคอย่างมาก และส่งผลในทิศทางที่ลดลง เพราะนั่นหมายถึง ศักยภาพในการทำงานของคริวเรือน สามารถจุนเจือและแบ่งเบาภาระครอบครัวได้ อีกทั้งมีส่วนช่วยในการชำระหนี้ได้รวดเร็วขึ้น อย่างไรก็ตามผลการประมาณค่ามีความขัดแย้งกับงานวิจัยของวิทยา เจริญพันธุ์และคณะ (2551) และงานวิจัยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) ซึ่งได้ให้เหตุผลว่าการมีสมาชิกในวัยทำงานเพิ่มขึ้น ภาระค่าใช้จ่ายในคริวเรือนย่อมเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน และวัยทำงาน เป็นวัยที่กำลังสร้างเนื้อสร้างตัว จึงมีความต้องการด้านเงินทุนค่อนข้างสูง อีกทั้งการมีหน้าที่การงานแล้วย่อมเป็นการสร้างเครดิตในการกู้ยืมได้มากกว่า ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าจะมีการกู้ยืมเพิ่มมากขึ้นนั่นเอง

2) อาชีพทำนา สำหรับตัวแปรทางด้านอาชีพทำนาจะวิเคราะห์เฉพาะในกลุ่มตัวอย่างทุกคริวเรือนเท่านั้น และใช้คริวเรือนนอกภาคเกษตรเป็นกลุ่มอ้างอิง เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ คริวเรือนที่มีการประกอบอาชีพทำนาจะมีหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคมากกว่าคริวเรือนนอกภาคเกษตร 243.2% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระคมสัน เจริญวงศ์ (2554) โดยอธิบายว่าอาชีพเกษตรกร เป็นอาชีพที่มีรายได้น้อย มีค่าใช้จ่ายในการลงทุนทำการเกษตรสูง มีความเสี่ยงสูงในการทำการเกษตรจากภัยธรรมชาติ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อรายได้ของชาวนา เมื่อรายได้ชาวนาลดลงความไม่เพียงพอทางด้านรายได้ย่อมส่งผลกระทบต่อทุก ๆ ด้านในการดำรงชีวิต ดังนั้น คริวเรือนที่มีอาชีพเกษตรทำนาจึงมีภาระหนี้สินรวมทั้งหมดมากกว่าคริวเรือนที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกภาคเกษตร

3) อาชีพการเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากทำนา สำหรับตัวแปรทางด้านอาชีพเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากทำนาจะวิเคราะห์เฉพาะในกลุ่มตัวอย่างทุกครัวเรือนเท่านั้น และใช้ครัวเรือนนอกภาคเกษตรเป็นกลุ่มอ้างอิง เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ครัวเรือนที่มีการประกอบอาชีพเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากทำนา จะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคมากกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตร 155.5% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 การประกอบอาชีพเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากการทำนา ล้วนมีปัจจัยต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสภาพดินฟ้าอากาศที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตโดยตรงและผลผลิตย่อมส่งผลกระทบต่อรายได้ที่ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ดังนั้น หลักการและเหตุผลจึงมีความใกล้เคียงกันกับปัจจัยของครัวเรือนอาชีพทำนา

4) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนทุกสายอาชีพที่อาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคมากกว่าครัวเรือนภาคใต้ 465.7% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนที่ทำนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคมากกว่าครัวเรือนที่ทำนาในภาคใต้ 699.6% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาก็เช่นเดียวกันหากอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคมากกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาที่อาศัยในภาคใต้ 394.1% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนในภาคเกษตรหากอาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคมากกว่าครัวเรือนภาคเกษตรที่อยู่ในภาคใต้ 479.2% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 สำหรับครัวเรือนนอกภาคเกษตรที่อาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคมากกว่าครัวเรือนอาชีพนอกภาคเกษตรในภาคใต้ 383.2% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

5) นอกเขตเทศบาล เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนในทุกสายอาชีพที่อยู่นอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคมากกว่าครัวเรือนในเขตเทศบาล 434.5% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนที่ทำนาที่อาศัยนอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคมากกว่าครัวเรือนที่ทำนาที่อาศัยในเขตเทศบาล 462.1% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เช่นเดียวกับครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคมากกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล 412.9% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนเกษตรที่อยู่นอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคมากกว่าครัวเรือนเกษตรที่อยู่ในเขตเทศบาล 445.7% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ส่วนครัวเรือนนอกภาคเกษตรเมื่ออาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคมากกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล 437.5% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ซึ่งผลการประมาณค่าสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) โดยให้เหตุผลว่า

เมื่อมีการควบคุมปัจจัยอื่นคงที่ ซึ่งแน่นอนว่าในเขตเทศบาลมีความเจริญมากกว่านอกเขตเทศบาล ที่มาของรายได้และช่องทางทำมาหากินมีให้เลือกมากกว่า ดังนั้น หนี้สินจึงมักจะมีย่อยกว่า

6) ค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคต่อปี สำหรับปัจจัยนี้ทุกครัวเรือนได้ผลการประมาณค่าในทิศทางเดียวกัน คือ หากมีค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคต่อปีเพิ่มขึ้น 1% ครัวเรือนจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้นเช่นกัน ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้ เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนทุกครัวเรือนทุกสายอาชีพหากมีมูลค่าค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคต่อปีเพิ่มขึ้น 1% จะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้น 5.914% ครัวเรือนเกษตรทำนาหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้นที่ 3.347% ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาจะมีหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้น 6.250% และครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้น 4.706% ส่วนครัวเรือนนอกภาคเกษตรมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคจะเพิ่มขึ้นที่ 7.202% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ทุกกลุ่มตัวอย่าง จากผลการประมาณค่าดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิโบล นวลอินทร์ (2550), พระคมสัน เจริญวงศ์ (2554) และสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) ซึ่งทั้งหมดได้กล่าวถึงค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นของครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภคมีสัดส่วนมากที่สุด เนื่องจากค่าใช้จ่ายส่วนนี้ เป็นส่วนที่จำเป็นมากต่อการดำรงชีวิต เพราะนั่นหมายถึงค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวัน และสาธารณูปโภคซึ่งสอดคล้องกันกับประเภทของหนี้สิน ดังนั้นครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคมาก ย่อมส่งผลให้มีภาระหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคของครัวเรือนมากตามไปด้วย

7) ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุด เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ครัวเรือนที่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดจะมีมูลค่าหนี้สินด้านอุปโภคบริโภคน้อยกว่าครัวเรือนทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 174.6% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 แต่ในทางกลับกันครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุดจะมีมูลค่าหนี้สินด้านอุปโภคบริโภคมากกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 200.1% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

8) ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 2 เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ครัวเรือนที่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 2 จะมีมูลค่าหนี้สินด้านอุปโภคบริโภคน้อยกว่าครัวเรือนทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 132.1% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

9) ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3 เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนที่ทำนาหากอยู่ในกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3 จะมีมูลค่าหนี้สินด้านอุปโภคบริโภคน้อยกว่าครัวเรือนทำนากลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 164.9% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เช่นเดียวกับครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3 จะมีมูลค่าหนี้สินด้าน

อุปโภคบริโภคน้อยกว่าครัวเรือนภาคเกษตรกลุ่มที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุด 83.7% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90

จากผลการประมาณค่าการแบ่งกลุ่มที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมด พบว่าโดยส่วนใหญ่ยังคงได้ผลการประมาณค่าในทิศทางเดียวกัน คือ ครัวเรือนเกษตรที่ทำการเกษตรน้อยมักจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคน้อยกว่าครัวเรือนที่ทำการเกษตรในพื้นที่มากที่ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นเช่นกัน

4.2.4 หนี้สินอื่น ๆ

(คือ หนี้เกี่ยวกับบ้านและที่ดิน, หนี้ด้านการศึกษา, หนี้ด้านธุรกิจ, อื่น ๆ)

ตารางที่ 4.6 ผลการประมาณค่าโทบิทหนี้สินอื่น ๆ

ตัวแปรอิสระ		ตัวอย่างทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำ	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
		32,321	นา 6,930	ทำนา 6,475	13,405	18,916
		ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน
Male	เพศชาย	-0.802**	0.762	-1.328	-0.264	-1.292***
		-2.36	0.89	-1.38	-0.41	-3.22
Age	อายุหัวหน้าครัวเรือน	-0.105***	-0.159***	-0.114***	-0.126***	-0.100***
		-7.46 0	-4.28	-3.04	-4.81	-5.95
Married	สถานภาพสมรส	2.807***	2.135*	5.267***	3.630***	2.691***
		6.92	1.89	4.06	4.24	5.84
Bachelor	การมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรี	1.381***	3.177***	5.622***	4.653***	0.360
	ขึ้นไป	3.61	2.71	5.43	6	0.82
lnIncome_head	Natural logarithm รายได้ต่อหัว	0.791***	0.354	1.137***	0.650**	0.711***
	ของครัวเรือน	4.02	0.88	2.73	2.29	2.59
Work	สัดส่วนสมาชิกที่ทำงาน	1.100	-0.610	2.361	0.960	1.068
		1.63	-0.36	1.28	0.77	1.31
Farmrice	อาชีพทำนา	-2.281**				

		ตัวอย่างทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำ	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
ตัวแปรอิสระ		ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน
		-2.46				
Otherfarm	อาชีพการเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากการทำนา	-5.552***				
Central	ภาคกลาง	1.463***	-11.304***	-6.758***	-4.575***	4.138***
		3.15	-4.27	-5.69	-4.84	7.35
North	ภาคเหนือ	0.444***	-11.388***	0.039	-1.204	2.683***
		0.83	-4.51	0.04	-1.46	3.83
Northeast	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	1.757***	-7.782***	0.529	1.771**	3.142***
		3.38	-3.15	0.5	2.41	4.57
Rural	นอกเขตเทศบาล	7.061***	12.795***	9.643***	11.595***	5.057***
		21.7	14.09	9.88	17.32	13.4
lnAsset	Natural logarithm สินทรัพย์ ทั้งหมด	2.694***	0.842*	2.231***	1.375***	3.177***
		18.22	1.78	4.51	4.03	18.44
lnMoneyTF	Natural logarithm เงินรับโอนใน รอบปี	0.072*	0.119	0.246**	0.235***	-0.032
		1.71	1.49	2.41	3.72	-0.55
lnConsump	Natural logarithm ค่าใช้จ่าย อุปโภคบริโภคของครัวเรือนต่อปี	4.185***	4.912***	5.642***	5.100***	3.120***
		14.49	7.97	7.97	10.89	8.4

		ตัวอย่างทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำ	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
ตัวแปรอิสระ		32,321	นา 6,930	ทำนา 6,475	13,405	18,916
		ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน
lnFood	Natural logarithm ค่าใช้จ่าย อาหารและเครื่องดื่มต่อปี	1.711***	1.936**	3.188***	2.652***	1.416***
		4.84	2.25	2.94	3.73	3.45
Agri_land	Natural logarithm ที่ดินที่ทำ การเกษตรทั้งหมด	-0.646**				-1.906
		-2.16				-0.25
Q1	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยที่สุด	2.098**	1.805	3.762*	3.081**	
		2.31	1.15	1.71	2.41	
Q2	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยอันดับที่ 2		-0.790	3.509	2.114*	
			-0.5	1.57	1.69	
Q3	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยอันดับที่ 3		-1.506	1.537	1.843	
			-0.99	0.77	1.58	
Q4	ครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินทำ การเกษตร น้อยอันดับที่ 4	0.793	-1.373	3.730**	1.557	
		1.15	-1.07	2.27	1.53	
AgriQ1	ครัวเรือนที่มีที่ดิน ทำการเกษตรน้อยที่สุด		-2.264	3.277	-0.448	
			-1.48	1.48	-0.37	
AgriQ2	ครัวเรือนที่มีที่ดิน ทำการเกษตรน้อย อันดับที่ 2		0.328	4.763**	0.196	
			0.22	2.18	0.16	
AgriQ3	ครัวเรือนที่มีที่ดิน		-0.256	2.972	-0.722	

		ตัวอย่างทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำ	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
ตัวแปรอิสระ		32,321	นา 6,930	ทำนา 6,475	13,405	18,916
		ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน	ครัวเรือน
AgriQ4	ทำการเกษตรน้อย อันดับที่ 3		-0.18	1.57	-0.66	
	ครัวเรือนที่มีที่ดิน		-0.166	0.429	-0.322	
	ทำการเกษตรน้อย อันดับที่ 4		-0.14	0.27	-0.34	
con	ค่าคงที่	-129.083***	-104.146***	-174.363***	-140.252***	-117.104***
		-29.82	-9.01	-13.14	-15.9	-23.91

กลุ่มตัวอย่าง	รายละเอียด			
ตัวอย่างทั้งหมด	Number of obs.	32,321	LR chi2(19)	3580.44
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-31853.932
	Pseudo R2	0.0532		
	27,176	left-censored observations at Debt4 <= 0		
	5,145	uncensored observations		
	0	right-censored observations		
	เกษตรทำนา	Number of obs.	6,930	LR chi2(22)
Prob > chi2		0.0000	Log likelihood	-5765.2667
Pseudo R2		0.0476		
6,027		left-censored observations at Debt4 <= 0		
903		uncensored observations		

กลุ่มตัวอย่าง	รายละเอียด			
	0	right-censored observations		
เกษตรอื่น ๆ	Number of obs.	6,475	LR chi2(22)	664.90
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-4988.2588
	Pseudo R2	0.0625		
	5,697	left-censored observations at Debt4 <= 0		
	778	uncensored observations		
	0	right-censored observations		
ภาคเกษตร	Number of obs.	13,405	LR chi2(22)	1119.20
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-10819.231
	Pseudo R2	0.0492		
	11,724	left-censored observations at Debt4 <= 0		
	1,681	uncensored observations		
	0	right-censored observations		
นอกภาคเกษตร	Number of obs.	18,916	LR chi2(15)	2314.41
	Prob > chi2	0.0000	Log likelihood	-20933.267
	Pseudo R2	0.0524		
	15,452	left-censored observations at Debt4 <= 0		
	3,464	uncensored observations		
	0	right-censored observations		

หนี้ประเภทต่อมาคือหนี้สินอื่น ๆ คือ หนี้เกี่ยวกับบ้านและที่ดิน, หนี้ด้านการศึกษา, หนี้ด้านธุรกิจ, อื่น ๆ นอกเหนือจากวัตถุประสงค์หนี้ด้านการเกษตรที่ผู้วิจัยให้ความสนใจ และหนี้ด้านการอุปโภคบริโภคที่มีสัดส่วนมากที่สุดแล้ว หนี้สินอื่น ๆ จิปาถะ ครั้วเรือนลักษณะใดเช่นใดมีผลต่อการเพิ่มขึ้นของหนี้สินด้านอื่น ๆ เพื่อทราบลักษณะครั้วเรือนที่มีผลต่อการเป็นหนี้ได้ชัดเจนมากขึ้น จากผลการประมาณค่าจากแบบจำลองโทบิตที่มีการถ่วงน้ำหนัก อธิบายตัวแปรที่มีความสำคัญกับหนี้สินประเภทนี้ ได้ดังต่อไปนี้

1) การมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ สำหรับกลุ่มตัวอย่างทุกครั้วเรือนทุกสายอาชีพ หากครั้วเรือนดังกล่าวมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปจะมีหนี้สินอื่น ๆ มากกว่า 138.1% เมื่อเปรียบเทียบกับครั้วเรือนที่ไม่มีสมาชิกจบปริญญาตรี ครั้วเรือนที่ทำนาหากมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปจะมีหนี้สินอื่น ๆ มากกว่าครั้วเรือนทำนาที่ไม่มีสมาชิกจบปริญญาตรี 317.7% ครั้วเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาหากมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปจะมีหนี้สินอื่น ๆ มากกว่าครั้วเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาที่ไม่มีสมาชิกจบปริญญาตรี 562.2% และครั้วเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดหากมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปจะมีหนี้สินอื่น ๆ มากกว่าครั้วเรือนในภาคเกษตรที่ไม่มีสมาชิกจบปริญญาตรี 465.3% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ทุกกลุ่มตัวอย่างเนื่องจากหนี้สินอื่น ๆ ประกอบไปด้วยหนี้เกี่ยวกับบ้านและที่ดิน, หนี้ด้านการศึกษา, หนี้ด้านธุรกิจ, อื่น ๆ ซึ่งตัวแปรการสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับหนี้สินด้านการศึกษา เพราะบางครั้วเรือนอาจมีการกู้ยืมเพื่อส่งเสียสมาชิกในครั้วเรือนให้รำเรียนในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าเมื่อจบการศึกษาหนี้สินอาจจะยังชำระไม่หมดหรือมีเพิ่มขึ้นหากเรียนสูงขึ้น และอีกนัยหนึ่งอาจเป็นเรื่องของการเข้าถึงแหล่งสินเชื่อ การมีสมาชิกที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไปจะช่วยให้ครั้วเรือนมีศักยภาพในการเข้าถึงแหล่งสินเชื่อ และมีเครดิตที่ดีกว่า จึงมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคมากกว่านั่นเอง ซึ่งผลการประมาณค่านี้มีส่วนคล้ายกับงานวิจัยของนิโกลาส นวลอินทร์ (2550) และงานวิจัยของวิทยา เจียรพันธุ์และคณะ(2551) จากงานวิจัยที่ยกมากล่าวถึงการที่หัวหน้าครั้วเรือนที่มีการศึกษาที่สูงกว่าจะมีมูลค่าหนี้สินมากกว่า โดยให้เหตุผลว่า หัวหน้าครั้วเรือนที่จบการศึกษาสูงมีความเชื่อมั่นว่าสามารถใช้ความรู้และศักยภาพของตนเองที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้กับการ ประกอบอาชีพ มีความกล้าได้กล้าเสียและกล้าเสี่ยงที่จะกู้ยืมเงินไปประกอบอาชีพมากกว่ากลุ่มที่สำเร็จการศึกษาต่ำกว่านั่นเอง

2) รายได้ต่อหัวของครั้วเรือน เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ครั้วเรือนโดยเฉลี่ยเมื่อรายได้ต่อหัวของครั้วเรือนเพิ่มขึ้น 1% หนี้สินอื่น ๆ จะเพิ่มขึ้น 0.791% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 สำหรับครั้วเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาเมื่อรายได้ต่อหัวของครั้วเรือนเพิ่มขึ้น 1% หนี้สินอื่น ๆ จะเพิ่มขึ้น 1.137% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เช่นเดียวกับครั้วเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดเมื่อรายได้ต่อ

หัวของคร่าวเรือเพิ่มขึ้น 1% หนี้สินอื่น ๆ จะเพิ่มขึ้น 0.650% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 คร่าวเรือนอกภาคเกษตรเมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ สำหรับคร่าวเรือนอกภาคเกษตรเมื่อรายได้ต่อหัวของคร่าวเรือเพิ่มขึ้น 1% หนี้สินอื่น ๆ จะเพิ่มขึ้น 0.711% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 จากผลการประมาณค่ามีความขัดแย้งกับงานวิจัยของวิทยา เจียรพันธุ์และคณะ (2551) และสำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2555) ซึ่งกล่าวว่าการที่คร่าวเรือมีรายได้สูงจะส่งผลให้เพิ่มศักยภาพในการชำระหนี้ได้ดีขึ้น และสามารถปลดหนี้ได้รวดเร็วกว่า แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยดังกล่าวได้วิเคราะห์หนี้สินรวมของคร่าวเรือเกษตร สำหรับสมการนี้ได้วิเคราะห์หนี้สินอื่น ๆ อันได้แก่ หนี้เกี่ยวกับบ้านและที่ดิน หนี้ด้านการศึกษา หนี้ด้านธุรกิจ และอื่น ๆ จิปาถะ สำหรับคร่าวเรือที่มีรายได้ต่อหัวของคร่าวเรือเพิ่มขึ้น การยกระดับความเป็นอยู่ หรือการวางแผนอนาคตย่อมเกิดขึ้น การมีรายได้เพิ่มคร่าวเรือย่อมต้องการขยายที่อยู่อาศัย และที่สำคัญอย่างยิ่งในยุคสมัยปัจจุบันสถาบันครอบครัวให้การสนับสนุนในด้านการศึกษา เมื่อรายได้ต่อหัวคร่าวเรือสูงขึ้น การลงทุนด้านการศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นในปัจจุบัน และสำหรับการต่อยอดธุรกิจก็เช่นเดียวกัน ดังนั้น เมื่อรายได้ต่อหัวของคร่าวเรือสูงขึ้น จึงส่งผลให้มูลค่าหนี้สินอื่น ๆ ของคร่าวเรือเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน

3) อาชีพทำนา เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ คร่าวเรือที่มีการประกอบอาชีพการเกษตรทำนาจะมีมูลค่าหนี้สินอื่น ๆ น้อยกว่าคร่าวเรือนอกภาคเกษตร 228.1% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ซึ่งผลการประมาณค่าขัดแย้งกับทุกสมการที่วิเคราะห์ คือคร่าวเรือประกอบอาชีพการเกษตรทำนาจะมีการกู้ยืมหนี้สินอื่น ๆ อันได้แก่ หนี้เกี่ยวกับบ้านและที่ดิน หนี้ด้านการศึกษา หนี้ด้านธุรกิจและอื่น ๆ น้อยกว่าคร่าวเรือที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร จากผลการประมาณค่าสมการที่ผ่านมาอาชีพทำนามีความสัมพันธ์ทางบวกกับหนี้สินทุกประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมการหนี้สินด้านการเกษตรอธิบายได้ว่า หนี้สินที่คร่าวเรือที่ทำนากู้ยืมส่วนมากคือ หนี้ด้านการเกษตรและหนี้ด้านการอุปโภคบริโภค แต่หนี้สินอื่น ๆ มีปริมาณการกู้ยืมที่น้อยกว่า สะท้อนให้เห็นว่าอาชีพทางการเกษตรไม่ได้ให้ความสำคัญกับการกู้ยืมที่นอกเหนือจากการประกอบอาชีพ หรือที่นอกเหนือจากด้านอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในคร่าวเรือเพียงเท่านั้น

4) อาชีพการเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากการทำนา เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ คร่าวเรือที่ประกอบอาชีพการเกษตรอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากการทำนาจะมีมูลค่าหนี้สินอื่น ๆ น้อยกว่าคร่าวเรือนอกภาคเกษตร 555.2% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ซึ่งผลการประมาณค่าที่ได้นั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกับอาชีพทำนา

5) นอกเขตเทศบาล เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่คร่าวเรือในทุกสายอาชีพที่อยู่นอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินอื่น ๆ มากกว่าคร่าวเรือในเขตเทศบาล 706.1% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 คร่าวเรือที่ทำนาที่อาศัยนอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินอื่น ๆ มากกว่าคร่าวเรือที่ทำนาที่อาศัยใน

เขตเทศบาล 1,279.5% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เช่นเดียวกับครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินอื่น ๆ มากกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล 964.3% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนเกษตรที่อยู่นอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินอื่น ๆ มากกว่าครัวเรือนเกษตรที่อยู่ในเขตเทศบาล 1,159.5% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ส่วนครัวเรือนนอกภาคเกษตรเมื่ออาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลจะมีมูลค่าหนี้สินอื่น ๆ มากกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล 505.7% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ซึ่งผลการประมาณค่าสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) โดยให้เหตุผลว่าเมื่อมีการควบคุมปัจจัยอื่นคงที่ ซึ่งแน่นอนว่าในเขตเทศบาลมีความเจริญมากกว่านอกเขตเทศบาลที่มาของรายได้และช่องทางทำมาหากินมีให้เลือกมากกว่า ดังนั้น หนี้สินจึงมักจะมีน้อยกว่า

6) สินทรัพย์ทั้งหมด ได้ผลการประมาณค่าไปในทิศทางเดียวกันทุกกลุ่มตัวอย่าง เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ สำหรับทุกครัวเรือนเมื่อมีมูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมดที่ครอบครองเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินอื่น ๆ จะเพิ่มขึ้น 2.694% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนที่ทำนาจะมีมูลค่าหนี้สินอื่น ๆ เพิ่มขึ้น 0.842% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาก็เช่นเดียวกันเมื่อมีมูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมดที่ครอบครองเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินอื่น ๆ จะเพิ่มขึ้น 2.231% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดเมื่อมีสินทรัพย์เพิ่ม 1% หนี้สินอื่น ๆ เพิ่มขึ้นเช่นกันที่ 1.375% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนนอกภาคเกษตรเมื่อมีมูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมดเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินอื่น ๆ จะเพิ่มขึ้นเช่นกันที่ 3.177% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 จากผลการประมาณค่าสอดคล้องกับงานวิจัยของวิทยา เจียรพันธ์และคณะ (2551) และสำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2555) เนื่องจากการที่มีทรัพย์สินมากย่อมมีเครดิตมากเพราะสามารถใช้เป็นหลักประกันกู้ยืมเงินกู้ยืมจากแหล่งสินเชื่อได้มากเช่นเดียวกัน

7) ค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคต่อปี สำหรับปัจจัยนี้ทุกครัวเรือนได้ผลการประมาณค่าในทิศทางเดียวกัน คือ หากมีค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคต่อปีเพิ่มขึ้น 1% ครัวเรือนจะมีมูลค่าหนี้สินอื่น ๆ เพิ่มขึ้นเช่นกัน ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้ เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ ครัวเรือนทุกครัวเรือนทุกสายอาชีพหากมีมูลค่าค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคต่อปีเพิ่มขึ้น 1% จะมีมูลค่าหนี้สินอื่น ๆ เพิ่มขึ้น 4.185% ครัวเรือนเกษตรทำนาหนี้สินอื่น ๆ เพิ่มขึ้นเช่นกันที่ 4.912% ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาจะมีหนี้สินอื่น ๆ เพิ่มขึ้น 5.642% และครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดจะมีมูลค่าหนี้สินอื่น ๆ เพิ่มขึ้น 5.100% ส่วนครัวเรือนนอกภาคเกษตรมูลค่าหนี้สินอื่น ๆ จะเพิ่มขึ้นที่ 3.120% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ทุกกลุ่มตัวอย่าง จากผลการประมาณค่าดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของนิโลบล นวลอินทร์ (2550), พระคมสัน เจริญวงศ์ (2554) และสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554)

ภาระค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของครัวเรือนสูงขึ้น รายได้ที่มีอาจจะไม่เพียงพอ ย่อมส่งผลให้ครัวเรือนมีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นด้วย

8) ค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มต่อปี เมื่อกำหนดปัจจัยอื่นคงที่ครัวเรือนเมื่อมีค่าใช้จ่ายด้านอาหารและเครื่องดื่มเพิ่มขึ้น 1% มูลค่าหนี้สินอื่น ๆ ของครัวเรือนจะเพิ่มขึ้น 1.711% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ครัวเรือนที่ทำนาได้ผลในทิศทางเดียวกัน หากมีค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มเพิ่มขึ้นทุก 1% มูลค่าหนี้สินอื่น ๆ ของครัวเรือนที่ทำนาจะเพิ่มขึ้น 1.936% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนาหนี้สินอื่น ๆ เพิ่มขึ้นเช่นกันที่ 3.188% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และครัวเรือนในภาคเกษตรทั้งหมดหากมีค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มเพิ่มขึ้นทุก 1% มูลค่าหนี้สินอื่น ๆ ของครัวเรือนเกษตรจะเพิ่มขึ้น 2.652% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ส่วนครัวเรือนนอกภาคเกษตรมูลค่าหนี้สินอื่น ๆ จะเพิ่มขึ้นที่ 1.416% ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เนื่องจากตามหลักเกณฑ์การแบ่งกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับด้านการอุปโภคบริโภค โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติในข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนหรือ SES (Socio Economic Survey) ประจำปีพุทธศักราช 2558 ค่าอาหารและเครื่องดื่มได้ถูกรวมเข้าในหมวดดังกล่าวนี้ ดังนั้น เมื่อค่าใช้จ่ายค่าอาหารและเครื่องดื่มเพิ่มสูงขึ้น ภาระหนี้สินที่เกี่ยวข้องกับค่าอาหารและเครื่องดื่มที่ถูกรวมอยู่ในประเภทหนี้สินอื่น ๆ มูลค่าหนี้สินอื่น ๆ จึงเพิ่มสูงขึ้น

หมายเหตุ : ข้อมูลที่ใช้ในการคำนวณค่าสถิติ แบบการถ่วงน้ำหนัก (Weighted)

ตัวเลขบรรทัดล่างแสดงค่า t-test

- *** แทน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99
- ** แทน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95
- * แทน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1 ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90

บทที่ 5

สรุปผล

เนื่องจากประเทศไทยเดิมที่เป็นประเทศที่ขึ้นชื่อว่าเป็นครัวโลก และมีการประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นสัดส่วนมากที่สุด แต่จากข้อมูลที่ได้ค้นคว้ามาพบว่าภาคเกษตรของประเทศไทยยังคงมีปัญหามากกว่าภาคส่วนอื่น ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ หรือ GDP ภาคเกษตรมีสัดส่วนเพียง 9-10% เท่านั้น ถือว่าทำรายได้้น้อยมากเมื่อเทียบกับภาคบริการ และภาคอุตสาหกรรมที่มีสัดส่วนกว่า 40% สะท้อนภาพรวมว่าภาคเกษตรในประเทศไทยประสบปัญหาเรื่องรายได้ อีกทั้งยังพบว่าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรมักเป็น ครัวเรือนที่อยู่ในกลุ่มครัวเรือนยากจน ซึ่งสาเหตุสำคัญมาจากการเป็นหนี้สินเรื้อรัง ผู้วิจัยมีความสนใจในเรื่องนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนที่ทำนาเพราะถือว่าการเกษตรประเภทนี้มีสัดส่วนมากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามแม้ครัวเรือนภาคเกษตรจะประสบปัญหานี้สิน แต่หนี้สินที่กู้ยืมมายังคงเป็นหนี้สินด้านการเกษตร ซึ่งเป็นหนี้ในการประกอบอาชีพเพื่อแสวงหารายได้ การค้นคว้างานวิจัยและรายงานต่าง ๆ พอทราบได้ว่าความยากจนที่ครัวเรือนเกษตรกำลังประสบปัญหามีสาเหตุสำคัญมาจากหนี้สิน ดังนั้นจึงเป็นเหตุผลให้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในเรื่องของหนี้สินโดยมุ่งประเด็นไปที่ครัวเรือนที่ทำนา โดยแบบจำลองทางเศรษฐมิติที่เลือกใช้คือ การประมาณค่าด้วยสมการถดถอยโทบิต (Tobit Regression) เพราะมีความเหมาะสมกับประเภทของข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ คือ ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนหรือ SES (Socio Economic Survey) ปี พ.ศ.2558 เนื่องจากข้อมูลหนี้สินทุกประเภทล้วนมีขีดจำกัดล่างคือมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับศูนย์ ทั้งนี้อาจมีครัวเรือนเกษตรสองกลุ่ม ที่มีลักษณะครัวเรือนเหมือนกัน แต่ครัวเรือนกลุ่มหนึ่งมีหนี้ ขณะที่ครัวเรือนอีกกลุ่มหนึ่งไม่มีหนี้ หากใช้แบบจำลองถดถอยเชิงเส้นด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Square (OLS) Linear Regression Analysis) ในการประมาณการผลที่ได้จากการประมาณการจะเกิดปัญหา Selection Bias คือสามารถอธิบายได้เฉพาะกลุ่มที่มีหนี้ แต่ไม่สามารถอธิบายว่า ทำไมเกษตรกรอีกกลุ่มที่มีลักษณะส่วนบุคคลคล้ายคลึงกันจึงไม่มีหนี้สินเลย แบบจำลองถดถอยโทบิต (Tobit Regression) จึงมีความเหมาะสมเพื่อนำมาแก้ไขปัญหา Selection Bias อันเนื่องมาจากขีดจำกัดของข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรตามที่ให้ความสนใจและมีความสำคัญทั้งหมด 4 ตัวแปร คือ หนี้สินรวมทั้งหมด จะวิเคราะห์ภาพรวมหนี้สินทั้งหมดที่มีของครัวเรือน ต่อมาคือหนี้สินด้านการเกษตร ซึ่งเป็นประเภท

หนังสือที่ผู้วิจัยให้ความสนใจ ต่อมาคือหนังสือด้านการอุปโภคบริโภค เพราะจากการคำนวณค่าเฉลี่ยพบว่าหนังสือประเภทนี้มีสัดส่วนมากที่สุด และสุดท้ายคือหนังสืออื่น ๆ อันได้แก่ หนังสือเกี่ยวกับบ้านและที่ดิน หนังสือด้านการศึกษา หนังสือด้านธุรกิจ และอื่น ๆ นอกจากนี้ยังแบ่งการวิเคราะห์นี้แต่ละประเภทตามกลุ่มตัวอย่างต่าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างเพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาโดยภาพรวมและเฉพาะกลุ่ม ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่มีคือ ตัวอย่างครัวเรือนทั้งหมด ตัวอย่างครัวเรือนที่ทำนา ตัวอย่างครัวเรือนเกษตรไม่ใช่ทำนา ตัวอย่างครัวเรือนภาคเกษตรและตัวอย่างครัวเรือนนอกภาคเกษตร การกำหนดตัวแปรอิสระได้มาจากตัวแปรที่ใช้ในงานทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา และตัวแปรที่ที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า อาจจะมีบทบาทสำคัญต่อการเป็นหนังสือของเกษตรกร นั่นคือ การมีสมาชิกที่จับตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป รายได้ต่อหัวของครัวเรือน สัดส่วนที่ดินทำการเกษตรทั้งหมดต่อที่ดินทำการเกษตรที่เป็นเจ้าของ และตัวแปรการแบ่งกลุ่มที่ดินที่เป็นเจ้าของ นอกจากนี้การประมาณค่าด้วยสมการถดถอยโทบิตในทุก ๆ สมการจะมีการถ่วงน้ำหนักข้อมูลประชากร (Population Weighted) ด้วยเสมอ

5.1 สรุปผลการวิจัย

ผลการประมาณค่าในสมการถดถอยโทบิต โดยตัวแปรอิสระจะวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกวิเคราะห์ในเรื่องลักษณะทั่วไปของครัวเรือนและหัวหน้าครัวเรือน ส่วนที่สองวิเคราะห์ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน สำหรับการวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปได้ผลที่ค่อนข้างสอดคล้องกันในหนังสือทั้ง 4 ประเภทอันได้แก่ หนังสือรวมทั้งหมด หนังสือด้านการเกษตร หนังสือด้านการอุปโภคบริโภค และหนังสืออื่น ๆ และทุกกลุ่มตัวอย่าง คือ ครัวเรือนทั้งหมด ครัวเรือนที่ทำนา ครัวเรือนเกษตรที่ไม่ใช่ทำนา ครัวเรือนในภาคเกษตรและครัวเรือนนอกภาคเกษตรส่วนใหญ่ได้ผลในทิศทางเดียวกัน ซึ่งสามารถอธิบายได้คือ การมีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชายมีผลทำให้ครัวเรือนมีหนังสือแทบทุกประเภทน้อยกว่าครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิงอย่างมีนัยสำคัญ การเพิ่มขึ้นของอายุหัวหน้าครัวเรือนมีผลทำให้มูลค่าหนังสือต่าง ๆ ลดลงด้วยเหตุผลของการชำระหนี้ไปแล้วในช่วงที่หัวหน้าครัวเรือนอายุไม่มาก เมื่ออายุมากขึ้นมูลค่าหนังสือย่อมลดลง และเรื่องของข้อจำกัดในการกู้ยืมสำหรับบุคคลที่อายุมากย่อมมีความเสี่ยงในการผิดนัดชำระมากขึ้นอีก ต่อมาเป็นคุณลักษณะด้านสถานภาพ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีสถานภาพสมรสหรือแต่งงานมักจะมีมูลค่าหนังสือทุกประเภทมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีสถานภาพอื่น ๆ เนื่องจากการมีสถานภาพการสมรสสะท้อนถึงภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบมากกว่า ย่อมส่งผลให้มีภาระหนังสือมากกว่าเช่นกัน ส่วนในเรื่องของจำนวนสมาชิกในครัวเรือนผู้วิจัยได้นำค่าที่เป็นสัดส่วนมาใช้ในการประมาณค่า นั่นคือ สัดส่วนของ

สมาชิกที่ทำงานต่อจำนวนสมาชิกทั้งหมด ซึ่งสะท้อนเป็นภาวะพึ่งพิงของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนที่มีสัดส่วนสมาชิกที่ทำงานมากขึ้นมักจะมีส่งผลให้มีมูลค่าหนี้สินลดลง เพราะการมีสมาชิกที่ทำงานมากขึ้นบ่งบอกถึงการมีรายได้ของครัวเรือนที่มากขึ้น ดังนั้น ภาระหนี้สินย่อมลดน้อยลง ต่อมาเป็นคุณสมบัติในเรื่องของการประกอบอาชีพในครัวเรือนพบว่า ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรไม่ว่าจะเป็นการทำนา หรือนอกเหนือจากการทำนามักจะมีมูลค่าหนี้สินประเภทต่าง ๆ มากกว่าครัวเรือนที่อยู่นอกภาคเกษตร ซึ่งมีเพียงหนี้สินอื่น ๆ เท่านั้นที่ครัวเรือนเกษตรจะมีมูลค่าหนี้ต่ำกว่า เนื่องจากหนี้ประเภทนี้คือ หนี้ที่เกี่ยวกับบ้านและที่ดิน หนี้ด้านการศึกษา หนี้ด้านธุรกิจ และหนี้อื่น ๆ จิปาถะ เนื่องจากหนี้สินอื่น ๆ นี้ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพทางการเกษตรและการดำเนินชีวิตประจำวัน แม้ครัวเรือนเกษตรมักจะมีหนี้ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตอย่างเช่นหนี้ด้านการเกษตรและหนี้ด้านการอุปโภคบริโภค แต่อย่างไรก็ตามการแบกรับความเสี่ยงทั้งเรื่องของสภาพอากาศและราคาผลผลิต ส่งผลให้รายได้มีความผันผวนสูงคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยดีนัก ภาระหนี้สินจึงมีค่าเฉลี่ยที่สูงกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มครัวเรือนนอกภาคเกษตร ต่อมาเป็นส่วนของพื้นที่ที่ครัวเรือนอาศัยอยู่ พบว่า ครัวเรือนทุกภาค ไม่ว่าจะเป็นภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีมูลค่าหนี้สินรวมและหนี้สินด้านการเกษตรมากกว่าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ที่ใช้เป็นกลุ่มอ้างอิง แต่สำหรับหนี้ด้านการอุปโภคบริโภค ครัวเรือนภาคกลางและภาคเหนือมีมูลค่าน้อยกว่าครัวเรือนภาคใต้ ในขณะที่ครัวเรือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงมีมูลค่าหนี้สินด้านอุปโภคบริโภคมากกว่าภาคใต้เช่นเดิม ส่วนหนี้สินอื่น ๆ จะเป็นกลุ่มครัวเรือนที่ทำการเกษตรจะมีมูลค่าหนี้สินประเภทนี้น้อยกว่าครัวเรือนเกษตรภาคใต้ ในขณะที่กลุ่มครัวเรือนทั้งหมดและครัวเรือนนอกภาคเกษตรยังคงมีหนี้สินอื่น ๆ มากกว่าครัวเรือนที่อยู่ในกลุ่มตัวอย่างเดียวกันในภาคใต้ ต่อมาเป็นตัวแปรเกี่ยวกับการอาศัยในพื้นที่นอกเขตเทศบาลได้ผลในทิศทางเดียวกันหมดกับหนี้ทุกประเภทและทุกกลุ่มตัวอย่าง คือ ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นอกเขตเทศบาลมักจะมีมูลค่าหนี้สินทุกประเภทมากกว่าครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาล มักมีสาเหตุโดยตรงมาจากรายได้ที่น้อยกว่า การอยู่พื้นที่ห่างไกลตัวเมืองโอกาสต่าง ๆ จะมีน้อยกว่า เนื่องจากสินค้าและบริการที่ครบวงจรจะอยู่ในเมืองในเขตเทศบาล การมีสิ่งเหล่านี้นั้นการจ้างแรงงานย่อมเกิดขึ้นเช่นกัน ดังนั้น พื้นที่ในเขตเทศบาลจึงมีโอกาสหารายได้เสริมมากกว่าพื้นที่นอกเขตเทศบาลที่จะทำได้เพียงการประกอบอาชีพหลัก หรืออาจจะมีทางหารายได้เสริมแต่ย่อมมีน้อยและไม่สะดวกสบายเท่าในตัวเมือง

ผลการประมาณค่าอีกส่วนเป็นตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจของครัวเรือน ที่มีผลโดยตรงต่อการมีภาระหนี้สินของครัวเรือนทุกกลุ่ม ตัวแปรแรกเป็นตัวแปรของการมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป ตัวแปรนี้ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าค่อนข้างมีความสำคัญ และมีผลต่อมูลค่าหนี้สินด้าน

การเกษตรโดยเฉพาะ จากผลการประมาณค่าจากหนี้ทั้ง 4 ประเภทและจากทุกกลุ่มตัวอย่างแสดงดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.1 การมีสมาชิกที่จับตั้งแต่ปฏิญญาตรีขึ้นไป

สมการ	ครัวเรือนทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำนา	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่ทำนา	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
1.หนี้สินรวมทั้งหมด	-0.269*	0.816***	0.330	0.550***	-0.928***
2.หนี้ด้านการเกษตร	-3.529***	-2.372***	-2.805***	-2.641***	-37.073***
3.หนี้ด้านอุปโภคบริโภค	-1.035***	1.638***	-0.006	0.741**	-1.612***
4.หนี้อื่น ๆ	1.381***	3.177***	5.622***	4.653***	0.360

จากตารางรวบรวมผลการประมาณค่าเฉพาะตัวแปรการมีสมาชิกที่จับตั้งแต่ปฏิญญาตรีขึ้นไปสังเกตได้ว่า สำหรับครัวเรือนทั้งหมดและนอกภาคเกษตร การมีสมาชิกครัวเรือนที่มีการศึกษาส่งผลให้หนี้สินต่าง ๆ ลดลง ยกเว้นเพียงหนี้สินอื่น ๆ เท่านั้นที่ยังคงเพิ่มขึ้น แต่สำหรับครัวเรือนภาคเกษตร ทั้งครัวเรือนที่ทำนาและไม่ใช่ทำนา การมีสมาชิกที่จับตั้งแต่ปฏิญญาตรีขึ้นไปล้วนทำให้มีหนี้สินเพิ่มพูนขึ้น ยกเว้นเพียงหนี้สินด้านการเกษตร ผลการประมาณค่านี้นสะท้อนว่า เมื่อมีสมาชิกจบการศึกษาระดับปฏิญญาตรีขึ้นไปแล้วครัวเรือนดังกล่าวจะลดปริมาณการกู้ยืมหนี้สินด้านการเกษตรลงหรือทำการเกษตรน้อยลง เพิ่มปริมาณการกู้ยืมประเภทอื่น ๆ แทน ไม่ว่าจะเป็นหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคและหนี้สินอื่น ๆ จนส่งผลให้หนี้สินรวมทั้งหมดมีมูลค่าเพิ่มขึ้นด้วย การลดลงของหนี้เกษตรจากการมี การศึกษาจึงสะท้อนไปในเรื่องของการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรสู่ภาคการผลิตอื่นมากกว่า เนื่องจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรอาจไม่ได้รับผลตอบแทนที่ดีหรือเพียงพอต่อการดำรงชีวิต อีกทั้งมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสูง ยิ่งมีการทำการเกษตรค่าใช้จ่ายจะเพิ่มขึ้นมากขึ้นเช่นกัน และยังต้องแบกรับความเสี่ยงด้านสภาพอากาศและรายได้จากผลผลิตที่มีความผันผวนจากการแข่งขันที่สูง ต่อมาเป็นตัวแปรที่สำคัญอีกตัวแปรหนึ่งคือ รายได้ต่อหัวของครัวเรือน ตัวแปรนี้ได้ผลการประมาณค่าที่ใกล้เคียงกับตัวแปรการมีสมาชิกที่จับตั้งแต่ปฏิญญาตรีขึ้นไป แสดงดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5.2 รายได้ต่อหัวของครัวเรือน

สมการ	ครัวเรือน ทั้งหมด	ครัวเรือนที่ ทำนา	ครัวเรือนเกษตร ไม่ใช่ทำนา	ภาคเกษตร	นอกภาค เกษตร
1.หนี้สินรวมทั้งหมด	-0.160**	0.039	-0.056	-0.037	-0.306***
2.หนี้ด้านการเกษตร	-0.624***	-0.518***	-0.418***	-0.467***	-0.330
3.หนี้ด้านอุปโภคบริโภค	-0.071	0.943***	0.145	0.426***	-0.809***
4.หนี้อื่น ๆ	0.791***	0.354	1.137***	0.650**	0.711***

จากตารางรวบรวมผลการประมาณค่าเฉพาะตัวแปรรายได้ต่อหัวของครัวเรือน สังเกตได้ว่าสำหรับครัวเรือนทั้งหมดและนอกภาคเกษตรหากมีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้นจะส่งผลให้มูลค่าหนี้สินประเภทต่าง ๆ ลดน้อยลง ยกเว้นเพียงหนี้สินอื่น ๆ เท่านั้นที่ยังคงเพิ่มขึ้นตามการเพิ่มขึ้นของรายได้ แต่สำหรับครัวเรือนเกษตรทั้งที่ทำนา และไม่ใช่ทำนา การเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อหัวส่งผลให้มูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่สำหรับหนี้ประเภทอื่น ๆ เช่น หนี้ด้านการอุปโภคบริโภค และหนี้สินอื่น ๆ ยังคงเพิ่มขึ้นในบางกลุ่ม หากครัวเรือนเกษตรรายได้เพิ่มสูงขึ้นจะมีมูลค่าหนี้สินเกษตรน้อยลง สาเหตุมาจากการมีรายได้เพียงพอต่อการชำระหนี้ และเมื่อมีรายได้เพิ่มแล้วจะมีการกู้ยืมเงินด้านการเกษตรน้อยลง ดังนั้นหากครัวเรือนมีแนวโน้มมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นมักจะปรับเปลี่ยนหรือลดปริมาณการทำการเกษตรลง ด้วยข้อจำกัดหลายประการของอาชีพนี้ ทั้งรายได้ที่ผันผวนสูง ค่าใช้จ่ายสูง และความเสี่ยงที่ไม่สามารถควบคุมได้ เป็นต้น

ต่อมาเป็นตัวแปรเกี่ยวกับสินทรัพย์ทั้งหมดที่ครัวเรือนครอบครองซึ่งถือเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญอีกตัวแปรหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยมูลค่าบ้านที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง มูลค่ายานพาหนะ และมูลค่าสินทรัพย์ทางการเงิน หากครัวเรือนมีมูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมดมากขึ้น มักจะมีมูลค่าหนี้สินต่าง ๆ มากขึ้นเช่นกัน เนื่องจากสินทรัพย์ดังกล่าวสามารถใช้เป็นหลักประกันสำหรับการกู้ยืมได้เป็นอย่างดี มีประสิทธิภาพและสะดวกกว่าใช้บุคคล ทั้งยังถือเป็นเครดิตที่ดีแก่ตัวของผู้กู้ยืมอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามผลกลับตรงกันข้ามกับหนี้สินด้านอุปโภคบริโภค เพราะตัวอย่างทุกครัวเรือนหากมีมูลค่าสินทรัพย์มากขึ้นจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคลดลง เนื่องจากหนี้สินด้านการอุปโภคบริโภคนี้ครอบคลุมถึงค่าใช้จ่ายของทรัพย์สินที่ครอบครองด้วย เช่น ค่าซ่อมแซมบ้านหรือรถส่วนตัว ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับที่ดิน ของใช้ส่วนตัว เช่น เสื้อผ้า นาฬิกา เป็นต้น และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาระดำเนินชีวิตประจำวัน จะเห็นได้ว่าค่าใช้จ่ายเหล่านี้มักมีมูลค่าไม่สูงมากนัก มูลค่าเงินกู้จึงไม่สูงถึงขนาดต้องใช้หลักทรัพย์ในการค้ำประกัน ส่วนใหญ่หนี้สินด้านนี้เป็นหนี้สินระยะสั้น เงินกู้จึงมีทางเลือกหลากหลาย ยกตัวอย่างเช่น การใช้บัตรเครดิต หรือบัตรเครดิตเงินสดต่าง ๆ ที่นิยมกันอย่างแพร่หลายใน

ปัจจุบัน ดังนั้น การมีมูลค่าสินทรัพย์มากขึ้นสะท้อนถึงครัวเรือนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีในระดับหนึ่ง ในเรื่องของสภาพคล่องหรือค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันจึงไม่ปัญหานักสำหรับครัวเรือนดังกล่าว จึงส่งผลให้หนี้สินด้านอุปโภคบริโภคลดลงสำหรับครัวเรือนที่มีสินทรัพย์มาก

มูลค่าเงินรับโอนในรอบปี ตัวแปรนี้สื่อถึงการได้รับเงินโอนจากสมาชิกในครัวเรือน ญาติ หรือบุคคลอื่น ๆ มักเกิดกับครัวเรือนที่อยู่ต่างจังหวัด หรือเรียกว่า ครอบครัวแหวกกลาง (Skipped Generation Family) คือนิยามที่ใช้เรียกครอบครัวที่มีสมาชิกรุ่นปู่-ย่า แล้วข้ามไปที่รุ่นหลาน โดยขาดสมาชิกรุ่นพ่อ-แม่ ลักษณะครอบครัวเช่นนี้พบบอกได้ว่าปัญหาอาจเกิดกับครอบครัวต่างจังหวัดที่พ่อแม่ย้ายไปทำงานในเมือง ที่มักสืบเนื่องจากการดิ้นรนเพื่อปากท้อง ดังนั้น สามารถคาดการณ์ได้ว่าครัวเรือนที่ได้รับเงินโอนในรอบปีเป็นครัวเรือนที่ไม่ได้มีฐานะทางการเงินที่ดีเท่าไรนัก ยิ่งหากอยู่ต่างจังหวัดแล้วอาจจะเป็นครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ดังนั้น จึงต้องดิ้นรนออกหางานทำไกลบ้าน เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว เนื่องจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรมีรายได้ที่ต่ำและค่อนข้างผันผวน การมีรายได้ที่ไม่เพียงพอจะส่งผลให้กระทบครัวเรือนต้องกู้ยืมเงินมาใช้ตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เพราะรายได้ที่มีไม่ครอบคลุม เมื่อครัวเรือนมีหนี้สิน ทางออกสำคัญคือสมาชิกในครัวเรือนต้องดิ้นรนออกหางานทำและส่งเงินกลับบ้านเกิดเพื่อใช้จ่ายและชำระหนี้ หรืออีกประการหนึ่ง คือ หากมีสมาชิกในครัวเรือนไปทำงานต่างถิ่น การมีรายได้ประจำเป็นการสร้างเครดิตในการกู้ยืมเงินได้เช่นกัน จึงอาจเป็นไปได้ว่าครัวเรือนที่ได้รับเงินโอนจะกู้ยืมเพิ่มเติม เนื่องจากมีรายได้ประจำเพียงพอที่จะชำระหนี้ตัวเอง ดังนั้น โดยส่วนใหญ่ครัวเรือนที่มีมูลค่าเงินรับโอนมากขึ้นจึงมีมูลค่าหนี้สินประเภทต่าง ๆ มากขึ้นเช่นกัน ตัวแปรต่อมาเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญ งานวิจัยทางเศรษฐศาสตร์หลายงานมักนำตัวแปรนี้มาใช้ในการประมาณค่า นั่นคือ ค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือน ซึ่งงานวิจัยได้ใช้หน่วยเป็นต่อปี จากผลประมาณค่าสามารถแสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5.3 ค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือนต่อปี

สมการ	ครัวเรือนทั้งหมด	ครัวเรือนที่ทำนา	ครัวเรือนเกษตรไม่ใช่ทำนา	ภาคเกษตร	นอกภาคเกษตร
1.หนี้สินรวมทั้งหมด	3.571***	1.915***	3.020***	2.456***	5.038***
2.หนี้ด้านการเกษตร	0.289	0.480**	1.197***	0.843***	-19.146***
3.หนี้ด้านอุปโภคบริโภค	5.914***	3.347***	6.250***	4.706***	7.202***
4.หนี้อื่น ๆ	4.185***	4.912***	5.642***	5.100***	3.120***

จากการรวบรวมผลการประมาณค่าเฉพาะตัวแปรค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือนต่อปี พบว่า สำหรับพื้นที่ทุกประเภทและทุกกลุ่มครัวเรือนตัวแปรนี้ได้ผลในทิศทางเดียวกันหมดคือ เมื่อครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคมามากขึ้น มูลค่าหนี้สินทุกประเภทของครัวเรือนจะเพิ่มขึ้นเช่นกัน หากกำหนดปัจจัยอื่นคงที่แล้วครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายด้านอุปโภคเพิ่มขึ้น ในขณะที่รายได้ยังคงเท่าเดิม มีความเป็นไปได้สูงมากที่รายได้จะไม่ครอบคลุมค่าใช้จ่ายทั้งหมด ส่งผลให้ครัวเรือนต้องกู้หนี้ยืมสินมากขึ้นเพื่อมาใช้จ่ายส่วนนี้ ทั้งยังมีระดับความเชื่อมั่นถึงร้อยละ 99 ทุกผลการประมาณค่า แต่ผลบางกลุ่มที่แตกต่างออกไป คือ สมการหนี้สินด้านการเกษตรสำหรับกลุ่มครัวเรือนนอกภาคเกษตร โดยจะมีปริมาณหนี้สินด้านการเกษตรลดลงหากมีค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคมามากขึ้น ซึ่งครัวเรือนนอกภาคเกษตรไม่มีความจำเป็นที่จะต้องกู้ยืมเงินด้านการเกษตรในปริมาณมากอยู่แล้วเพราะไม่ใช่อาชีพหลัก ยิ่งหากมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มยังต้องใช้จ่ายอย่างรัดกุมมากขึ้น ดังนั้น หนี้สินด้านการเกษตรที่ไม่ได้มีความจำเป็นสำหรับกลุ่มครัวเรือนนอกภาคเกษตรจึงลดลงอย่างมาก ต่อมาเป็นตัวแปรค่าใช้จ่ายเช่นเดียวกัน แต่เป็นค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มต่อปี ได้ผลการประมาณค่าที่ใกล้เคียงกับตัวแปรค่าใช้จ่ายด้านอุปโภคบริโภค คือเมื่อค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มเพิ่มขึ้นส่งผลให้หนี้สินต่าง ๆ ได้แก่ หนี้สินรวมทั้งหมด หนี้สินด้านการเกษตร และหนี้สินอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นเพียงหนี้สินด้านการอุปโภคและบริโภคเท่านั้นที่ลดลงเมื่อค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มเพิ่มขึ้น นั่นเป็นเพราะหนี้ด้านอุปโภคบริโภคนั้นไม่ได้ครอบคลุมด้านอาหารและเครื่องดื่ม แต่หนี้ประเภทอื่นมีเรื่องของอาหารและเครื่องดื่มมาเกี่ยวข้องจึงมีมูลค่าเพิ่มขึ้น เมื่อค่าใช้จ่ายอาหารและเครื่องดื่มเพิ่มขึ้นนั่นเอง

ส่วนต่อมาเป็นตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับจำนวนที่ดิน เนื่องจากผลจากงานวิจัยหลายงานรวมทั้งงานวิจัยนี้ได้ผลที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ หากครัวเรือนมีสินทรัพย์มากมักจะมีหนี้สินมากด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจว่า หากเป็นสินทรัพย์เฉพาะที่ดินทำการเกษตรจะได้ผลที่เหมือนหรือแตกต่างกันมากนักน้อยเพียงใด ตัวแปรที่ดินที่จะวิเคราะห์การแบ่งกลุ่มครัวเรือนที่มีที่ดินที่ทำการเกษตรทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นที่ดินที่เป็นเจ้าของ ที่ดินที่เช่า และที่ดินอื่น ๆ เช่น ที่ดินสาธารณะ เป็นต้น จะมีความสัมพันธ์ต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรโดยเฉพาะหรือไม่ และมีความสัมพันธ์ในทิศทางใด สำหรับผลการประมาณค่าแสดงได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.4 หนี้สินรวมทั้งหมด

สมการหนี้สินรวมทั้งหมด	ครัวเรือนที่ ทำนา	ครัวเรือนเกษตร ไม่ใช้ทำนา	ภาคเกษตร
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุด	-3.497***	-4.382***	-3.914***
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 2	-2.473***	-2.817***	-2.745***
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3	-1.718***	-1.186***	-1.889***
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 4	-0.552**	-0.472	-0.566**

ตารางที่ 5.5 หนี้สินด้านการเกษตร

สมการหนี้สินด้านการเกษตร	ครัวเรือนที่ ทำนา	ครัวเรือนเกษตร ไม่ใช้ทำนา	ภาคเกษตร
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุด	-8.521***	-13.620***	-10.967***
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 2	-5.602***	-8.474***	-6.463***
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3	-3.264***	-3.509***	-3.834***
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 4	-0.913**	-1.469**	-1.103***

ตารางที่ 5.6 หนี้สินด้านการอุปโภคบริโภค

สมการ	ครัวเรือนที่ ทำนา	ครัวเรือนเกษตร ไม่ใช้ทำนา	ภาคเกษตร
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุด	-1.746***	2.001**	0.123
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 2	-1.321**	1.021	-0.662
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3	-1.649***	1.085	-0.837*
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 4	-0.475	0.601	-0.109

ตารางที่ 5.7 หนี้สินอื่น ๆ

สมการหนี้สินอื่น ๆ	ครัวเรือนที่ ทำนา	ครัวเรือนเกษตร ไม่ใช้ทำนา	ภาคเกษตร
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยที่สุด	-2.264	3.277	-0.448
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 2	0.328	4.763**	0.196
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 3	-0.256	2.976	-0.722
ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อยอันดับ 4	-0.166	0.429	-0.322

จากผลการประมาณค่าจากการแบ่งกลุ่มครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรนี้เป็นการยืนยันได้อย่างชัดเจนว่า ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรมากและประกอบการเกษตรมากย่อมมีภาระค่าใช้จ่ายที่มากขึ้นเช่นกัน ส่งผลให้มีหนี้สินด้านการเกษตรโดยตรงมากกว่าครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินน้อย สะท้อนการเป็นเกษตรรายใหญ่จะมีหนี้สินด้านการเกษตรมากตามสัดส่วนพื้นที่การประกอบการเกษตร เนื่องจากการทำการเกษตรไม่ว่าเป็นการเกษตรประเภทใดก็ตามจะมีต้นทุนสูงเพราะมีค่าใช้จ่ายตั้งแต่ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย ค่าจ้างแรงงาน ตลอดจนการเก็บเกี่ยว และในปัจจุบันแหล่งเงินกู้เพื่อการเกษตรมีหลากหลายและมีความสะดวกสบาย รวดเร็ว ปลอดภัยมากขึ้น การมีที่ดินมากสามารถใช้เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและวงเงินกู้จะสูงตามมูลค่าหลักทรัพย์ค้ำประกัน ด้วยเหตุนี้ครัวเรือนที่มีที่ดินทำการเกษตรมากที่สุดจึงมักจะมีหนี้สินด้านการเกษตรมากที่สุดเช่นกัน

5.2 ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยนี้

จากการสรุปผลข้างต้น ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อหนี้สินประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนี้สินด้านการเกษตร คือ ปัจจัยด้านการมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปและรายได้ต่อหัวของครัวเรือนที่มีผลต่อหนี้สินด้านการเกษตรลดน้อยลงอย่างมีนัยสำคัญ ขณะที่ค่าใช้จ่ายด้านอุปโภคบริโภคของครัวเรือนมีผลต่อหนี้สินด้านการเกษตรเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ และปัจจัยที่ดินการเกษตรค่อนข้างเห็นได้อย่างชัดเจนว่า หากมีการทำการเกษตรบนพื้นที่ที่มากขึ้นจะส่งผลให้มีหนี้สินด้านการเกษตรมากขึ้น โดยครัวเรือนเกษตรรายย่อยจะมีมูลค่าหนี้สินด้านการเกษตรน้อยกว่าครัวเรือนเกษตรรายใหญ่ นำสู่ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา ดังนี้

1) รัฐบาลควรส่งเสริมการศึกษาให้มากขึ้น และให้ครอบครัวไปยังครัวเรือนที่ขาดโอกาสอย่างแท้จริง เพราะจากผลการวิจัยในหลายผลงาน พบว่า ประชาชนที่สำเร็จการศึกษาสูงหรือในระดับปริญญาตรีขึ้นไปจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นมากกว่า และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของครัวเรือนเกษตรที่มี

สมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป พบว่ามีสัดส่วนที่น้อยมาก โดยครัวเรือนที่ทำนามีเพียงร้อยละ 7.10 และครัวเรือนเกษตรไม่ใช้ทำนามีเพียงร้อยละ 11.64 เท่านั้น และภาคเกษตรทั้งหมดมีเพียงร้อยละ 9.21 ในขณะที่ครัวเรือนนอกภาคเกษตรมีครัวเรือนที่มีสมาชิกจบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปถึงร้อยละ 23.71 สะท้อนว่าครัวเรือนทำการเกษตรยังขาดแคลนโอกาสทางการศึกษาในระดับสูง และมีความเป็นไปได้ว่าการศึกษาที่ต่ำกว่าของครัวเรือนเกษตรทำให้เกษตรกรขาดโอกาสในการประกอบอาชีพด้านอื่น ๆ ที่มีรายได้ดีและที่มั่นคงกว่า ขาดความรู้ในการบริหารการเงินและความเสี่ยง ส่งผลให้ครัวเรือนเกษตรมักมีความยากจนมากกว่าครัวเรือนที่มีอาชีพนอกภาคเกษตร และยังคงจนเรื้อรังจากรุ่นสู่รุ่น เพราะสัดส่วนผู้สำเร็จการศึกษาในระดับสูงน้อยกว่าอาชีพอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนที่ทำนา และบางครัวเรือนของภาคเกษตรที่มีสมาชิกจบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป มักจะเป็นครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้สูงเพียงพอในการส่งบุตรหลานเรียนในระดับที่สูงขึ้น และเมื่อมีการศึกษาที่สูงขึ้นมีความเป็นไปได้มากที่สมาชิกเหล่านั้นจะเลิกประกอบอาชีพทำการเกษตรตามที่รุ่นพ่อแม่สืบทอดมาสังเกตได้จากการมีสมาชิกที่จบตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปแม้จะมีหนี้สินด้านการเกษตรลดลง แต่มีหนี้สินประเภทอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น สะท้อนถึงการปรับเปลี่ยนวิถีการลงทุนจากภาคเกษตรสู่ด้านอื่น ๆ แทนโอกาสทางการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือน ภาครัฐควรมีนโยบายสนับสนุนการศึกษาแก่ครัวเรือนเกษตรให้มากขึ้น

2) ผลการศึกษาแสดงชัดเจนว่า ค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคบริโภคที่เพิ่มขึ้นมีผลต่อภาระหนี้สินอย่างมีนัยสำคัญ ภาครัฐจึงควรส่งเสริมความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) แก่ครัวเรือน ควรให้การให้ความรู้พื้นฐานแก่ประชาชนในทุกสาขาอาชีพในเรื่องของการบริหารการเงินของตนเองและครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่ห่างออกไป เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ในการบริหารจัดการเงินเบื้องต้นได้ และสามารถประเมินความสามารถในการชำระหนี้เบื้องต้นของตนเองได้ว่า รายได้ที่ได้รับนั้นเพียงพอจะชำระหนี้ที่จะกู้ยืมหรือไม่ ควรให้ความรู้ในเรื่องผลกระทบหรือความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นหากไม่สามารถชำระหนี้ให้ประชาชนเกิดความตระหนักและหวั่นวิตกอย่างรอบคอบก่อนที่จะสร้างภาระหนี้สินในครัวเรือน

3) จากผลการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพทางการเกษตรมีส่วนทำให้เป็นครัวเรือนต้องเป็นหนี้ เนื่องจากต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก ยังมีพื้นที่ทำการเกษตรมากภาระค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ยิ่งเพิ่มขึ้น ซึ่งสาเหตุของการมีหนี้สินด้านการเกษตรมากขึ้น เพราะการประกอบอาชีพทางการเกษตรต้องแบกรับกับความเสี่ยงที่ไม่สามารถควบคุมได้ คือ สภาพอากาศ อุทกภัย ภัยแล้ง แม้กระทั่งศัตรูพืชต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วส่งผลกระทบต่อผลผลิตโดยตรง และต้องแบกรับรายได้ที่ผันผวน จากความเสี่ยงในหลาย ๆ ด้าน ที่ส่งผลให้รายได้จากการเกษตรไม่คงที่ในแต่ละปี อาทิเช่น ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ซึ่งเกิดได้จากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นการเกิดโรคระบาด ปัญหาผลผลิตล้นตลาด ปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหา

ด้านชลประทาน และที่ร้ายแรงมากนั่นคือ การประสพภัยพิบัติทางธรรมชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ และจากการที่มีรายได้ไม่แน่นอนนี้จึงยากมากหากจะให้ครัวเรือนมีการสะสมความมั่งคั่ง การทำการเกษตรแตกต่างจากการทำธุรกิจ เพราะการทำธุรกิจจะนำกำไรมาใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนในครั้งต่อไป และในการทำธุรกิจจะมีการประเมินโครงการเพื่อคาดการณ์ระยะเวลาคืนทุน แต่เนื่องจากการทำการเกษตรมีรายได้ที่ไม่แน่นอนกระบวนการนี้จึงไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่วนใหญ่ผลผลิตที่สร้างรายได้ได้มักเพียงพอแค่ใช้ในชีวิตประจำวันในครัวเรือน และชำระหนี้ที่มีอยู่เท่านั้น การลงทุนทำการเกษตรปีต่อไปจึงต้องพึ่งพาการกู้ยืมเงินค่อนข้างสูง

ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมให้ความรู้กับครัวเรือนเกษตรกร โดยเฉพาะความรู้พื้นฐานในเรื่องการบริหารการเงินในครัวเรือน และจะเป็นการแก้ไขปัญหาในระยะยาว เมื่อมีการสนับสนุนให้สมาชิกในครัวเรือนเกษตรกรได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรีเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ครัวเรือนนั้นมีหนทางการทำมาหากินด้านอื่น ๆ เพื่อลดความเสี่ยงในครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยที่มีอาชีพการเกษตรเพียงอย่างเดียว และการนำความรู้ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ

4) สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนหรือ SES (Socio Economic Survey) ปี พ.ศ.2558 เพียงปีเดียวเท่านั้น หรือที่เรียกว่า ข้อมูลภาคตัดขวาง (Cross Section) แต่พฤติกรรมของประชาชนย่อมแตกต่างกันออกไปตามระยะเวลาที่เปลี่ยนไปด้วย ดังนั้น หากต้องการทราบผลที่แน่ชัดควรใช้ข้อมูล SES ที่ติดตามตัวอย่างซ้ำในหลาย ๆ ปี หรือที่เรียกว่าข้อมูล SES Panel Data และควรมีงานวิจัยที่เป็นรูปแบบของการหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาของหนี้สินเกษตรกร และเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนวทาง และต้องมีระยะเวลาเพียงพอที่สรุปได้ว่าวิธีแก้ไขปัญหาระยะใดได้ผลอย่างแท้จริง โดยกำหนดกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ที่ประสบปัญหาเป็นกลุ่มตัวอย่าง

บรรณานุกรม

- Branson, W. H. (1989). *Macroeconomic Theory and Policy* (3rd ed). Singapore: Harper & Row Publisher.
- ดำรงศักดิ์ ชัยสนธิ และก่อเกียรติ วริยะกิจพัฒนา. (2547). *หลักการตลาด*. กรุงเทพมหานคร: เอ็มพันธ์.
- นิโลบล นวลอินทร์. (2550). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับหนี้สินของเกษตรกร ตำบลห้วยพระ อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระคมสัน เจริญวงศ์. (2554). *การวิเคราะห์ภาระหนี้สินของครัวเรือนในเขตอำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี*. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- มูลนิธิสถาบันการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2558). *โครงการศึกษาภาวะหนี้สินเกษตรกรและแนวทางการปรับปรุงแก้ไขศักยภาพในการกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์*. รายงานการวิจัย สนับสนุนโดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. จาก <https://tdri.or.th/>
- วิทยา เจียรพันธ์ และคณะ. (2551). *โครงการวิจัยหนี้สินภาคครัวเรือนเกษตรกรในชนบทไทย*. รายงานการวิจัย สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน พ.ศ.2558*. สืบค้นเมื่อ 21 พฤษภาคม 2561, จาก <http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/home.aspx>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558). *รายงานผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ*. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2561, จาก <http://www.nesdb.go.th/main.php?filename=index>
- สำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. (2555). *การศึกษาหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรและขนาดของเงินกู้ที่เหมาะสม*. รายงานการวิจัย สนับสนุนโดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. สืบค้นจาก <http://www.oae.go.th/view/>
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2558). *รายงานการส่งออกข้าว*. สืบค้นเมื่อ 3 มิถุนายน 2561, จาก <http://www.oae.go.th/view/>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2554). *พฤติกรรมความเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร*. รายงานเชิงวิเคราะห์ สนับสนุนโดยกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม. (2559). *รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2561, จาก <http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/home.aspx>

สำนักสถิติเศรษฐกิจและสังคม. (2560). *ตัวชี้วัดแรงงาน พ.ศ.2550-2559*. สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2561,
จาก <http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/home.aspx>

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล   นางสาวอารีรัตน์ ลุนลาด
ประวัติการศึกษา   บริหารธุรกิจบัณฑิต
   มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
   ปีที่สำเร็จการศึกษา พุทธศักราช 2558
ประสบการณ์การทำงาน   -

